

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY
V PRAZE**

ÚSTAV GERMÁNSKÝCH STUDIÍ

Diplomová práce

David Šimeček

Srovnání skloňování podstatných jmen ve staroseverštině a praseverštině

Comparison of Old Norse and Proto-Norse Noun Declension

Sammenlikning av norrøn og urnordisk substantivbøyning

Praha 2012

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Starý, Ph.D.

Mesteparten av denne avhandlingen ble skrevet i Oslo høsten 2011. Jeg vil gjerne takke SIU (Senter for internasjonalisering av utdanning) som hadde innvilget meg tre måneders stipend på Universitetet i Oslo. Jeg vil også takke min norske veileder, Jan Terje Faarlund og min tsjekkiske veileder, Jiří Starý for råd og kommentarer.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 16. ledna 2012

Srovnání skloňování podstatných jmen ve staroseverštině a praseverštině

Tato práce podává přehled vývoje skloňování podstatných jmen od praseverštiny do staroseverštiny (staré islandštiny). První ze tří kapitol je pokusem o ucelený přehled všech skloňovacích tříd podstatných jmen v praseverštině. Tento přehled je založen jednak na dokladech z runových nápisů praseverského období, jednak na rekonstrukci za využití relevantní literatury. Každá skloňovací třída je představena v podobě paradigmatu doprovázeného komentářem a citací dochovaných forem. Druhá kapitola, která je nejobsáhlejší, představuje přehled skloňovacích tříd podstatných jmen ve staroseverštině (staré islandštině). Tento přehled sleduje dva cíle. Zaprvé má poskytnout synchronní popis staroseverského skloňovacího systému, který není zatížen přemírou diachronního pohledu běžného v tradičních gramatikách staroseverštiny. Současně má však čtenáře seznámit s morfoloickou návazností staroseverských skloňovacích eksponentů a skloňovacích tříd na deklinace praseverské, tak jak byly představeny v první kapitole. V této diachronní části jsou rovněž rozebrány některé systémové příčiny vedoucí k morfoloickým změnám ve skloňování. Třetí kapitola navazuje na výsledky diachronního rozboru a přináší zamyšlení nad tím, do jaké míry odpovídají tradiční, na praseverském stadiu jazyka založené názvy skloňovacích tříd jako *i*-kmeny či *ō*-kmeny morfoloickému vývoji jazyka. Toto zamyšlení má napomoci chápat tradiční názvy deklinací reflektovaným způsobem a s jasnou představou jejich implikací. Třetí kapitola obsahuje rovněž velmi stručné typologicko-strukturální srovnání skloňovacího systému praseverštiny a staroseverštiny.

Klíčová slova: staroseverština, stará islandština, praseverština, deklinace, morfologie, substantivum.

Comparison of Old Norse and Proto-Norse Noun Declension

The purpose of this thesis is to follow the development of noun declensions from Proto-Norse to the Old Norse (Old Icelandic) language. The first of the three chapters seeks to give a comprehensive overview of Proto-Norse noun declensions. This overview is based on the evidence of the older runic inscriptions and on reconstruction using relevant linguistic literature. Each of the declensions is presented in the form of a paradigm accompanied by commentary and quotations of preserved grammatical forms. The second and largest chapter presents a survey of Old Norse (Old Icelandic) noun declensions. The survey has two aims. The first aim is to provide a synchronic description of the Old Norse noun declension system which would not be encumbered by an excess of diachronic approach as is often the case in the traditional grammars of Old Norse. At the same time, however, it should show how Old Norse inflectional exponents and classes continue the Proto-Norse declensions as presented in the first chapter. There is also a discussion of some of the systemic causes leading to morphological changes in inflection. The third chapter sums up the previous diachronic analysis and questions the validity of the traditional designations of declension classes based on Proto-Norse, such as *i*-stems or *ō*-stems, with regards to the morphological development of the language. This discussion should provide a base for a more reflected understanding of the traditional class labels and their implications. The third chapter also includes a very brief typological-structural comparison of the Proto-Norse and Old Norse declension systems.

Keywords: Old Norse, Old Icelandic, Proto-Norse, declension, morphology, noun.

Sammenlikning av norrøn og urnordisk substantivbøyning

Denne avhandlingen følger utviklingen av substantivbøyning fra urnordisk til norrønt (gammelislandsk). Det første av de tre kapitlene forsøker å gi en fyldig oversikt over alle substantivenes bøyingsklasser i urnordisk. Denne oversikten er basert dels på materialet belagt i urnordiske runeinnskrifter og dels på rekonstruksjon ved hjelp av relevant lingvistisk litteratur. Hver bøyingsklasse er presentert i form av paradigme. Paradigmer er etterfulgt av belagte grammatiske former og kommentar. Det andre og mest omfattende kapitlet presenterer bøyingsklasser i norrønt (gammelislandsk). Det har to formål. For det første skal det skaffe en synkron beskrivelse av det norrøne bøyningssystemet som ikke blir belastet av altfor stort fokus på diakroni som det ofte er tilfellet i de tradisjonelle norrøne grammatikkene. For det andre skal det undersøkes hvordan norrøne bøyningsekspONENTER og bøyingsklasser fortsetter de urnordiske slik de ble presentert i det første kapitlet. I den diakrone delen analyseres også noen av årsakene som leder til morfologiske forandringer i systemet. Det tredje kapitlet oppsummerer resultatene av den diakrone analysen og undersøker til hvilken grad de tradisjonelle historiske betegnelsene for bøyingsklasser som *i*-stammer og *ō*-stammer svarer til den morfologiske utviklingen av språket. Denne undersøkelsen skal hjelpe til å forstå de tradisjonelle klassebetegnelsene på en mer reflektert måte og med en klar forestilling av hva de innebærer. Det tredje kapitlet inneholder også en veldig kort typologisk-strukturell sammenlikning av det urnordiske og norrøne bøyningssystemet.

Nøkkelord: norrønt, gammelislandsk, urnordisk, bøyning, morfologi, substantiv.

Innholdsfortegnelse

Innledning	11
1. Substantivbøyning i urnordisk	14
1.1 Innledningsbemerkninger.....	14
1.1.1 Bøyningsklasse.....	15
1.1.2 Substantiv med <i>w</i> og <i>j</i> i stammesuffikset.....	16
1.1.3 Nasalitet.....	16
1.1.4 Dativ plural.....	17
1.1.5 Genitiv plural.....	18
1.2 Urnordiske bøyningsklasser.....	18
1.2.1 Maskuline <i>a</i> -stammer (a_m), nøytrale <i>a</i> -stammer (a_n).....	19
1.2.2 \bar{O} -stammer (\bar{o}).....	20
1.2.3 $*ij\bar{o}$ -stammer ($ij\bar{o}$).....	21
1.2.4 <i>I</i> -stammer (<i>i</i>).....	22
1.2.5 Maskuline-feminine <i>u</i> -stammer (u_{mf}), nøytrale <i>u</i> -stammer (u_n).....	24
1.2.6 Maskuline <i>an</i> -stammer (an_m), nøytrale $*an$ -stammer (an_n).....	24
1.2.7 $\bar{O}n$ -stammer ($\bar{o}n$).....	27
1.2.8 <i>R</i> -stammer (<i>r</i>).....	28
1.2.9 Rotstammer (<i>rot</i>).....	28
1.2.10 $*\bar{i}n$ -stammer ($\bar{i}n$).....	29
1.3 Kommentar til urnordisk substantivbøyning.....	29
1.3.1 Et glimt på utviklingen fra urindoeuropeisk til urgermansk.....	29
1.3.2 Det urnordiske bøyningsystemet.....	32
1.3.2.1 Om <i>makrobøyningsklasse</i>	34
2. Substantivbøyning i norrønt	36
2.1 Innledningsbemerkninger.....	36
2.1.1 Fonologisk betinget variasjon i bøyningen.....	37
2.1.2 Diakroni: ordenes historie vs. eksponentenes historie.....	38
2.1.3 Diskret vs. kontinuerlig perspektiv: behandling av blandede klasser...39	
2.1.4 Klassestørrelse.....	40
2.1.5 Oppsummering.....	41
2.2 Fonologiske, morfofonologiske og morfologiske regler.....	42
2.2.1 Generelle fonologiske regler.....	42
2.2.1.1 Fonologisk <i>u</i> -omlyd.....	42
2.2.1.2 Progressiv konsonantassimilasjon.....	42
2.2.1.3 Konsonantforkorting.....	42
2.2.1.4 <i>V</i> -bortfall.....	43
2.2.1.5 Kontraksjon.....	43
2.2.1.6 Trykkforskyvning ved hiatus.....	43
2.2.2 Morfofonologiske og morfologiske regler.....	43
2.2.2.1 <i>J</i> -innskot.....	43
2.2.2.2 Bortfall av trykklett vokal.....	43
2.2.2.3 <i>I</i> -omlyd.....	44
2.2.2.4 <i>U</i> -omlyd.....	45
2.3 Norrøne substantivklasser.....	45
2.3.a Markering og oppstilling av klasser.....	45
2.3.b Utvikling av dativ plural.....	46

2.3.1	Maskuline og nøytrale klasser.....	47
2.3.1.1	Maskuline <i>a</i> -stammer (a_m), nøytrale <i>a</i> -stammer (a_n).....	47
2.3.1.1.1	a_{m+n}	48
2.3.1.1.2	a_mB , a_mC	49
2.3.1.2	Maskuline og nøytrale <i>wa</i> -stammer (wa_{m+n}).....	49
2.3.1.3	<i>Ja</i> -stammer (ja_m).....	50
2.3.1.3.1	ja_mA	51
2.3.1.3.2	ja_mB	51
2.3.1.4	Nøytrale <i>ja</i> -stammer (ja_n).....	51
2.3.1.5	Maskuline <i>i</i> -stammer (i_m).....	52
2.3.1.5.1	i_mA	52
2.3.1.5.2	i_mB	53
2.3.1.6	<i>U</i> -stammer (<i>u</i>).....	54
2.3.1.6.1	uA	54
2.3.1.6.2	uB	55
2.3.1.7	Maskuline <i>an</i> -stammer (an_m).....	55
2.3.1.8	<i>Jan</i> -stammer (<i>jan</i>).....	57
2.3.1.9	Nøytrale <i>an</i> -stammer (an_n).....	57
2.3.2	Feminine klasser.....	58
2.3.2.a	Omforming av den sterke feminine bøyningen.....	59
2.3.2.a.1	Akk. sg. \bar{o} -stammer.....	59
2.3.2.a.2	Nom. sg. <i>i</i> - og rotstammer.....	60
2.3.2.a.3	Gen. sg. <i>i</i> - og rotstammer.....	60
2.3.2.a.4	Dat. sg.....	61
2.3.2.a.5	<i>U</i> -omlyd.....	61
2.3.2.a.6	Akk. pl. <i>i</i> -stammer.....	62
2.3.2.a.7	Konsekvenser av omformingene.....	63
2.3.2.1	\bar{O} -stammer (\bar{o}).....	64
2.3.2.1.1	$\bar{o}A$	65
2.3.2.1.2	$\bar{o}B$	65
2.3.2.1.3	$\bar{o}C$	66
2.3.2.2	$W\bar{o}$ -stammer ($w\bar{o}$).....	67
2.3.2.3	$J\bar{o}$ -stammer ($j\bar{o}$).....	68
2.3.2.3.1	$j\bar{o}A$	68
2.3.2.3.2	$j\bar{o}B$	68
2.3.2.3.3	$j\bar{o}C$	69
2.3.2.4	$Ij\bar{o}$ -stammer ($ij\bar{o}$).....	69
2.3.2.5	Feminine <i>i</i> -stammer (i_f).....	70
2.3.2.5.1	i_fA	70
2.3.2.5.2	i_fB	71
2.3.2.6	Feminine rotstammer (rot_f).....	71
2.3.2.6.1	rot_fA	71
2.3.2.6.2	rot_fB	72
2.3.2.7	$\bar{O}n$ -stammer ($\bar{o}n$).....	72
2.3.3	Øvrige klasser.....	73
2.3.3.1	<i>R</i> -stammer (<i>r</i>).....	73
2.3.3.2	Maskuline rotstammer (rot_m).....	74
2.3.3.3	<i>Nd</i> -stammer.....	74
2.3.3.4	$\bar{I}n$ -stammer ($\bar{i}n$).....	75

3. Konklusjoner	76
3.1 Morfologisk konservatisme.....	76
3.1.1 Klassekontinuitet og bruk av historiske klassebetegnelser.....	76
3.1.2 Maskulinum og femininum.....	78
3.1.3 Nøytrum.....	80
3.2 Norrøn og urnordisk substantivbøyning: et typologisk-strukturelt blick.....	81
Etterord	85
Litteraturliste	86
Vedlegg:	
1. Oversikt over urnordisk substantivbøyning.....	89
2. Oversikt over norrøn substantivbøyning.....	90
3. Bøyningsmessig avstamning av substantivklasser – dynamisk modell.....	91
4. Bøyningsmessig avstamning av substantivklasser – statisk modell.....	93

Forkortelser

Akk. / a. – akkusativ
Dat. / d. – dativ
Fær. – færøysk
Gda. – gammeldansk
Gen. / g. – genitiv
Geng. – gammelengelsk
Ght. – gammelhøytysk
Got. – gotisk
Gsv. – gammelsvensk
Lit. – litauisk
Nom. / n. – nominativ
Norr. – norrønt
Nyisl. – nyislandsk
Pl. / p. – plural
Sg. / s. – singular
Skr. – sanskrit
St. – stamme
Tsjekk. – tsjekkisk
Urg. – urgermansk
Urie. – urindoeuropeisk
Urn. – urnordisk
Vs. – versus
< / > – utviklet seg fra / til
= er lik
≠ er ikke lik

Spesielle tegn for urnordisk

Nasale vokaler er markert med tilde: \tilde{a} , \tilde{o} , \tilde{u}

Lange vokaler er markert med makron: \bar{e} , \bar{i} , \bar{o} , $\bar{\ddot{o}}$, \bar{u}

\bar{a} betegner en lang nasal nesten-åpen fremre vokal.

Runen Ψ (som i skandinavisk lingvistisk tradisjon translittereres *R*) blir her translitterert *z*.

Andre tegn og forkortelser forklares i teksten.

Innledning

Denne avhandlingen dreier seg om den nordlige grenen av germanske språk, særlig om dens eldste historie. Språket i Norden er først belagt i runeinnskifter skrevet i det eldre runealfabetet. De stammer fra perioden ca 200-700 og språket kalles vanligvis *urnordisk* på norsk. Man vet forholdsvis lite om urnordisk fordi runeinnskifter ofte er veldig korte og vanskelige å tolke. På slutten av denne perioden forandret språket seg såpass mye at man regner med et nytt språkstadium. Det oppstod også noen forskjeller mellom vestnordisk og østnordisk. Vestnordisk kalles norrønt, dvs. gammelnorsk og gammelislandsk. Det er språket som ble talt i Norge og på Island i vikingtida og i middelalderen fram til 1300-tallet. Det norrøne språket er først og fremst belagt i det latinske alfabetet som på Island og i Norge ble tatt i bruk omkring midten av 1000-tallet.

Norrøne grammatikker hviler på et solid vitenskalepig grunnlag bygget i løpet av 1800-tallet og preget særlig av nygrammatikernes (representert av Adolf Noreen) lingvistiske metoder. De fleste norrøne grammatikkene kjennetegnes altså ved at de legger stor vekt på diakron fremstilling av materialet. Selv om dette i mange tilfeller er en fordel som kan gi nyttige opplysninger til spesialister i norrøn filologi og historisk språkvitenskap, viser det seg ofte som et stort problem for folk som ikke er spesielt utdannet i historisk germansk lingvistik. Det historisk-lingvistiske begrepsapparatet virker som et slags slør som skal holde de esoteriske kunnskapene skjult. Det gjelder ikke minst for begreper brukt til å dele norrøne substantiv i bøyingsklasser. Termene som *a*-stammer, *jō*-stammer, *n*-stammer eller „*einsilbige Stämme*“ (veldig mange norrøne substantiv er *einsilbige*) er så godt som meningsløse uten grundige, omfattende kunnskaper i germansk og indoeuropeisk morfologi. De har en lang tradisjon bak seg, også i andre språks grammatikker, og brukes derfor i de fleste avhandlingene om norrønt uten at man gjør rede for hva de *egentlig* betyr og hva de henviser til. De fungerer som merkelapper uten mye innhold. Som denne avhandlingen viser, er det selve grammatikkene som av og til bruker de historiske betegnelsene for substantivklasser på en kunstig og inkonsekvent måte. Denne oppgaven skal kaste lys over dette problemet og bidra til at tradisjonelle betegnelser for substantivklasser blir brukt bevisst og med en klar forestilling om hva de referer til. Jeg skal også prøve å svare på spørsmålet i hvilken grad historiske betegnelser er „riktige“ og om de virkelig svarer til språkhistoriske forhold.

En slik oppgave forutsetter en grundig og oppdatert diakron analyse av materialet. Det skulle inkludere utvikling av substantivenes morfologi fra urindoeuropeisk over urgermansk og urnordisk til norrønt. En såpass omfattende analyse ligger imidlertid utenfor masteroppgavens ramme. Jeg skal derfor ta urnordisk som utgangspunktet. Jeg tror at også et slikt begrenset perspektiv kan gi nyttige resultat. Det er nemlig nettopp det urnordiske trinnet som for historiske framstillinger av norrøn grammatikk vanligvis danner den viktigste referanserammen. Tidligere språktrinn innebærer dessuten at man jobber med mer hypotetisk material som fullstendig er blitt rekonstruert på grunnlag av senere, dokumenterte språk (dvs. blant annet urnordisk og norrønt) og dermed hadde det vært risiko for et sirkelresonnement. Selve rekonstruksjon av urnordisk som er bevart bare delvis, mangler ikke problemer.

Avhandlingen er delt i tre kapitler. Det første kapitlet gir en oversikt over substantivbøyning i urnordisk. I det urnordiske kildematerialet er substantivbøyningen selvfølgelig ikke fullstendig belagt. Derfor består paradigmene til en stor grad av rekonstruerte former. Med hensyn til den fragmentariske karakteren av det urnordiske kildematerialet tar jeg risikoen ved å bygge på noe som kanskje aldri fantes. Slik risiko må man nødvendigvis regne med som en konstant når det gjelder et så fragmentarisk belagt språk som urnordisk. Man bør derfor ha i sinne at min variant av urnordisk representerer en av flere tenkelige varianter.

Den urnordiske bøyingsframstillingen danner grunnlag for andre kapitlet. Det behandler substantivbøyning i norrønt, både fra synkron og diakron synsvinkel. Substantiv er delt i bøyingsklasser etter prinsipper som omtales der, og til bøyningsekspONENTENE er det tilføyet kommentarer som forklarer deres morfologiske utvikling fra urnordisk.

Det tredje kapitlet nevner hva resultatene av denne undersøkelsen medfører, og hvilke konsekvenser de har for betydningen av de historiske betegnelsene for bøyingsklasser. Til slutt har jeg tilføyet en kort sammenlikning av noen typologisk-strukturelle aspekter ved det urnordiske og norrøne bøyningssystemet. Resultatene er på en oversiktlig måte oppsummert i vedlagte diagrammer.

Språkhistorisk forskning har lagt stor vekt på den fonologiske utviklingen fra urnordisk til norrønt. Betegnelsen *synkopetida* er symptomatisk – man har vært veldig opptatt av synkope og omlyd og har brydd seg mindre om morfologien. Så vidt jeg vet finnes det dessverre ikke noen fullstendig og oppdatert diakron behandling av urnordisk og norrøn substantivbøyning. Det finnes flere håndbøker som mer eller mindre direkte drøfter emnet. En av de eldste, Adolf Noreens *Geschichte der nordischen Sprachen, besonders in altnordischer Zeit* (1913), har vist

seg allikevel som mest nyttig. Tolkninger av urnordiske runeinnskrifter er stort sett basert på Krause (1971). Jeg har naturligvis også tatt hensyn til annen litteratur (se fullstendig litteraturliste).

1. Substantivbøyning i urnordisk

Urnordisk er det tradisjonelle navnet for språket som er bevart i skandinaviske runeinnskrifter skrevet i eldre *futhork* (altså ca perioden 200-700).¹ Det finnes flere teorier om hvordan dette språket skulle klassifiseres innenfor den germanske språkgruppen. Det har blitt hevdet at det representerte et felles nordvestgermansk språk² eller at det var en slags germansk *koine*.³ En nyere studie av H. F. Nielsen⁴ synes imidlertid å bekrefte det tradisjonelle synet som oppfattet språket i de eldre runeinnskriftene som en direkte forgjenger for nordisk, men ikke vestgermansk. Av den grunn har jeg altså valgt å bruke betegnelsen *urnordisk*.

Det urnordiske kildematerialet utgjør omtrent 120 runeinnskrifter (fra Danmark, Norge og Sverige) skrevet på forskjellige materialer. Tallet varierer litt på grunn av at det er litt tvil om noen innskrifter er nord-, vest- eller østgermanske, men mesteparten er ganske sikkert identifisert. Lesing og tolkning av mange innskrifter er imidlertid problematisk i mange tilfeller. Innskrifter blir tolket på veldig forskjellige måter. Ofte er det vanskelig å finne overensstemmelse om ordskiller. Det er altså naturlig at det oppstår en stor variasjon når det gjelder identifisering av ordklasser og grammatiske former for ikke å snakke om selve oversettelsene av tekstene. Det er derfor viktig å huske på at data som man får av runeinnskrifter beror til en betydelig grad på tolkningen som man har valgt.

1.1 Innledningsbemerkninger

I urnordiske runeinnskrifter er det sikkert belagt fire kasus (nominativ, genitiv, dativ, akkusativ) og to tall (entall, flertall). Ved siden av de fire kasusene kunne urnordisk kanskje hatt vokativ. Av de germanske språkene er vokativ sikkert belagt bare i gotisk. I runeinnskrifter er det bevart tre former som ofte blir betraktet som urnordisk vokativ: *alugod* (Værløse, Danmark, ca 200)⁵, *alawin*, *alawid* (Skodborg brakteat, Danmark)⁶. Disse to innskriftene blir nå stort sett oppfattet som vestgermanske, men det er ikke utelukket at

¹ En generell innføring i urnordisk finnes i Faarlund, J. T. *Ancient Nordic* (2008).

² Se f. eks. Antonsen, E. H. *A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions* (1975), *Runes and Germanic Linguistics* (2002).

³ Se Makaev, E. A. *The Language of the Oldest Runic Inscriptions* (1996), s. 23-48.

⁴ Nielsen, H. F. *The Early Runic Language of Scandinavia*. (2000).

⁵ Jf. Krause, s. 174.

⁶ Jf. Krause, s. 163.

urnordisk også hadde vokativ.⁷ På grunn av svake bevis skal jeg ikke oppføre vokativformer i bøyningen.

For instrumental som ble bevart i vestgermansk er det ikke noe belegg i urnordisk.⁸ Det kan skyldes at i kildematerialet finnes det ingen syntatisk posisjon som ville kreve instrumental⁹ eller at urnordisk ikke hadde en slik kasus.

1.1.1 Bøyningsklasse

Bøyningsklasse blir et sentralt og mye brukt begrep i dette arbeidet. Selv om man vanligvis har en intuitiv forståelse av hva ordet betyr, tror jeg at det er nødvendig å forklare mer nøyaktig i hvilken forstand det blir brukt her. En definisjon som svarer til den tradisjonelle oppfattelsen kan være slik: *An inflectional class is a set of lexemes whose members each select the same set of inflectional realizations.*¹⁰

Morfosyntaktiske egenskaper som genus er med hensikt utelatt fra definisjonen. Det innebærer at vi kan betrakte både maskuline *i*-stammer og feminine *i*-stammer som én bøyningsklasse fordi de bøyes likt. Samme praksis er vanlig i andre språk, i latin hører femininum *aqua*, ”vann” og maskulinum *agricola*, ”bonde” uansett genuset til samme bøyningsklasse fordi de bøyes likt.

På den annen side regner jeg for eksempel maskuline *a*-stammer og nøytrale *a*-stammer som to forskjellige bøyningsklasser. Slik inndeling er imidlertid ikke primært basert på genus, men på det faktum at klassen ”maskuline *a*-stammer” har endelser *-az* i nom. sg., *-ōz* og *-an* i nom. akk. pl., mens klassen ”nøytrale *a*-stammer” har andre endelser i disse kasusene. Det er altså ikke genuset som danner grunnlag for at disse to grupper blir klassifisert som to forskjellige bøyningsklasser. Betegnelser ”maskuline”, ”nøytrale” osv. bruker jeg bare for å gjøre et skille mellom klasser som ellers ville fått samme navn. Man kunne like godt kalle bøyningsklassene ”A, B, C...” eller ”1, 2, 3...”, men jeg skal bruke de tradisjonelle betegnelsene som er mer ikoniske (i hvert fall for urnordisk, mindre for norrønt) og dermed mer lettfattelige. I en forkortet form skal jeg markere bøyningsklassene slik: a_m = maskuline *a*-stammer, a_n = nøytrale *a*-stammer, u_{mf} = maskuline-feminine *u*-stammer, u_n =

⁷ Se Nielsen, s. 149-150; Looijenga, s. 215-216.

⁸ Ifølge Noreen kan instrumental kanskje være belagt i urn. *hapu* (Strøm, Norge, ca 600) (Noreen (1923), s. 272.). Prokosch tror at det foreligger opprinnelige instrumentalformer i de enkelte endelsesløse dativformene til norrøne *a*-stammer (Prokosch, s. 242). Men det er nok til å forklare som påvirkning fra *i*-stammer. *A*-stammer med karakteristiske avledningssuffikser *-ing-* og *-ung-* er nesten aldri endelsesløse (se Noreen (1923) § 358, 3), jf. 1.2.4 Dat. sg.

⁹ Krause, s. 48-49.

¹⁰ Aronoff, s. 65.

nøytrale *u*-stammer osv. For bøyingsklasser som ikke viser noen variasjon i forhold til genus, som f. eks. *ōn*-stammer eller *i*-stammer, er det ikke nødvendig å spesifisere genus. De blir derfor markert bare *ōn*, respektive *i*.

1.1.2 Substantiv med *w* og *j* i stammesuffikset

A-, *an*-, *ō*- og *ōn*-stammer deles ofte videre inn i undergrupper med *w* og (*i*)*j* i stammesuffikset. Slik inndeling er ikke nødvendig for urnordisk hvor disse undergruppene på ingen måte skiller seg fra de „rene“ stammene. (Eneste unntak er *ijō*-stammer hvor bøyningen ikke er helt parallell med *ō*-stammer og derfor er de oppført som en egen bøyingsklasse, se 1.2.3.) I grunnspråket var konsonant+stammevokal en vanlig form av stammesuffikset.¹¹ Det at man i urnordisk sammenheng noen ganger skiller mellom stammer som har *w*- og (*i*)*j*- i suffikset (se f. eks. Krause), og ikke for eksempel mellom *na*- (jf. norr. *vagn*, *barn*, *svefn*) og *la*- stammer (jf. norr. *fugl*, *mál*, *stóll*)¹², skyldes et retrospektivt og sammenliknende perspektiv som setter norrønt (eller de andre germanske språkene) i sitt fokus og ser tilbake på urnordisk gjennom norrøne (eller komparativt-germanske) kategorier. I norrønt fikk nemlig *wa*-, *wō*-, (*i*)*ja*-, (*i*)*jō*-stammer en særegen stilling på grunn av en spesiell lydutvikling som gjorde at de ikke lenger ble bøyd helt identisk med de ”rene” stammene og dermed fikk noen av dem sin egen bøyingsklasse. Fra et synkront urnordisk perspektiv trenger vi imidlertid ikke å behandle dem særskilt og kan godt regne dem under hovedklassene.

1.1.3 Nasalitet

Et viktig spørsmål som gjelder vokaler i utlyd dreier seg om utvikling av gamle nasale konsonanter i akk. sg. og gen. pl. Den urgermanske utlydskonsonanten **n* (< ie. **m*) er ikke bevart i noen innskrifter (jf. akk. sg. *staina* „stein“ (Tune, Norge, ca 400)), men det finnes indirekte bevis på at vokalene var nasale. Utlydsvokaler som tidligere var dekket av en nasal konsonant ble nemlig synkopert senere enn andre trykksvake vokaler, jf.:¹³

hAriwulafa (akk. sg.), personnavn, mot *hapuwulafz* (nom. sg.), personnavn, (begge i samme innskriften - Istaby, Sverige, 1. halvdel av 7. årh.)

hali (akk. sg.), ”stein” (Strøm, Norge, ca 600) mot *birg*¹⁴ (imper. 2. p.), ”hjelp” (Opedal, Norge, 1. halvdel av 5. årh.) < **bergi*

¹¹ Bammesberger, s. 63-80, 112-117.

¹² Bammesberger, s. 72-76.

¹³ Eksempler hentet fra Noreen (1913), s. 87.

¹⁴ I Noreens transkripsjon *birz*. Tolkningen skjønt usikker, se Krause, s. 158.

sunz (nom. sg.), ”sønn” (Sparlösa, Sverige, ca 800) mot *sunu* (akk. sg.), ”sønn” (Rök, Sverige, ca 800)

*Ebenso beweist ein Gegensatz wie aisl. 1. 3. Sg. Prät. batt (aus *þanda, -i, vgl. gr. οἶδα, -ε) ‘band’ : Acc. Sg. band (aus *þandam, vgl. lat. bellum), daß jene Form weit früher synkopiert worden ist (vgl. Imperat. wie aisl. statt zu standa ‘stehen’ und das eben erwähnte urnord. þirz) als diese (vgl. z. B. noch Strøm Acc. horna), indem nur urnord. -d (nicht aber -dą) zu -t verschärft wird.¹⁵*

Jeg skal altså anta at vokaler opprinnelig dekket av en nasal konsonant var nasale i urnordisk.

1.1.4 Dativ plural

Urnordisk dativ plural er bare bevart i to former som begge finnes i samme innskriften: *hagestumz* „hester“, *hAborumz* „bukker“ (Stentofen, Sverige, ca 650). Ordene har blitt lest og tolket på andre måter, men denne tolkningen som ble foreslått av Lillemor Santesson er etter min mening mest sannsynlig.¹⁶ Etter Santessons tolkning blir altså begge ordene substantiv *a*-stammer. Vokalen *u* (jf. derimot *a* i gotisk *dagam* „dager“) i endelsen har også blitt forklart forskjellig. Noen hevder at endelsen trengte inn fra *u*-stammer og konsonantstammer hvor *u* var opprinnelig.¹⁷ Denne forklaringen er lite sannsynlig. *A*-stammer var en mye større og mer produktiv bøyingsklasse enn *u*- og konsonantstammer.¹⁸

En annen forklaring foreslår isteden at vokalen *u* fortsetter den indoeuropeiske stammevokalen **o* som ble bevart foran nasaler (altså ikke ble til urg. **a* som er den vanlige refleksjonen av ie. **o* i germansk og som ligger til grunn for gotisk *a* i dat. pl. *dagam*) og senere hevet til *u*.¹⁹ Dette skal være en gammel nordvestgermansk isogloss.²⁰

Hvis vi aksepterer denne forklaringen, betyr det at endelsen *-umz* allerede måtte foreligge i *a*-stammer i tidlig urnordisk. De fleste andre bøyingsklasser hadde endelse med

¹⁵ Noreen (1913), s. 87. Med hensyn til disse bevisene er det litt overraskende at vi finner hos Krause (s. 87): *Vor auslautendem Nasal urg. -an (idg. -om), urg. -in (idg. -im), urg. -un (idg. -um) bleibt im Urnordischen der Vokal, und zwar mit oraler Aussprache, der auslautende Nasal fällt fort.* (min framheving)

¹⁶ Se Santesson. *En blekingsk blotinnskrift* (1989). Artikkelen gir også en god oversikt over tidligere tolkninger.

¹⁷ Prokosch, s. 241; Antonsen, s. 19.

¹⁸ Boutkan, s. 197.

¹⁹ Nielsen, s. 215.

²⁰ Se Bjorvand, H. *Wie alt ist der u- Vokalismus im Dativ Plural der a-Stämme im Nordwestgermanischen?* (1993).

u-vokalen også etter lydrett utvikling. Problematisk er dat. pl. i *ō*-, *ijō*- , *ōn*- og *i*-stammer. I norrønt opptrer de med endelsen *-um* som alle andre bøyningssklasser og siden det ikke finnes noen urnordiske belegg, er det ikke mulig å påvise når unifikasjon av endelsen i dat. pl. var fullført. Jeg skal anta at i tidlig urnordisk var de opprinnelige stammevokalene i dativ plural av *ō*-, *ijō*-, *ōn*- og *i*-stammer fortsatt bevart (som de var i gotisk og gammelhøytysk). I norrønt finnes det forresten noen faste uttrykk som bevarte stammevokalen *i* i en fossilisert form (se 2.3.1.5). En slik antakelse er da ikke helt uten grunnlag.

1.1.5 Genitiv plural

Genitiv plural av alle bøyningssklasser i nordvestgermanske språk viser av diakront perspektiv samme endelse. Den opptrer som *-a* i norrønt og gammelengelsk og som *-o* i gammelsaksisk og gammelhøytysk. Sannsynligvis dreier det seg om en av mange nordvestgermanske isoglosser. Den skal gå tilbake til urgermansk **-ōan* som opprinnelig var endelsen til *ō*-stammer og ble generalisert i alle bøyningssklasser (se Boutkan, s. 194). De norrøne refleksene så vel som sammenlikning med vestgermanske språk, særlig gammelhøytysk og gammelsaksisk, antyder at foran denne endelsen hadde urnordisk bevart en rest av stammesuffikset i noen bøyningssklasser. Dette gjelder *n*-stammer, *r*-stammer og trolig også *i*-stammer.

1.2 Urnordiske bøyningssklasser

I det urnordiske kildematerialet finner man ti ulike substantivbøyningssklasser:

maskuline *a*-stammer

nøytrale *a*-stammer

ō-stammer

i-stammer

maskuline-feminine *u*-stammer

nøytrale *u*-stammer

maskuline *an*-stammer

ōn-stammer

r-stammer

rotstammer

Noen bøyingsklasser er belagt i veldig få former og ingen bøyingsklasse er belagt i alle formene. I tillegg til disse kan vi rekonstruere tre øvrige bøyingsklasser som ikke er belagt i innskriftene: *ijō*-stammer, *īn*-stammer og nøytrale *an*-stammer.

Urnordiske ordformer blir - hvis ikke spesifisert annerledes - sitert etter Krauses tolkninger. I parenteser angis innskriftens funnsted og Krauses datering av innskriften. Vokallengden ble ikke betegnet i runeinnskrifter, og jeg skal markere den bare i kasusendelser.

Bare ett ord blir stort sett oppført som eksempel for hvert kasus selv om kasusen kan ofte være belagt i flere enn ett ord.²¹ Eksempler ble gjerne valgt fra de eldste innskriftene, men det ble tatt hensyn til at deres tolkning skulle helst være generelt akseptert. Bare der det manglet belegg fra den eldste perioden eller tolkningen var omstridt, ble jeg nødt til å bruke materialet fra yngre innskrifter. I de tilfellene hvor det er generell konsensus blir formen angitt uten videre kommentar. Hvor tolkningen av materialet er usikker eller den rekonstruerte formen er omstridt, blir det kommentert.

Bøyning av nøytrum skilte seg fra bøyning av maskulinum bare i nominativ/akkusativ. I nøytrum blir endelser altså angitt bare for disse to kasusene.

1.2.1 Maskuline *a*-stammer (*a_m*), nøytrale *a*-stammer (*a_n*)

Urnordiske *a*-stammer fortsetter urie. *o*-stammer (de eneste vokalstammene i urie.) som var den mest produktive gruppa av substantiv i alle indoeuropeiske språk. Slik var det også i urnordisk. Flest belagte urnordiske ord er *a*-stammer.

	<i>a_m</i>			<i>a_n</i>	
	Sg.	Pl.		Sg.	Pl.
Nom.	-az	*-ōz (> -az)	}	- ã	*-u
Gen.	-as	*-ō̄			
Dat.	(-ai >) -ē	-umz			
Akk.	-ã	*-an		- ã	*-u

Nom. sg. m. *Hadulaikaz*, personnavn (Kjølevik, Norge, ca 450).

Gen. sg. *Godagas*, personnavn (Valsfjord, Norge, ca 400).

²¹ En god oversikt over alle bevarte formene gir f. eks. Makaev, s. 94-96.

Dat. sg. *Woduridē*, personnavn (Tune, Norge, ca 400). Endelsen er også trolig bevart i en arkaisk umonoftongisert form *-ai*: *ha(n)hai*, „hest“ (Möjbro, Sverige, ca 450).

Akk. sg. m. *staina*, „stein“ (Tune, Norge, ca 400).

Nom. pl. m. Bevart bare i en forholdsvis ung form *stainaz*, „steiner“ (Rävsal, Sverige, ca 750) < **stainōz*.

Gen. pl. Ikke belagt.

Dat. pl. *Hagestumz*, „hester“, *hAborumz*, „bukker“ (Stentofte, Sverige, ca 650).²²

Akk. pl. m. Ikke belagt fra eldre urnordisk, bare fra senere tid når det allerede har fått den norrøne formen (*staba*, „staver“ (Gummarp, Sverige, ca 600), *kaiba*, „keiper“ (Eggjum, Norge, ca 700)). For eldre urnordisk kan det rekonstrueres som **-an* < urg. **-anz*, jf. gotisk *-ans*.²³

Nom./akk. sg. n. *Hlaiwa*, „grav“ (Bø, Norge, ca 500), *horna*, „horn“ (Gallehus, Danmark, ca 400).

Nom. /akk. pl. n. Ikke belagt. Urn. **-u* < urg. **-ō*.

1.2.2 *Ō*-stammer (*ō*)

Ō-stammer tilhørte bare feminina. De fortsetter urie. *eh₂*-stammer (i senere urindoeuropeisk > *ā*-stammer).²⁴ De danner et motstykke til de maskuline og nøytrale *a*-stammene og i de fleste indoeuropeiske språk er de veldig tallrike.

	Sg.	Pl.
Nom.	<i>-u</i>	<i>*-ōz</i>
Gen.	<i>*-ōz</i>	<i>-ō̄</i>
Dat.	<i>-ū</i>	<i>*-ōmz</i>
Akk.	<i>-ō̄</i>	<i>-ōz</i>

Nom. sg. *Lapu*, „last“ (belagt i flere innskrifter på braketeater, se Krause, s. 181).

Gen. sg. Ikke belagt. Urn., urg. **-ōz* (jf. gotisk *-os*).

Dat. sg. *Solū*, „sol“ (Eggjum, Norge, ca 700). Endelsen *-u* må ha vært lang fordi den er konsekvent belagt i en rekke innskrifter fra vikingtiden (til forskjell fra *u* i nominativ) [...] *it*

²² Etter Santesson.

²³ Se Noreen (1913), s. 164; Boutkan, s. 385, for en annen forklaring se Antonsen, s. 19.

²⁴ Jf. fotnote 51.

*shows no signs of apocope there despite (apparently) having always been unprotected by a final consonant, the indications are that the vowel constituting the ending was long.*²⁵

Akk. sg. *Runō*, „rune“ (Einang, Norge, 2. halvdel av 4. årh.)

Nom. pl. Ikke belagt i substantiv, bare i tallordet *prijōz*, „tre“ (Tune, Norge, ca 400).

Gen. pl. *Runō*, „runer“ (Björketorp, Sverige, 2. halvdel av 7. årh.). Ved siden av denne endelsen er det muligens belagt en annen endelse, *-ōnō* i *rūnōnō* (Stentofte, Sverige, ca 650). Tolkningen er imidlertid usikker.

Dat. pl. Ikke belagt.

Akk. pl. *Runōz*, „runer“ (Järsberg, Sverige, 1. halvdel av 6. årh.)

1.2.3 **ijō*-stammer (*ijō*)

Ijō-stammer tilhørte bare feminina. I forhold til de andre substantivene med *i(j)* eller *w* i stammesuffikset som ikke er selvstendige bøyingsklasser i urnordisk er *ijō*-stammer et unntak. Deres bøyning som er veldig avvikende i norrønt skilte seg nemlig på noen punkt fra rene *ō*-stammer allerede i urnordisk.

Denne klassen er ikke belagt i urnordiske runeinnskrifter. Rekonstruksjonen av singular er i alle fall veldig usikker. Singularendelser i følgende paradigma er basert på Syrett sin rekonstruksjon.²⁶ Det er egentlig bare nominativ og akkusativ sg. som skiller seg fra *ō*-stammer. De andre endelsene går helt parallelt, men på grunn av avviket i nominativ er det gunstig å betrakte suffikset *-ij-* som en del av endelsene.

Denne særegne bøyingsklassen ble nedarvet fra urgermansk og går tilbake til urindoeuropeisk. Ved siden av feminina med suffikset **-eh₂-* (germ. *ō*-stammer) hadde urindoeuropeisk feminina på **-yeh₂-* som i mange datterspråk utviklet seg til *ī/i*²⁷ (jf. skr. *devī* „gudinne“, lit. *marti* „svigerdatter“, tsjekk. *paní* „dame“) til forskjell fra **eh₂-*stammer (jf. skr. *kanyā* ”datter” osv.). Det er denne typen urie. feminina urnordiske **ijō*-stammer representerer. Akkusativendelsen går ifølge Syrett tilbake til urie. **-ijm̥*.

Et rekonstruert eksempel er urn. **haiþi* „hei“.

Sg.	Pl.
Nom. <i>*-i</i>	<i>*-ijōz</i>

²⁵ Syrett, s. 113.

²⁶ Syrett, s. 163-165.

²⁷ Se Fortson, § 6.71.

Gen.	*-ijōz	*-ijō̄
Dat.	*-ijū	*-ijōmz
Akk.	*-ijū	*-ijōz

1.2.4 I-stammer (i)

I-stammer tilhørte både maskulina og feminina. De ble bøyd likt. *I*-stammer fortsetter urie. *i*-stammer og danner en ganske stor bøyingsklasse i de germanske språkene.

	Sg.	Pl.
Nom.	-iz	*-īz ²⁸
Gen.	*-aiz > *-ēz	*-iō̄
Dat.	-*i?	*-imz
Akk.	-ī	*-in

Nom. sg. *Widugastiz*, personnavn (Sunde, Norge, ca 500).

Gen. sg. Det finnes to ulike former i urnordiske runeinnskrifter som forskjellige forskere betrakter som gen. sg. av *i*-stammer. Krause²⁹ og Makaev³⁰ tolker *ungwināz* (Årstad, Norge, ca 550) som gen. sg. *i*-st. Krause avleder ordet av urg. **junga-winiz* og oversetter det ”*junger Freund*”. Tolkningen av hele innskriften er imidlertid veldig usikker, se nedenfor.

Antonsen³¹ ser gen. sg. *i*-st. i ordet *ungandiz* (Nordhuglo, Norge, 1. halvdel av 5. årh.) som han oversetter ”*the unbeatable*”. Men det er lite grunn til å tolke ordet som gen. sg. som Boutkan påpeker.³²

Vi har da faktisk ingen (pålitelige) belegg av gen. sg. Vi må altså nøye oss med rekonstruksjon. Den urgermanske endelsen til gen. sg. *i*-stammer rekonstrueres som **-aiz* (jf. got. *-ais*). Diftongen *ai* er bevart i noen arkaiske urnordiske former (jf. dat. sg. *a*-st.), men etter hvert ble den monoftongisert til *ē*. Hvis vi antar en regelmessig utvikling får vi altså urnordisk **-aiz > *-ēz*.³³

²⁸ Noreen (1913), s. 166.

²⁹ Krause, s. 50.

³⁰ Makaev, s. 95.

³¹ Antonsen, s. 47.

³² Boutkan, s. 245.

³³ Syrett, s. 94, 104.

Dat. sg. Det finnes ingen sikre urnordiske belegg. I norrønt er dat. sg. i maskuline *i*-stammer dels uten endelse, dels med *-i*. Dativ uten endelse avspeiler sannsynligvis opprinnelige forhold, det ble på en overbevisende måte argumentert for av Hesselman.³⁴ Dette kan vi tydelig se på avledninger som er morfologisk og bøyningmessig klart definerte ordgrupper, derfor pleier de å være veldig lite påvirket av andre bøyningsskinner, jf. Hesselman (s. 53): [...] *stammar med (tydligt uppfattade) avledningsändelser bättre behålla ursprungliga kasusformer än icke avledda stammar (under för öfrigt lika omständigheter) och att man i sådana ord vid tvivelaktiga fall kan ha ett gott kontrollmedel, då det gäller att avgöra vilka de ursprungliga kasusändelserna varit i ett givet paradig.* Således er norrøne maskuline *i*-stammer på *-skapr* og feminina på *-n* (f. eks. *lausn*) alltid uten endelse i dat. sg.³⁵ til forskjell fra mange andre *i*-stammer som får henholdsvis *-i* (fra *a*-stammer), *-u* (fra *ō*-stammer). Den urnordiske endelsen måtte altså vært slik at den ville utvikle seg til norrøn *~* (slik skal jeg markere ingen endelse). Rekonstruksjonen selv er omstridt. Noreen tenker seg en urnordisk endelse **-ī*: [...] *Sonst ist eine urnord. Endung -ī (aus -eie) vorauszusetzen, welche später synkopiert werden muß (vgl. Imperat. dóm aus dōmī < -eie u. dgl.), so daß zu letzt dieser Kasus endungslos geworden ist, z. B. aisl. gest, staþ, tíþ.*³⁶ Det kan neppe være riktig fordi urn. **-ī* i *īn*-stammer ikke forsvant og utviklet seg regelmessig til norrøn *-i* (**alþī > elli*, se 2.3.3.4). Foreløpig aksepterer jeg Jóhanessons rekonstruksjon **-i*.³⁷ Den kunne kanskje fortsette en opprinnelig urie. instrumental **-ih₁*.³⁸

Akk. sg. *Hali*, „stein“ (Strøm, Norge, ca 600).

Nom. pl. Ikke belagt. Endelsen rekonstrueres som **-īz* (jf. gotisk *-eis*).³⁹

Gen. pl. Ikke belagt, se 1.1.5. Jf. ght. *gestio/gesteo*, „gjest“.

Dat. pl. Ikke belagt.

Akk. pl. Kanskje belagt hos Jordanes i *hallin*, „innbyggere av Halland“.⁴⁰

1.2.5 Maskuline-feminine *u*-stammer (*u_{mf}*), nøytrale *u*-stammer (*u_n*)

³⁴ Hesselman, s. 51-67.

³⁵ Hesselman, s. 53, jf. på den annen side *a*-stammer på *-ingr* og *-ungr* som nesten aldri mangler *-i* i dat. sg.

³⁶ Noreen, (1913), s. 167-168.

³⁷ Jóhanesson, s. 80-81. Wessén er av den oppfatning at *i*-stammarnas dat. har redan urn. ljudlagsenligt sammanfallit med ack. Han rekonstruerer en urnordisk endelse **-i* for både dativ og akkusativ. For norrønt *ferð* angir han slik urnordisk bøyning: nom. **farði(R)*, gen. **farðæR*, dat. **farði* (< urg. **farði* < **farðei*), akk. **farði*. (Wessén, s. 95) Bortsett fra en mulig nasalisert vokalkvalitet i akkusativ stemmer dativ- og akkusativformene bra med det her oppførte paradigmet.

³⁸ Boutkan, s. 247.

³⁹ Noreen (1913), s. 168.

⁴⁰ Noreen (1923), s. 266.

U-stammer tilhørte både maskulina, feminina og nøytra. I norrønt og andre gamle germanske språk finnes det bare små spor av femininum og nøytrum som det antakeligvis var lite av allerede i urgermansk. *U*-stammer fortsetter urie. *u*-stammer.

	<i>u_{mf}</i>			<i>u_n</i>	
	Sg.	Pl.		Sg.	Pl.
Nom.	-uz	*-iuz	}	-ũ	*-u
Gen.	-ōz	*-ō̄			
Dat.	-iu	*-umz			
Akk.	-ũ	*-un(n)			-ũ

Nom. sg. m. *Waruz*, „Steinhegung (*um das Grab*)“ (Tomstad, Norge, ca 500).

Gen. sg. *Magōz*, „sønn“ (Vetteland, Norge, ca 350).

Dat. sg. *Kunimu(n)diu*, personnavn (Tjurkö brakteat, Sverige).

Akk. sg. m. *Magu*, „sønn“ (Kjølevik, Norge, ca 450).

Nom./skk. sg. n. *Alu*, „et magisk ord“.⁴¹

Plural er ikke belagt.⁴²

1.2.6 Maskuline *an*-stammer (*an_m*), nøytrale **an*-stammer (*an_n*)

An-stammer er etterkommere av urie. *n*-stammer. Opprinnelig i urie. var det ikke noe skille mellom maskulina og feminina (germanske *ōn*-stammer, se 1.2.7), de ble bøyd likt. I germansk ble de veldig produktive.

	<i>an_m</i>			<i>*an_n</i>	
	Sg.	Pl.		Sg.	Pl.
Nom.	-(ō̄)/ā̄	*-an	}	*-ō̄	*-ōnu/*-una
Gen.	-an	-anō̄			
Dat.	-an	*-anumz			
Akk.	*-an	*-anun			*-ō̄

⁴¹ Se Looijenga, s. 194-196.

⁴² Noreen, (1913), s. 168-169.

Nom. sg. m. Standardtolkningen er at endelsen var *-a*. Den er belagt i flere innskrifter, f. eks. *Wiwila*, personnavn (Veblungsnes, Norge, ca 500). Vokalen *-a* antas å ha stått for en lang (nasal) nesten-åpen fremre vokal (jeg skal markere den \bar{a}), jf. nom. sg. *r*-stammer.⁴³ Denne antakelsen er basert på endelsens videre utvikling til norrøn *-i*. Motstandere av denne tolkningen hevder at norrøn *-i* ikke er utviklet av urn. *-a*. I stedet skal den være overført fra (*i*)*jan*-stammer etter at de mistet utlydsvokalen *-a*,⁴⁴ f. eks. *gudija* „prest“ (Nordhuglo, Norge, første halvdel av 5. årh.). Den tradisjonelle tolkningen har allikevel større kredibilitet på grunn av et senurnordisk belegg fra Björketorpinnskriften (ca 675): nom. sg. *-dAude* > norr. *dauði* „død“. Den viser antakeligvis en overgangsform fra \bar{a} til norrøn *-i*.⁴⁵ Hadde norrøn *-i* vært lånt fra (*i*)*jan*-stammer, kunne den på 600-tallet neppe ovre seg som *-e*.

Senere funn fra Danmark har vist at det tidligere også hadde eksistert endelse \bar{o} som før ble ansett for en eksklusiv endelse av $\bar{o}n$ -stammer, altså feminin. Den forekommer i former *wagnijo*, *nijijo* (Illerup, Danmark, ca 150-250)⁴⁶ som synes å være mannsnavn. Nielsen tolker dette problemet slik: *the -a suffix of two other Illerup personal names , swarta ‘the black one’ (bronze mount of a shield grip 1) and lagupewa (silver mount of a shield grip 3), was the new nsm. n-stem ending varying for a time with the old ending -o until -o as a nsm. marker was ousted some time after AD 200, -a gaining the upper hand and -o being restricted to denote only the nom. sg. fem.*⁴⁷

Nielsen tilskriver årsaken til differensieringen i nom. sg. opposisjonen maskulinum-femininum. Etter min mening er det tenkelig at hovedmotivasjonen kan ha vært å differensiere maskulinum fra nøytrum (selv om differensiering fra femininum kunne ha spilt en birolle), siden alle tre klasser av *n*-stammer opprinnelig hadde samme endelse i nom. sg. For det første dannet maskulinum og nøytrum et felles makroparadigme og var altså mye likere hverandre og følgelig kunne kanskje hatt et større behov for differensiering. Men det som kunne ha vært viktigere er det som Wurzel kaller *system defining structural properties* og *system-congruity*.⁴⁸ System-definerende strukturelle egenskaper karakteriserer grunnleggende

⁴³ Noreen, (1913), s. 170.

⁴⁴ Boutkan, s. 281, Van Loon, s. 203.

⁴⁵ Noreen (1913), s. 170.

⁴⁶ Looijenga, s. 153.

⁴⁷ Nielsen, s. 154. For en annen tolkning se Syrett, s. 134-152.

⁴⁸ Se Wurzel (1987), s. 62-76.

trekk i arkitekturen til et bøyningssystem. De viser blant annet hvilke formelle distinksjoner som finnes i og mellom paradigmer. I urnordisk gjelder for eksempel $np \neq gp \neq dp$. Denne egenskapen gjelder alle klassene. Noen egenskaper er mindre generelle, for eksempel $ns \neq as$ gjelder ikke for nøytrum hvor nom. er lik akk. Å fastsette system-definerende strukturelle egenskaper er som regel mindre komplisert i agglutinerende systemer som pleier å ha bare én bøyningssklasse. I slike ensartede systemer har system-definerende strukturelle egenskaper en normativ karakter, mens *in languages with non-uniformly structured inflectional systems they set preferences for morphological structuring. In this way they form the system.*⁴⁹

System congruity eller samsvar med systemet angir til hvilken grad system-definerende strukturelle egenskaper gjelder i systemet (det angår ikke-ensartede systemer hvor det er flere konkurrerende paradigmer). Paradigmer som følger de dominerende strukturelle egenskapene er i samsvar med systemet og det er slike paradigmer som systemet foretrekker. Hvis vi nå ser nærmere på det urnordiske systemet, finner vi at ved siden av bøyningssklassene $a_{m+n} + a_n$ (a_{m+n}) er det to andre par av en maskulin og nøytral bøyningssklasse: a_{m+n} (1.2.1) og u_{mf+n} (1.2.5).⁵⁰ I begge er singular maskulinum forskjellig fra nøytrum. I denne sammenheng er det særlig a_{m+n} som spiller en stor rolle fordi det var den mest tallrike substantivgruppen i urnordisk og følgelig hadde også største vekt når det gjelder strukturelle egenskaper. Vi kan altså oppføre en dominerende strukturell egenskap for maskulin-nøytrale par: nom. sg. m. \neq nom. sg. n. I forhold til genus var a_{m+n} ikke i samsvar med systemet. Denne ubalansen kunne føre til den nye endelsen i maskulinum som gjorde at også det tredje paret ble dekket av det dominerende strukturelle egenskapet.⁵¹

Gen. sg. *Keþan*, personnavn (Belland, Norge, ca 500).

Dat. sg. *Wita(n)dahalaiban*, „Brød-giver“ (Tune, Norge, ca 400).

Akk. sg. m. Ikke belagt.⁵²

⁴⁹ Wurzel (1987), s. 65.

⁵⁰ U_{mf} inneholdt svært få feminina og kan i denne henseende betraktes som en maskulin bøyningssklasse.

⁵¹ Selve måten den nye endelsen ble dannet på kunne i Van Loon sin terminologi kalles *symbolisk avlyd* som hensiktsmessig blir brukt for å understreke et skille mellom to kategorier. På en liknende måte forklarer han opphavet til femininum i indoeuropeisk som etter hans mening først oppstod i påpekende pronomen: *The new interpretation of IE fem. *sā (and *syā) as a direct creative and symbolic ablaut to masc. *so has some consequences for the reconstruction of IE morphology. [...] In our view the ablaut *so/sā was created directly to oppose masculine and feminine gender, not generic and collective meaning. This also implies that it is unnecessary to reconstruct a feminine form with a laryngeal *seH₂ since this form does not stand in an ablaut relation to *so. From the demonstratives, then, the ablauting o/ā-pattern spread to animate nouns, later inanimates, adjectives, etc.* (Van Loon, s. 207-208)

⁵² Se Noreen, (1913), s. 171; Krause, s. 125.

Nom. pl. Ikke belagt, rekonstruksjon er basert på got. *-ans* < urg. **-aniz*.⁵³ Ved siden av denne endelsen hvis etterkommere er sikkert belagt i norrønt (se 2.3.1.7) måtte ha eksistert en annen urnordisk endelse som ligger til grunn for norrøn *yxn* „okser“. Etter den *i*-omlydte vokalen å dømme var det **-niz*.⁵⁴ Det er ikke sikkert hvilken status denne alternative endelsen hadde i urnordisk, men siden den er kun belagt i ett ord (til forskjell fra **-an*), kan vi tenke oss at det var en mer markert og mindre hyppig endelse. For denne framstillingen er den av liten betydning.

Gen. pl. *Arbijanō*, „arvinger“ (Tune, Norge, ca 400).

Dat. pl. Ikke belagt. Rekonstruert etter Haugen, s. 91.

Akk. pl. Ikke belagt. Den urgermanske endelsen **-anunz* (Ringe, s. 280) ville gitt urnordisk **-anun*. Spor av denne endelsen er bevart i norrønt (se 2.3.1.7).

Nom./akk. sg. n. Ikke belagt.⁵⁵

Nom./akk. pl. n. Ifølge Noreen var det to endelser i urnordisk: **-ōnu* (som senere ble generalisert stort sett i østnordisk) og **-una* (som ble generalisert i vestnordisk).⁵⁶ Etersom det ikke er noen belegg fra urnordisk tid, kan vi ikke si noe mer om hvilken status de to endelsene hadde og hvordan de var distribuert i urnordisk.

1.2.7 *Ōn*-stammer (*ōn*)

Ōn-stammer tilhørte bare feminina. Liksom *an*-stammer er *ōn*-stammer en modifikasjon av urie. *n*-stammer og ble opprinnelig bøyd på samme måte som maskulina.

	Sg.	Pl.
Nom.	- <i>ō</i>	*- <i>ūn</i>
Gen.	- <i>ōn</i>	*- <i>ōnō</i>
Dat.	*- <i>ōn</i>	*- <i>ūnumz</i>
Akk.	*- <i>ūn</i>	*- <i>ūn</i>

Nom. sg. *Hleunō*, „beskyttelsesmiddel“ (Vimose, Danmark, slutten av 3. årh.).

Gen. sg. *Agilamu(n)dōn*, personnavn (Rosseland, Norge, ca 450).

⁵³ Ringe, s. 280.

⁵⁴ Noreen (1913), s. 171.

⁵⁵ Noreen (1913), s. 170.

⁵⁶ Noreen, (1913), s. 171.

Dat. sg. Sen urnordisk *wiwio*, personnavn (Eikeland, Norge, ca 600) < **wiwiōn*.⁵⁷

Akk. sg. Sen urnordisk *ronu*, „rekke“ (Björketorp, Sverige, ca 675) < **-ūn*.⁵⁸

Plural er ikke belagt. Nom., akk. rekonstruert etter Noreen (1913), § 196, gen., dat. etter Haugen, s. 91.

1.2.8 R-stammer (*r*)

R-stammer fortsetter urie. *r*-stammer. I germanske språk er det bare slektskapsordene ”far, mor, datter, søster, bror” som hører hit.

	Sg.	Pl.
Nom.	<i>-ǣr</i>	<i>-riz</i>
Gen.	* <i>-raz</i>	* <i>-rō</i>
Dat.	* <i>-ri</i>	* <i>-rumz</i>
Akk.	* <i>-arū</i>	* <i>-riz</i>

Nom. sg. *Swestar*, „søster“ (Opedal, Norge, 1. halvdel av 5. årh.).⁵⁹

Nom. pl. *Dohtriz*, ”døtre” (Tune, Norge, ca 400).

Resten av singular og plural er ikke belagt.⁶⁰

1.2.9 Rotstammer (*rot*)

Rotstammer tilhørte maskulina og feminina. De fortsetter urie. rotstammer, det vil si at de ikke hadde noe stammesuffiks og fikk bøyningssuffixer rett på rota (en mer konsekvent betegnelse for rotstammer skulle derfor være ”0-stammer”). I urgermansk var det nest største gruppe ikke-vokaliske stammer etter *n*-stammer.

Sg.

Pl.

⁵⁷ Krause, s. 144.

⁵⁸ Noreen (1913), § 196, 3

⁵⁹ *Das -a- der urnordischen Form hat wahrscheinlich wiederum die Aussprache -ǣ-, weil sonst die klass.-an. Form systir nicht zu erklären wäre.* (Krause, s. 52) Jf. nom. sg. *an*-stammer.

⁶⁰ Rekonstruert etter Haugen, s. 91.

Nom.	-z	*-iz
Gen.	*-iz	*-ō̅
Dat.	*-i	*-umz
Akk.	*-ī	*-iz

Nom. sg. Sen urn. *maqz*, „mann“ (Eggjum, Norge, ca 700) < **man(n)z*.

Nom. pl. Sen urn. *maqnz*, „menn“ (Eggjum, Norge, ca 700) < **manniz*.

Resten av singular og plural er ikke belagt.⁶¹

1.2.10 *īn-stammer (īn)

īn-stammer er en germansk novasjon. Noen tilsvarende klasse finnes ikke i andre grener av den indoeuropeiske språkfamilien. īn-stammer tilhørte bare feminina. De fleste var abstrakte substantiv og de ble da ikke bøyd i plural. Ellers ble de bøyd på samme måte som ōn-stammer (jf. gotisk), hadde bare -ī- istedenfor -ō-. Ingen former er belagt fra urnordisk. Et rekonstruert eksempel er ordet **alþī* „alderdom“.

	Sg. ⁶²
Nom.	*-ī
Gen.	*-īn
Dat.	*-īn
Akk.	*-īn

1.3 Kommentar til urnordisk substantivbøyning

1.3.1 Et glimt på utviklingen fra urindoeuropeisk til urgermansk

Substantiv i urindoeuropeisk ble bøyd i det minste i åtte kasus (nominativ, akkusativ, vokativ, genitiv, dativ, instrumental, ablativ, lokativ og kanskje allativ eller direktiv) og tre tall (singular, plural, dual). Urie. bøyning skilte seg fra det urgermanske eller urnordiske systemet ikke bare i antall morfosyntaktiske kategorier. En viktig rolle i bøyningen spilte det

⁶¹ Rekonstruert etter Haugen, s. 91. Se ellers Noreen (1913), s. 177.

⁶² Jf. Haugen, s. 91.

suprasegmentale nivået. Det viktigste bøyningsskillet gikk mellom konsonantstammer og vokalstammer (som egentlig bare besto av *o*-stammer⁶³). Konsonantstammer hadde et komplisert system av trykk- og avlydsvekslinger mellom rota, stammesuffikset og endelsen. Bøyning var altså ikke begrenset til endelsen som det var tilfellet i urgermansk og urnordisk, indre bøyning var vanlig fordi morfemer kunne bli realisert forskjellig i ulike kasus.

O-stammer hadde derimot et stabilt trykk og ingen avlydsveksling under bøyning. De regnes for å være yngre enn konsonantstammer. Man tror at avlyd ikke lenger var en aktiv fonologisk prosess da de ble til. I alle indoeuropeiske språk ble *o*-stammer den mest produktive substantivklassen, sannsynligvis takket være sin forholdsvis ukompliserte, homogene bøyning.

I det hele var det faktisk bare to sett av endelser for substantivbøyning: ett for konsonantstammer og ett for vokalstammer. Dessuten delte begge settene ganske mange likheter.

De fleste substantivene hadde et stammesuffiks foran bøyningsendelse (med unntak av rotstammer). Stammesuffikser spilte en viktig rolle i derivasjon og hang til en viss grad sammen med semantikk. I urindoeuropeisk var de selvstendige morfemer, men i datterspråkene falt de sammen med endelser. Hvis man da snakker om ”stammesuffikser” i f. eks. urgermansk sammenheng, er det litt villedende i den forstand at de eksisterte de ikke som morfemer-suffikser men bare som deler av endelser. Det er viktig å merke seg at i urindoeuropeisk var inndeling i bøyningssklasser ikke hovedsakelig basert på paradigmer med forskjellige endelser. Bøyningssklasser var først og fremst karakterisert av forskjellige trykk- og avlydsmønstre.

Sannsynligvis allerede ved overgang fra urindoeuropeisk til urgermansk ble dette systemet sterkt forandret.⁶⁴ Den viktigste forandringen innebar at mange morfemskiller ble tilslørt på grunn av den germanske trykkforskyvningen og følgende lydendringer.⁶⁵ Noen avlydsstrinn i morfemer ble ofte generalisert på bekostning av andre slik at språket ble for det meste kvitt indre bøyning. I et slik omorganisert system måtte *o*-stammer (eller germanske *a*-

⁶³ *I*- og *u*-stammer betraktes som konsonantstammer i urindoeuropeisk sammenheng fordi *i* og *u* var allofoner av /j/ og /w/, og *ō*-stammer (dvs. *ā*-stammer i yngre urie.) rekonstrueres med en laryngal koseant som *eh₂*-stammer, men jf. fotnote 51.

⁶⁴ Se Ringe, s. 172-173.

⁶⁵ Trykkforskyvningen til første stavelse er generelt betraktet som avgjørende faktor for de omfattende lydendringene i trykksvake stavelser i germanske språk. Van Loon mener imidlertid at årsaken til at [...]unstressed syllables behave more progressively in sound change is not their being less protected but their higher frequency resulting from their grammatical status (s. 163).

stammer) trives veldig godt.⁶⁶ Som nevnt falt stammesuffikser sammen med endelser sannsynligvis allerede i urgermansk periode.⁶⁷ Det førte til at tidligere like bøyningendelser ikke lenger var helt parallele. Til forskjell fra urindoeuropeisk som hadde forholdsvis få bøyningklasser oppstod det altså en rekke nye som var karakterisert av forskjellige endelser. Den grunnleggende forskjellen mellom urie. og urg. bøyning kan vi illustrere med følgende eksempler (substantiv *i*-stamme, substantiv *u*-stamme, adjektiv i **-yeh₂-*):⁶⁸

Urindoeuropeisk

	'putting'	'tasting'	'heavy' (fem.)
Nom. sg.	* <i>d^héh₁-ti-s</i>	* <i>g^ééws-tu-s</i>	* <i>g^wṛh₂-éw-ih₂</i>
Akk. sg.	* <i>d^héh₁-ti-m</i>	* <i>g^ééws-tu-m</i>	* <i>g^wṛh₂-éw-ih₂-m_ḡ</i>
Gen. sg.	* <i>d^hh₁-téy-s</i>	* <i>g^{us}-téw-s</i>	* <i>g^wṛh₂-u-yéh₂-s</i>
Nom. pl.	* <i>d^héh₁-tey-es</i>	* <i>g^ééws-tew-es</i>	* <i>g^wṛh₂-éw-ih₂-es</i>
Akk. pl.	* <i>d^héh₁-ti-ns</i>	* <i>g^ééws-tu-ns</i>	* <i>g^wṛh₂-éw-ih₂-n_s</i>
Gen. pl.	* <i>dhh₁-téy-oHom</i>	* <i>g^{us}-téw-oHom</i>	* <i>g^wṛh₂-u-yéh₂-oHom</i>

Urgermansk

	'deed'	'test'	'heavy' (fem.)
Nom. sg.	* <i>dēd-iz</i>	* <i>kust-uz</i>	* <i>kur-ī (?)</i>
Akk. sg.	* <i>dēd-ī</i>	* <i>kust-ū</i>	* <i>kur-jō</i>
Gen. sg.	* <i>dēd-īz</i>	* <i>kust-auz</i>	* <i>kur-jōz</i>
Nom. pl.	* <i>dēd-īz</i>	* <i>kust-iwiz</i>	* <i>kur-jōz</i>
Akk. pl.	* <i>dēd-inz</i>	* <i>kust-unz</i>	* <i>kur-jōz</i>
Gen. pl.	* <i>dēd-ijōN</i>	* <i>kust-iwōN</i>	* <i>kur-jōN</i>

⁶⁶ Eller hvis man snur det om, kunne bøyningssystemet omorganisere seg på en slik måte *fordi* det ble trukket nærmere til bøyningmønsteret av de produktive *o*-stammene?

⁶⁷ Slik oppstod anledninger til overganger mellom stammer som allerede er veldig tydelige i gotisk. Se Ringe, s. 172, fotnote 10.

⁶⁸ Hentet fra Ringe, s. 172-173. Med *ō* transkriberer jeg overlang (trimoraisk) *o*, med *ōN* overlang nasalisert *o*. Endelser er framhevet av meg.

De urindoeuropeiske eksemplene er morfologisk segmentert i rot, stammesuffiks og endelse. Endelsene er helt like (med unntak av nom. sg.). I urgermansk forsvant stammesuffikset eller, mer presist, det smeltet sammen med endelsen slik at ordene nå er delt bare i to morfemer – rot og endelse. Synlige rester av stammesuffikset finner vi fortsatt godt bevart på segmentalt nivå, men ikke på morfologisk nivå. Trykket faller på første stavelse og avlydsvekslinger som hang tett sammen med det mobile trykket er utryddet.⁶⁹ Ordstammen får samme form under hele bøyningen. Kasus- og tallsystemet ble også forenklet. Av urie. åtte kasus (eller ni hvis man regner med allativ) mistet urgermansk ablativ og lokativ (eventuelt allativ) og av tre tall mistet det dual (det ble imidlertid bevart i pronomeren og verb). Forenklingen på suprasegmentalt og morfematisk nivå ble kompensert av en betydelig større variasjon i endelser og - følgelig - en mengde bøyningssklasser.

1.3.2 Det urnordiske bøyningssystemet

Substantivbøyning i urnordisk var ikke veldig forskjellig fra urgermansk. Urnordisk kunne teoretisk fortsatt ha bevart alle kasusene som det fikk fra urgermansk, men som sagt finnes det ikke noen sikre belegg for vokativ og instrumental. I hvert fall er det ganske naturlig at det er akkurat de fire kasusene nominativ, genitiv, dativ, akkusativ som er sikkert belagt i urnordisk og som ble nedarvet til norrønt (og levde lengst også i de andre germanske språkene). De har nemlig først og fremst grammatiske funksjoner og er derfor mer sentrale (mindre markerte) enn kasus med en adverbial funksjon (som ablativ, lokativ, allativ, instrumental) som er lettere å erstatte med analytiske konstruksjoner. Fonologisk stod urnordisk også ganske nær det urgermanske trinnet. Trykksvake stavelser i urnordisk var muligens litt mer redusert enn i urgermansk, sammenfallet av stammesuffikset og endelsen var kommet videre, men i grunnen var den urnordiske bøyningen lik den urgermanske.

Tabellen på neste side gir et oversiktlig sammendrag av den urnordiske substantivbøyningen. Endelser med den opprinnelige diftongen *ai* angis i den yngre monoftogiserte formen *ē*.

⁶⁹ Små spor av trykkvekslinger finner man i germanske språk bare i veksling av stemte og ustemte frikativer etter Verners lov. Se Ringe, s. 218.

	<i>a_m</i>	<i>a_n</i>	<i>ō</i>	<i>*ijō</i>	<i>i</i>	<i>u_{mf}</i>	<i>u_n</i>
Singular							
Nom.	<i>-az</i>	<i>-ã</i>	<i>-u</i>	<i>*-i</i>	<i>-iz</i>	<i>-uz</i>	<i>-ũ</i>
Gen.	<i>-as</i>	<i>*-as</i>	<i>*-ōz</i>	<i>*-ijōz</i>	<i>*-ēz</i>	<i>-ōz</i>	<i>*-ōz</i>
Dat.	<i>-ē</i>	<i>*-ē</i>	<i>-ū</i>	<i>*-ijū</i>	<i>*-i?</i>	<i>-iu</i>	<i>*-iu</i>
Akk.	<i>-ã</i>	<i>-ã</i>	<i>-ō</i>	<i>*-ijō</i>	<i>-ĩ</i>	<i>-ũ</i>	<i>-ũ</i>
Plural							
Nom.	<i>*-ōz</i>	<i>*-u</i>	<i>*-ōz</i>	<i>*-ijōz</i>	<i>*-īz</i>	<i>*-iuz</i>	<i>*-u</i>
Gen.	<i>*-ō</i>	<i>*-ō</i>	<i>-ō</i>	<i>*-ijō</i>	<i>*-iō</i>	<i>*-ō</i>	<i>*-ō</i>
Dat.	<i>-umz</i>	<i>*-umz</i>	<i>*-ōmz</i>	<i>*-ijōmz</i>	<i>*-imz</i>	<i>*-umz</i>	<i>*-umz</i>
Akk.	<i>*-an</i>	<i>*-u</i>	<i>-ōz</i>	<i>*-ijōz</i>	<i>*-in</i>	<i>*-un</i>	<i>*-u</i>

	<i>an_m</i>	<i>*an_n</i>	<i>ōn</i>	<i>r</i>	<i>rot</i>	<i>*īn</i>
Singular						
Nom.	<i>-ō>æ</i>	<i>*-ō</i>	<i>-ō</i>	<i>-ær</i>	<i>-z</i>	<i>*-ī</i>
Gen.	<i>-an</i>	<i>*-an</i>	<i>-ōn</i>	<i>*-raz</i>	<i>*-iz</i>	<i>*-īn</i>
Dat.	<i>-an</i>	<i>*-an</i>	<i>*-ōn</i>	<i>*-ri</i>	<i>*-i</i>	<i>*-īn</i>
Akk.	<i>*-an</i>	<i>*-ō</i>	<i>*-ūn</i>	<i>*-arū</i>	<i>*-ũ</i>	<i>*-īn</i>
Plural						
Nom.	<i>*-an</i>	<i>*-una⁷⁰</i>	<i>*-ūn</i>	<i>-riz</i>	<i>*-iz</i>	<i>*---</i>
Gen.	<i>-anō</i>	<i>*-anō</i>	<i>*-ōnō</i>	<i>*-rō</i>	<i>*-ō</i>	<i>*---</i>
Dat.	<i>*-anumz</i>	<i>*-anumz</i>	<i>*-ūnumz</i>	<i>*-rumz</i>	<i>*-umz</i>	<i>*---</i>
Akk.	<i>*-anun</i>	<i>*-una</i>	<i>*-ūn</i>	<i>*-riz</i>	<i>*-iz</i>	<i>*---</i>

Tabellen viser at tjue ni av hundre endelser av hele den urnordiske substantivbøyningen er belagt i runeinnskrifter. Resten, dvs. over to tredjedeler er rekonstruert.⁷¹ Vokalstammer er for det meste bedre belagt enn konsonantstammer (hvorav to bøyningsskinner er fullstendig rekonstruert). Av de tjue ni belagte endelser er det bare fem for

⁷⁰ Da det ikke er klart hvordan de to allomorfene **-ōnu*/**-una* var distribuert i urnordisk, angir jeg her bare den ene som ligger til grunn for den norrøne (vestnordiske) formen.

⁷¹ Det er klart at det finnes mer og mindre troverdige rekonstruerte former. Endelsen **-as* (gen. sg. nøytrale *a*-stammer) er i det hele tatt mer troverdig enn for eksempel genitiv sg. **-ēz* i *i*-stammer eller nom. sg. *n*-stammer.

plural (hvorav 1 nom., 2 gen., 1 dat., 1 ak.). Nominativ singular har flest belegg (10), så akkusativ (6), dativ og genitiv (begge 4).⁷² Selv om kildematerialet er altfor lite til å trekke noen sikre statistiske konklusjoner, tror jeg at tallene grovt avspeiler den faktiske hyppigheten av enkelte grammatiske kategorier og bøyingsklasser i urnordisk.

Den urnordiske bøyningen representerer et overgangstrinn hvor rester av stammesuffikser ikke lenger er selvstendige morfemer og ikke ennå er synkopert som det til en mye større grad er tilfellet i norrønt (og andre germanske språk). Dette innebærer at urnordiske bøyingsklasser tydelig skiller seg fra hverandre og at det er forholdsvis få homonyme endelser. Følgelig er det få tilfeller – med unntak av *n*-stammer – av synkretisme innenfor et paradigme. Etter min framstilling foreligger det totalt 47 ulike morfemer for bøyingsendelser (inkludert den senere nominativendelsen i maskuline *an*-stammer, men bare én endelse for nominativ plural nøytrale *an*-stammer er medtatt). Dette er mange flere enn i norrønt til tross for at antall bøyingsklasser i norrønt ytterligere økte (se herom 3.3).

1.3.2.1 Om makrobøyingsklasse

Genus er ikke en morfologisk egenskap, men en morfosyntaktisk egenskap. Det er en medfødt karakteristikk av substantiv, men allikevel er det på ingen måte markert i substantiv selv, det dukker opp først i syntaktisk sammenheng: [...] *gender, and by extension other morphosyntactic properties and categories, are reliably detected not on the word that inherently carries the gender feature but rather on lexemes that receive the feature by way of the syntax.*⁷³ (Forresten finnes det slike substantiv i noen språk som kan skifte genus etter konteksten uten å skifte bøyning, jf. litauisk *elgeta* som betyr enten ”mannlig tigger” (maskulinum) eller ”kvinnelig tigger” (femininum)).

Syntaks og morfologi betraktes som to selvstendige plan, men det vil ikke si at de ikke kan påvirke hverandre. Det betyr bare at det ene ikke er totalt reduserbart til det andre. [...] *within a framework of autonomous levels, it is perfectly legitimate to expect to find similarities or correlations between levels. [...] But the claim of autonomy predicts that these mappings between levels are seldom perfect, since the levels are autonomous.*⁷⁴

Dette gjelder også urnordisk. Av de tretten bøyingsklassene er det fire (*i*-, *u*-, *r*-, rotstammer) som inneholder substantiv av flere genus, nemlig maskulinum og femininum.

⁷² Jf. frekvens av kasusformer i gammelislandsk litteratur: Nom. 37%, Akk. 26,8%, Dat. 23,8%, Gen. 12,4%. (Barðdal, s. 175)

⁷³ Aronoff (etter Ernout A. *Morpologie Historique du Latin*. 3. ed. Paris: Klincksieck, 1974.), s. 61.

⁷⁴ Aronoff, s. 63.

Men ellers er det bare ett genus i hver bøyingsklasse. Nøytrum er aldri sammen i én bøyingsklasse med maskulinum og femininum. Det er imidlertid på en måte alltid knyttet til det, særlig til maskulinum. Det er tre nøytrale bøyingsklasser i urnordisk (a_n , u_n , an_n). Alle tre har klare motstykker i maskulinum (respektive maskulinum-femininum hvis man regner med at det var noen få feminina i u -stammer). A_n -stammer kan vi knytte til a_m -stammer, u_n -stammer til u_{mf} -stammer og an_n -stammer til an_m -stammer. Det som kjennetegner nøytrum i forhold til maskulinum er ulike endelser i nom./akk. Dette er et skille som er konsekvent og systematisk gjennomført (i hvert fall etter at an_m fikk den nye endelsen i nominativ singular, se 1.2.6). Det er altså tre par av sånne parallelle bøyingsklasser. Hvert par danner en større og mer generell bøyingsklasse som etter Aronoff sin terminologi kan kalles et *makroparadigme*. Et makroparadigme består av *a) any two or more similar paradigms all of whose inflexional differences either can be accounted for phonologically, or else correlate consistently with differences in semantic or lexically determined syntactic properties; or b) any paradigm which cannot be thus combined with other paradigm(s).*⁷⁵ Jeg skal bruke termen *makrobøyingsklasse* i samme betydning.

Forskjeller i nom./akk. i de tre nevnte tilfellene kan vi altså relatere til et morfosyntaktisk egenskap: genus. Ingen av de andre bøyingsklassene viser slike regelmessige, genusrelaterte forskjeller. Det finnes heller ikke noen tilfeller hvor forskjeller mellom endelser kan forklares på fonologisk grunnlag. Totalt får vi altså ti makrobøyingsklasser i urnordisk: a_{m+n} , \bar{o} , $ij\bar{o}$, i , u_{mf+n} , an_{m+n} , $\bar{o}n$, r , rot , $\bar{i}n$.

⁷⁵ Aronoff, s. 69.

2. Substantivbøyning i norrønt

”All grammars leak.” - Edward Sapir⁷⁶

2.1 Innledningsbemerkinger

Dette kapittelet skal gi en systematisk oversikt over substantivbøyning i norrønt språk. Fremstillingen har to formål. For det første skal den norrøne substantivbøyningen systematiseres fra en synkron (eller kvasisynkron) synsvinkel⁷⁷. Den norrøne substantivbøyningen er uten tvil betydelig mer komplisert og i det hele tatt mindre gjennomsiiktig, dvs. mindre forutsigbar, enn den urnordiske. Når det gjelder antall bøyingsklasser, så er norrønt helt klart det rikeste språket, uansett hvordan man oppfatter bøyingsklasser og hva slags definisjon man bruker. Situasjonen skyldes hovedsakelig tre faktorer: a) den fonologiske utviklingen som smeltet det urnordiske språket om til norrønt, b) blanding av bøyingsklasser og c) genusdifferensiering. Et stort antall bøyingsklasser er generelt sett noe som gjør språket vanskelig å lære. Jeg skal se nærmere på hvordan dette problemet kan takles uten at det vil føre til en deformerende forenkling av systemet. To av de ovennevnte faktorene, nemlig fonologisk variasjon og blandede klasser, vil bli omtalt i avsnittene nedenfor. Genusdifferensiering omtales i selve fremstillingen av bøyningssystemet i diakrone kommentarer.

Det andre formål er å undersøke hvordan de urnordiske bøyingsklassene hadde forandret seg og til hvilken grad de norrøne bøyingsklassene kan regnes for å være deres etterkommere. Jeg skal bygge på den urnordiske bøyingsfremstillingen presentert i forrige kapittelet.

⁷⁶ Sapir, s. 38.

⁷⁷ *Synkron* er egentlig et litt problematisk begrep i en slik sammenheng. Konseptet *norrønt* betegner språket som først og fremst er belagt i islandske og noen vestnorske håndskrifter som stammer fra en 200-300 år lang periode. Det er klart at i en såpass lang periode fantes det språklig variasjon, både geografisk og temporal, som gikk ut på fonetikk, fonologi, men også morfologi. Variasjonen er for det meste utryddet i normalisert norrønt som ligger til grunn for den følgende framstillingen. Med andre ord er det strengt tatt ikke helt synkron framstilling fordi den generaliserer ut fra en mengde ikke helt homogene data. I en slik bred framstilling som dette er det imidlertid passende å ignorere mindre variasjon.

2.1.1 Fonologisk betinget variasjon i bøyningen

Hvis vi aksepterer definisjonen som ble gitt i det forrige kapittelet om urnordisk (en bøyningssklasse er *a set of lexemes whose members each select the same set of inflectional realizations*, se 1.1.5), så er det så mange bøyningssklasser i norrønt at situasjonen blir helt ubegripelig. Vi finner for eksempel fem ulike endelser i nominativ singular hos norrøne maskuline *a*-stammer (-*r*, -*n*, -*l*, -*s*, ~) hvor urnordisk hadde bare én (-*az*). Dat. pl. er stundom markert med endelsen -*um*, stundom med -*m* og noen ganger med en vokalskifte i stammen i tillegg til endelsen -*um*. Ifølge definisjonen er dette ulike bøyningssklasser.

Når man kombinerer fonologisk betingede eksponenter⁷⁸ med hverandre, oppstår det et stort antall bøyningssklasser som ikke vil gi like stor praktisk nytte. Det er klart at dette konseptet av bøyningssklassen egner seg lite til en systematisk beskrivelse av den norrøne substantivbøyningen. Det kan derfor virke urimelig å definere bøyningssklassen på en slik måte. Men det er egentlig ikke noe behov for å endre eller unnlate definisjonen. Å oppfatte bøyningssklassen slik er forresten i samsvar med andre lingvister (jf. Carstairs, s. 47-48, Wurzel (1989), s. 56-57). Det vi skal da gjøre er bare å skifte fokus.

Begrepet *makrobøyningssklasse* som ble introdusert i kapittelet om urnordisk kommer til å få en mye større betydning her. Det betyr ikke at jeg nekter eksistens av (ikke-makro) bøyningssklasser i norrønt. De finnes fortsatt, de står bare ikke i fokus. For å granske et bestemt fenomen, må man bruke et passende redskap. Med andre ord *it is the scale that makes the phenomenon* (Mircea Eliade). For å gjøre fremstillingen mer begripelig skal jeg ta utgangspunktet (forskjellig fra kapittelet om urnordisk) direkte på makronivået. Fonologisk betinget variasjon ("mikronivået") er gjort rede for i 2.2.1. Etter å ha formulert slike regler er det mulig å ikke bry seg lenger om den store mengden bøyningssklasser som fonologisk variasjon er ansvarlig for.⁷⁹

Den fonologiske utviklingen skapte også flere bøyningssklasser som ikke kan bortforklares på synkront nivå ved hjelp av fonologiske regler. Det gjelder stort sett klasser med *j*- og *v*-innskot. I urnordisk skilte slike substantiv seg ikke fra andre substantiv, men i norrønt må de fleste nødvendigvis betraktes som selvstendige bøyningssklasser.

⁷⁸ Til forskjell fra "endelse" omfatter begrepet "eksponent" både bøyning på slutten av ordet (=endelse) og bøyning av ordstammen (omlyd og avlyd) som i norrønt får en stor betydning.

⁷⁹ Det finnes visse tilfeller hvor den fonologiske variasjonen spiller en ganske stor strukturell rolle, nemlig når den fører til avvik fra det homomorfiske mønsteret slik det vises i hovedparadigmet. Enkelte bøyningssklasser innenfor en makrobøyningssklasse kan vise ulike typer distinksjon, jf. for eks. *lax* (nom., gen., akk. sg.) vs. *armr* (nom. sg.), *hús* (nom./akk. sg. pl.) vs. *land* (nom./akk. sg.).

Anm. Siden det hovedsakelig blir snakk om makrobøyningsklasser, skal jeg for enkelthets skyld kalle makrobøyningsklasser bare ”klasser”. Ordet ”bøyningsklasse” skal jeg bruke for å betegne enkelte paradigmer innenfor en makrobøyningsklasse.

2.1.2 Diakroni: ordenes historie vs. eksponentenes historie

Diakron analyse av en substantivbøyning kan gjøres fra to forskjellige hovedperspektiv. Man kan oppfatte bøyingsklasse som et sett av bøyningseksponenter eller som en gruppe av individuelle ord. Hvis man tar det første perspektivet, betyr en diakron analyse av bøyingsklasser at man er interessert i hvordan de forskjellige settene av bøyningseksponenter forandret seg, ikke bare fonologisk, men først og fremst morfologisk. Det inkluderer overføringer av eksponenter fra andre kasus eller klasser, bibehold av endelser (se 2.3.2.2.3), „symbolsk avlyd“ (se fotnote 50), analogiske prosesser (systemtvang), utjevning osv. Tar man det andre perspektivet, konsentrerer man seg om hvilke ord som er i hvilken klasse, hvordan de vandrer mellom klassene og hvordan klassemedlemskapet varierer. I den følgende framstillingen er det det første perspektivet, altså eksponentenes historie, som er primært. Men det er klart at i praksis er det ikke mulig å fullstendig separere de to planene. Man kan ikke omtale utvikling av klasser uten å nevne hva de egentlig består av. I noen tilfeller, som for eksempel utvikling av sterke feminina, får det leksikalske planet en spesiell stor betydning fordi det kan vesentlig påvirke vårt syn av hvordan bøyningseksponenter utvikler seg (se mer herom i 3.1.1). Primært følger jeg likevel utvikling av bøyningseksponenter.

Å betegne et ord som for eksempel en „*a*-stamme“ kan da også bety minst to forskjellige ting, avhengig av hvilket perspektiv man tar. For det første kan det bety at ordet bøyes etter en av *a*-stammens klasse, a_mA , a_mB , a_mC (2.3.1.1). For det andre kan det dreie seg om en etymologisk betegnelse, altså at ordet opprinnelig var *a*-stamme i urnordisk (eventuelt germansk, indoeuropeisk), men ikke nødvendigvis må det bøyes som *a*-stamme i norrønt. I samsvar med det perspektivet som jeg har valgt skal jeg stort sett bruke den første betydningen som er basert på synkron klassesilhørighet. Når det vil dreie seg om den etymologiske betydningen av termen, vil leseren spesielt bli gjort oppmerksom på det.

2.1.3 Diskret vs. kontinuerlig perspektiv: behandling av blandede klasser

Alle som prøvde å lære seg norrønt har sikkert lagt merke til at det finnes veldig mange unntak i substantivbøyning. Det er mange ord som i noen kasus viser eksponenter av en annen klasse enn den som de ellers egentlig tilhører, jf. for eksempel gen. *graut-ar* istf. *-s* som er den vanlige eksponenten til *a*-stammer. Ikke sjelden forekommer det også at i noen kasus viser substantiv flere ulike eksponenter, f. eks. *vegr*, ”vei”:

ns. *-r*, gs. *-s*, *-ar*, ds. *-i*, *~*, as. *~*, np. *-ar*, *-ir*, gp. *-a*, dp. *-um*, ap. *-a*, *-u*.

Norrøne grammatikker takler dette vanligvis på den måten at de setter slike avvikende ord i klasser som viser mest samsvar med hvordan de bøyes og de enkelte kasusene som er forskjellige betrakter som unntak og påvirkning av andre klasser.⁸⁰ Bøyningsklasser er her vist som et mer eller mindre *kontinuerlig* system. Ord kan høre ”litt” til en klasse og ”litt” til en annen klasse. Det finnes ”mellomrom” og gråsoner mellom klassene.

Man kan imidlertid merke at slike gråsoner får ikke likestilt behandling i grammatikkene. For eksempel Noreen oppfører feminine *i*-stammer uten og med *-u* i dat. sg. som to ulike bøyningsklasser (her kalt henholdsvis *i_fA*, *i_fB*) (Noreen (1923) § 386), mens maskuline *a*-stammer med *-ar* i gen. sg. (her kalt *a_mC*) betrakter han som bare avvik fra hovedparadigmet, dvs. det med endelsen *-s*. I Odd Einar Haugens *Grunnbok i norrønt språk* betraktes feminine *i*-stammer med *-u* i dat. sg. som avvik (O. E. Haugen, s. 125) og maskuline *a*-stammer med *-ar* i gen. sg. mangler så godt som aldeles. Slike inkonsekvenser finnes i mange andre tilfeller og i andre grammatikker.

Den følgende framstillingen tar et forskjellig perspektiv som vi kan kalle *diskret*. Klasser oppfattes som overordnede mønstre som konsekvent og entydig tildeler et bestemt sett av bøyningseksponenter til alle ord som på det tidspunktet tilhører klassen. Det er alltid et bestemt antall bøyningsklasser som fullstendig dekker alle ordene i ordklassen, i dette tilfellet altså substantiv. Det finnes ikke noen gråsoner, klassene er klart definerte og står tett ved siden av hverandre. Det er ikke tillatt at ord bøyes delvis etter en klasse og delvis etter en annen. Derimot er det tillatt at ord hører til flere klasser samtidig eller at de skifter klasse. Det innebærer at deres bøyning kan realiseres forskjellig (det er tilfellet med substantivet *vegr*). Når det gjelder de forskjellige realisasjonene av et og samme ord, ville vi bare konstatere at en gang bøyes ordet etter den ene klassen og en annen gang etter den andre klassen. Dette medfører at det alltid må være mulig å klassifisere ord som medlemmer av konkrete klasser.

⁸⁰ En grammatisk fremstilling som er spesielt opptatt av slike unntak er Jónssons *Det norsk-islandske skjaldesprog*.

Ord som fra det kontinuerlige perspektivet betraktes som avvik fra hovedparadigmet får her sine selvstendige klasser. Det er blandede klasser, altså de som ikke har noen egne bøyningendelser (se f. eks. a_mB , a_mC , i_fB , $\bar{o}B$), selv om fra en synkron synsvinkel er det ikke nødvendigvis alltid klart hvilken klasse er blandet og hvilken er opprinnelig.

En slik tilnærming til den norrøne substantivbøyningen er valgt av den grunn at den på en klar måte fanger opp den kompliserte utviklingen av substantivklasser fra urnordisk. Den illustrerer tydelig hvordan de urnordiske klassene ble spaltet og mangfoldiggjort ved overgang til norrønt. Dessuten blir slik framstilling uten tvil mer konsistent. Et tilbakeslag av denne løsningen er at sammen med større konsistens får man større antall klasser. Høyeste grad av konsistens ville man få hvis man oppførte en spesiell klasse for hvert eneste ord eller hver ordgruppe, uansett dens størrelse, som på noen måte har avvikende bøyning (og her er det ikke snakk om fonologisk betinget avvik). Med hensyn til hvor mange avvikende ord det er i norrønt ville det igjen bety et ubegripelig stort antall klasser. Her nærmer det ideelle diskrete perspektivet seg egentlig et kaotisk og splintret tilstand. Og det vil vi nettopp unngå. Det er opplagt at kravet for å bli konsistent må bøye seg for det faktum at *all grammars leak* og at vi må sette en grense på hvor liten en klasse kan være.

2.1.4 Klassestørrelse

Når det gjelder minst mulig antall ord som kan danne en klasse, finnes det teoretisk ikke noen grense. *A functional delimitation seems to be most reasonable here. This limit should depend on whether the speaker directly learns the distinct inflectional forms and stores them in his lexicon or whether he learns inflectional rules. In fact, for the critical cases, the speaker's strategy can hardly be determined with certainty. Nevertheless, it is clear that true idiosyncratic individual cases like the German link verb sein 'to be' do not constitute an inflectional class, since groups of words are always presupposed.*⁸¹ I vårt tilfelle er sjansen til å bestemme talernes strategi lik null ettersom det dessverre ikke finnes noen innfødte talere av norrønt. Som Wurzel sier er det meningsløst å betrakte individuelle ord som særegne klasser. Slike ord er det bedre å spesifisere på leksikalsk nivå, det vil si betrakte som unntak, fordi man må lære dem hvert for seg. Jeg synes at det er rimelig å behandle veldig små grupper ord på samme måte, altså på leksikalsk nivå. Et minimalt antall medlemmer for en klasse har jeg nokså kunstig fastsatt på omtrent fem ord, men i enkelte tilfeller har jeg også tatt hensyn til andre faktorer som frekvens o. a. En klasse som bare består av fem ord er *r*-stammer og det

⁸¹ Wurzel (1989), s. 57.

kan altså kanskje være tvil om den skal oppføres som klasse. Men siden disse ordene er meget sentrale slektskapsord og klassen hadde blitt veldig stabil i en lang tid, har jeg anerkjent *r*-stammer som klasse.

Denne strategien medfører at noen tradisjonelt brukte klasser ikke blir tatt med i min framstilling, mens nye klasser reiser seg av tradisjonelle gråsoner og kommer seg opp på systematisk nivå. Det at Noreen oppfører de såkalte *ja*-stammer som en egen klasse, og ikke viser samme respekt for *a*-stammer med gen. sg. på *-ar* skyldes hans diakroniserende perspektiv. *Ja*-stammer har bare ett fullverdig og stabilt medlem, substantivet *niðr* ”slektning”. Andre substantiv i denne klassen er et par folkenavn som er markerte (brukes nesten bare i plural) og marginale ord. Dessuten bøyes de ofte som *i*-stammer. Fra en synkron synsvinkel er denne ”klassen” uten poeng.⁸² På samme måte har jeg strøket ut noen andre veldig små tradisjonelt brukte klasser. Disse skal spesifiseres på leksikalsk nivå, altså betraktes som usystematiske unntak som ikke hører hjemme i selve bøyningssystemet. Slik blir antallet klasser effektivt redusert.

Blandede klasser kjennetegnes ofte ved at deres medlemmer er lite stabile, det vil si at de også av og til følger en annen bøyning. Men vanligvis finnes det en stabil kjerne som berettiger deres status som selvstendige klasser.

Til slutt skal det nevnes at i den her presenterte bøyningsframstillingen finnes det i enkelte tilfeller likevel noen unntak, framstillingen er altså ikke hundre prosent ”diskret”. Dette gjelder noen små klasser som ville bli altfor fragmentert hvis man tok hensyn til alle mulige alternative eksponenter som ofte gjelder bare en liten del av klassen.

2.1.5 Oppsummering

Hovedkriteriene for denne framstillingen av norrøn substantivbøyning kan vi oppsummere slik:

1. Paradigma som skiller seg i realisering av minst én morfosyntaktisk egenskap (kamus-nummer) som ikke kan bortforklares på fonologisk grunnlag regnes som en selvstendig klasse.
2. Variasjon som er avhengig av fonologiske betingelser reduseres til fonologiske regler og i videre framstilling er det ikke tatt hensyn til.

⁸² Jeg har isteden brukt betegnelsen ”*ja*-stammer” for en ganske stor gruppe maskuline substantiv (som forresten er opprinnelige *ja*-stammer) som vanligvis klassifiseres som en undergruppe av *i*-stammer på grunn av endelser i nom. og akk. pl. Deres bøyning er imidlertid ganske eiendommelig. Se 2.3.1.3.

3. Minimalt antall ord som trenges for å danne en klasse er ca fem. Ord som er færre enn det betraktes som unntak stående utenfor bøyingsklasser og skal spesifiseres individuelt.

2.2 Fonologiske, morfofonologiske og morfologiske regler⁸³

2.2.1 Generelle fonologiske regler

2.2.1.1 Fonologisk *u*-omlyd

Dette er en regressiv vokalassimilasjon. *U* i en trykksvak stavelse gjør at *a* i foregående stavelse blir rundet:

- a) til *ø* hvis den står i trykksterk stilling: *armr*, ”arm” > dat. pl. *ørmum*.⁸⁴
- b) til *u* hvis den står i trykksvak stilling: *skipan*, ”ordning” > dat. pl. *skipunum*.

2.2.1.2 Progressiv konsonantassimilasjon

Hvis stammen ender på *n*, *l* eller *s*, blir endelsen *-r* assimilert etter følgende regler:

1. I trykktunge stavelser hvis:
 - a. foran *n/l/s* er en lang vokal eller diftong: **stein-r* > *steinn* „stein“, **hól-r* > *hóll*, ”bakke”, **haus-r* > *hauss*, ”hodeskalle”.
 - b. foran *n/l/s* er en konsonant (annen enn *l,n*):⁸⁵ **hrafn-r* > **hrafn-n* (> *hrafn*), „ravn“, **jarl-r* > **jarl-l* (> *jarl*), „jarl“, **laks-r* > **laks-s* (> *laks* = *lax*), „laks“.
2. I korte, trykksvake stavelser: **himin-r* > *himinn*, „himmel“, **lykil-r* > *lykill*, ”nøkkel”.

2.2.1.3 Konsonantforkorting

Lange konsonanter blir forkortet etter en annen foregående konsonant: **hrafnn* > *hrafn*, **jarll* > *jarl*, **lakss* > *laks* (= *lax*).

⁸³ Delvis basert på O. E. Haugen, kap. 6.

⁸⁴ *U*-omlyden råket også lang *á* som gikk over til *ø*. Denne omlydte vokalen finnes bare i eldre håndskrifter fordi den falt sammen med *á* i yngre norrønt. I normalortografien blir det vanligvis ikke skilt mellom *á* og *ø*, slik også her.

⁸⁵ Jf. ord som *hallr* ”stein” og *brunnr* ”brønn”.

2.2.1.4 V-bortfall

V faller bort foran runde vokaler: *vǫlva*, ”spåkvinne”, oblike kasus **vǫlvu > vǫlu*; *Rǫskva*, oblike kasus **Rǫskvu > Rǫsku*; *mǫskvi*, ”maske (i nett)”, dat. pl. **mǫskvum > mǫskum*.

2.2.1.5 Kontraksjon

Når en lang, trykk tung vokal støter sammen med en kort, trykklett vokal av samme eller tilnærmet kvalitet, faller oftest den siste vokalen.

Trykklett *i* faller etter *é*: *tré*, „tre“, dat. sg. **tréi > tré*.

Trykklett *a* faller etter *á*: *ái*, „oldefar“, oblike kasus **áa > á*.

Trykklett *u* faller etter *ú*, *ó*, *á*: *jór*, ”hest”, dat. pl. **jó-um > jóm*; *á*, „elv“, dat. pl. **áum > ám*.

2.2.1.6 Trykkforskyvning ved hiatus

Når trykk tung *é* støter sammen med en trykklett *a* eller *u*, går *é* over til *j*, mens *a* blir forlengd til *á* og *u* til *ó* eller *á*: *fé*, ”fe”, gen. sg. **féar > fjár*; *tré*, dat. pl. **tréum > trjóm/trjám*.

2.2.2 Morfofonologiske og morfologiske regler

2.2.2.1 J-innskot

Tostavete maskulina og nøytra som ender på *-gir*, *-kir*, respektive *-gi*, *-ki* får *-j-* foran endelser som begynner på *a* eller *u* (dvs. hele plural for maskulina og gen., dat. pl. for nøytra): *vængir*, „sverd“ nom. pl. *vængjar*; *ríki*, „rike“ dat. pl. *rikjum*. (se Noreen § 263)

2.2.2.2 Bortfall av trykklett vokal

Trykklette vokaler i enkelte avledningssuffikser faller bort foran endelser som begynner på vokal. Denne regelen gjelder bare noen flerstavete maskuline og nøytrale *a*-stammer, nemlig:

1. maskuline *a*-stammer med avledningssuffikser som består av vokal+n/l/r: *himinn*, dat. sg. **himin-i > himn-i*; *hamarr*, nom. pl. **hamar-ar > hamr-ar*.
2. maskuline og nøytrale *a*-stammer med avledningsvokal *i*: *hirðir*, „hyrde“, dat. pl. **hirði-um > hirð-um*; *kvæði*, „dikt“, dat. sg. **kvæði-i > kvæð-i*.

I den første gruppen finnes det dog noen unntak. Noen maskuliner, ofte mannsnavn, som for eksempel *Gunnarr*, eller ordet *bikarr* „beger“ mister ikke trykklett vokal under bøyning

(jf. derimot *Óðinn*, *hamarr*). Det skyldes at mansnavn er ofte opprinnelig sammensatte ord og ikke avledninger og ordet *bikarr* er et lånord.⁸⁶

I tillegg finnes det noen unntak i tostavete nøytrale *a*-stammer. Som regel gjennomgår de ikke bortfall av trykklett vokal, f. eks. *hérað* „herad“. De få ordene som mister trykklet vokal (f. eks. *sumar*, ”sommer”, dat. sg. *sumri*; *høfuð*, „hode“, dat. sg. *høfði*) må spesifiseres individuelt.

2.2.2.3 *I*-omlyd

I-omlyd gjør at vokal eller diftong blir fremmet. Det er ikke alltid at den omlydsvirkende faktoren (oftest *i* eller *j*) er stående i norrønt. Og på den annen side er det ikke alle *i*-vokaler som volder *i*-omlyd (jf. *armi*, *staðir*). *I*-omlyd er altså ikke en generell fonologisk regel, den gjelder bare for konkrete bøyingsklasser og former.

Til forskjell fra *u*-omlyd som bare er begrenset til vokalen *a*, har *i*-omlyd et mye større omfang. Her er en oversikt over overganger ved *i*-omlyd som forekommer i substantivbøyning:

<i>a</i> > <i>e</i>	* <i>rangir</i> > <i>rengr</i> (nom. <i>रण्ग</i>)
<i>á</i> > <i>æ</i>	* <i>spánir</i> > <i>spænir</i> (nom. <i>spánn</i>)
<i>o</i> > <i>ø</i>	* <i>sonir</i> > <i>sønir</i> (nom. <i>sonr</i>)
<i>ó</i> > <i>æ</i>	* <i>bókir</i> > <i>bækr</i> (nom. <i>bók</i>)
<i>u</i> > <i>y</i>	* <i>sunir</i> > <i>synir</i> (nom. <i>sunr</i>)
<i>ú</i> > <i>y</i>	* <i>músir</i> > <i>mýss</i> (nom. <i>mús</i>)
<i>ja</i> > <i>i</i>	* <i>fjarði</i> > <i>firði</i> (nom. <i>fjorðr</i>)

I-omlyd skal jeg markere med ^{*i*} foran endelsen, f. eks. ^{*i*}-*r* (eksponent av nominativ plural rotstammer) betyr at ordet får endelsen *-r* og samtidig *i*-omlyd av rotvokalen, jf. *rengr*, *bækr* ovenfor. *I*-omlyd blir ikke utløst dersom vokalen ikke kan ta den, f. eks. *hind* „hind“, nom. pl. *hindr* får samme eksponent som *rengr*, men *i*-omlyden blir usynlig.

⁸⁶ Iversen § 59,2 Anm. 1.

2.2.2.4 U-omlyd

Ved siden av den fonologiske *u*-omlyden finnes det i norrønt en morfologisk *u*-omlyd hvor den omlydsvirkende vokalen *u* mangler. Ellers virker morfologisk *u*-omlyd på samme måte som den fonologiske, dvs. trykksterk *a* går over til *ø*, trykksvak *a* til *u*:

Nom./akk. sg. *land* > nom./akk. pl. *lǫnd* (< urn. **landu*)

Nom./akk. pl. *skipanir* > nom. sg. *skipun* (< urn. **skipanu*)

Morfologisk *u*-omlyd skal jeg markere med " foran endelsen, f. eks. " (eksponent av nominativ plural nøytrale *a*-stammer) betyr at ordet får ingen endelse, men det får *u*-omlyd, jf. *lǫnd* ovenfor. *U*-omlyd blir ikke utløst dersom vokalen ikke kan ta den, f. eks. *hús* „hus“, nom. pl. *hús* får samme eksponent som *lǫnd*, men *u*-omlyden blir her usynlig.

2.3 Norrøne substantivklasser

2.3.a Markering og oppstilling av klasser

Det er viktig å merke at til forskjell fra urnordisk betegner termene som maskuline *a*-stammer, feminine *i*-stammer osv. ikke én enkelt klasse, men en gruppe historisk beslektede, men ellers selvstendige klasser. Hele gruppen skal jeg markere med en forkortelse (på samme måte som urnordisk, dvs. a_m = maskuline *a*-stammer, r = *r*-stammer osv.). Stor bokstav bak gruppeforkortelsen betegner en konkret klasse. Klasser betegnet med bokstav A er som regel de som i størst grad fortsetter den historiske klassen, for eksempel klassen a_mA er en fullstendig etterkommer av urnordiske maskuline *a*-stammer, mens a_mB fikk dativ sg. av *i*-stammer. Klasser som ikke ble spaltet ved overgang til norrønt opptrer uten bokstav, for eksempel an_n .

Siden norrønt kjennetegnes ved en sterk tendens til å differensiere bøyingsklasser i samsvar med genus, er klassene hovedsakelig gruppert sammen etter genus. Maskulina omtales sammen med nøytra fordi nøytrale klasser er fortsatt ganske like maskuline, selv om ikke alle står i en felles nøytral-maskulin klasse som de gjorde i urnordisk. To veldig små maskuline klasser, maskuline rotstammer og *nd*-stammer, samt *r*-stammer står på slutten av kapittelet fordi de har en spesiell, avvikende bøyning som ikke stemmer med de øvrige maskulina.

Bøyningskjemaet er alltid illustrert av ett (eller flere) mønsterord. Skjemaet er organisert slik at det samtidig gir også grunnleggende opplysninger om diakrone morfologiske forandringer (de omtales i større detalj nedenfor skjemaet). Rød farge betegner ikke-lydrett utvikling. Et par eksempler vil illustrere systemet:

Skjema	Forklaring
Gen. pl. <i>marka -a</i> < *- \bar{o}	Eksponenten <i>-a</i> utviklet seg lydrett fra urnordisk *- \bar{o} .
Gen. sg. <i>staðar -ar</i> (*- <i>ir</i>) < gs. <i>i_f</i> (< \bar{o}) + <i>u</i>	Den opprinnelige eksponenten *- <i>ir</i> ble erstattet av <i>-ar</i> som ble overført fra genitiv singular av feminine <i>i</i> -stammer (som igjen fikk den av \bar{o} -stammer) og <i>u</i> -stammer.
Dat. pl. <i>gøtu, smiðju -u</i> (*- <i>a</i>) < <i>as</i>	Den opprinnelige eksponenten *- <i>a</i> ble erstattet av <i>-u</i> som ble overført fra akkusativ singular av samme klassen.
Akk. pl. <i>axlir -ir</i> (*- <i>i</i>) < ap \bar{o} + rot _f	Den opprinnelige eksponenten *- <i>i</i> ble erstattet av <i>-ir</i> under påvirkning (men ikke direkte overført) av akkusativformen til \bar{o} -stammer og feminine rotstammer.

2.3.b Utvikling av dativ plural

I norrønt foreligger én felles eksponent *-um* i dativ plural.⁸⁷ Derfor finner jeg høvelig å omtale dens utvikling særskilt utenfor de enkelte substantivklassene. På en tilsvarende måte utviklet endelser for genitiv plural seg, men unifisering ble gjennomført i mindre grad enn i dativ plural.

⁸⁷ Sett fra et diakront perspektiv, synkront finner vi de andre eksponentene *-jum* og *ⁱ-rum*.

I urnordisk var det flere ulike eksponenter i dat. pl. som etter hvert ble unifisert, sannsynligvis i løpet av urnordisk tid. Endelsen med *u*-vokalen var den mest frekvente eksponenten for dat. pl. allerede i urnordisk. Forresten forelå den også i den største bøyningssklassen, nemlig *a*-stammer, hvor den sannsynligvis var utviklet fonologisk.

Under slike omstendigheter begynte *-um* å spre seg til de andre, mindre bøyningssklassene. I hvilken rekkefølge de enkelte klassene ble rammet er ikke mulig å tidfeste på grunn av manglende data fra urnordisk. I norrønt ble det igjen bare små rester av endelsen **-imz* (se 2.3.1.5) og kanskje **-numz* (se 2.3.1.7). *I*-stammer var en forholdsvis større klasse og kunne derfor ha vært blant de siste hvor unifiseringen ble gjennomført. Jo flere bøyningssklasser ble rammet jo større synergi eksponenten *-um* fikk og jo lettere kunne spre seg videre. Man kan altså ikke identifisere én konkret bøyningssklasse hvorfra *-um* ble overført til de andre. Selv om i hvert fall i begynnelsen av hele prosessen spilte *a*-stammer den viktigste (men ikke eneste) rollen, var unifiseringen et resultat av den økende synergien som ikke bare baserte seg på substantiv, men ble ytterligere forsterket syntagmatisk fordi endelsen *-um* også forelå i adjektivbøyning.

Liten morfologisk diversitet i markerte kategorier (som dativ og genitiv plural i norrønt) er en universell karakteristikk som overer seg i mange verdens språk. Med hensyn til dette tilnærmet norrønt seg en mer naturlig tilstand.

2.3.1 Maskuline og nøytrale klasser

Maskuline og nøytrale klasser i norrønt fortsetter i grunnen de urnordiske klassene *a*-stammer (a_{m+n}), *an*-stammer (an_{m+n}), *i*-stammer (*i*) og *u*-stammer (u_{mf}).

2.3.1.1 Maskuline *a*-stammer (a_m), nøytrale *a*-stammer (a_n)

Maskuline *a*-stammer representerer tre klasser: a_mA (den normale typen, f. eks. *hestr*), a_mB (dat. sg. \sim), a_mC (gen. sg. *-ar*). A_mA bevarte bøyningen av urnordiske *a*-stammer best. De to andre klassene viser påvirkning av *i*-stammer.

Nøytra var mer konservative, antakeligvis fordi at det ikke fantes noen nøytrale *i*-stammer. Det er altså bare en klasse av nøytrale *a*-stammer (a_n) som er i en felles klasse med a_mA (sammen markert a_{m+n}).

2.3.1.1.1 a_{m+n}

Dette er den mest tallrike klassen i norrønt. Den er også veldig konservativ morfologisk. Alle eksponentene fortsetter sine urnordiske motstykker, både hos maskulina og nøytra.

Her hører også *ija*-stammer (som heller ikke i urnordisk var en selvstendig bøyingsklasse, men de klassifiseres ofte særskilt i norrøne grammatikker). De oppfører seg helt regelmessig etter reglene ”bortfall av trykklet vokal” (2.2.2.2) og ”j-innskot” (2.2.2.1) og skiller seg da ikke fra andre tostavete *a*-stammer og for den saks skyld også enstavete *a*-stammer.⁸⁸

a_{mA}				a_n					
<i>armr</i> “arm”				<i>land</i> “land”					
	Sg.		Pl.		Sg.		Pl.		
Nom.	-r	< -az	-ar	< *-ōz	~	< -ã	“~	< *-u	
Gen.	-s	< -as	-a	< *-ō̄	}				
Dat.	-i	< -ē	-um	< -umz					
Akk.	~	< -ã	-a	< *-an		~	< -ã	“~	< *-u
	<i>armr</i>		<i>armar</i>		<i>land</i>		<i>lōnd</i>		
	<i>arms</i>		<i>arma</i>		<i>lands</i>		<i>landa</i>		
	<i>armi</i>		<i>ormum</i>		<i>landi</i>		<i>lōndum</i>		
	<i>arm</i>		<i>arma</i>		<i>land</i>		<i>lōnd</i>		

Ann. i-omlyd i tostavete *a*-stammer: Tostavete maskuline *a*-stammer med vokal *i* i trykksvak stilling skulle lydrett vise veksling mellom *i*-omlydte former (der vokalen holdt seg) og ikke omlydte former (der vokalen falt bort). Slik oppfører seg bare noen få ord som f. eks. *ketill* ”kjele” (pl. *katlar*), *lykill* ”nøkkel” (pl. *luklar*), *trygill* ”fat” (pl. *truglar*), *tygill* ”snøre” (pl. *tuglar*), *Egill* mannsnavn (dat. *Agli*). Mesteparten av *a*-stammer har generalisert den ene eller den andre formen gjennom hele bøyningen, f. eks. *ferill* ”vei” (pl. *ferlar* istf. **farlar*),

⁸⁸ Nøytra på *-gi/-ki* (nøytrale *ija*-stammer) får egentlig samme endelser som nøytrale *ja*-stammer (2.3.1.4). Forskjellen er at *ja*-stammer får endelser med *j*-innskot uansett sin fonologiske form, mens *j*-innskot i *ija*-stammer er fonologisk betinget (bare ord på *-gi/-ki*). Derfor er det bedre å slutte *ija*-stammer til vanlige *a*-stammer.

stuðill ”støtte” istf. **styðill* (pl. *stuðlar*).⁸⁹ Ord som veksler mellom omlydte og uomlydte former må altså spesifiseres individuelt.

2.3.1.1.2 a_mB , a_mC

Disse to klassene skiller seg fra a_mA bare i singular. Bøyning i plural er derfor ikke angitt. De viser påvirkning av *i*-stammer i henholdsvis dativ og genitiv. Mange ord fra disse klassene kan også bøyes som a_mA . De fleste maskulina med stammeutlyd på lang vokal, f. eks. *jór* „hest“, bøyes alltid som a_mB (at mangelen av *-i* i dat. sg. ikke kan bortforklares av fonologisk betinget variasjon beviser bl. a. ordformer som *flói* „vasslendt sted“, *búi* „innbygger“). Kombinasjon av disse to klassene, en hypotetisk klasse $*a_mD$ med gen. *-ar* og dat. \sim , synes å ha hatt bare noen få, ikke veldig stabile medlemmer og er av den grunn ikke tatt med.

	a_mB		a_mC
	<i>vagr</i> ”ulv”		<i>grautr</i> ”grøt”
Nom.	<i>vagr</i> -r < -az		<i>grautr</i> -r < -az
Gen.	<i>vags</i> -s < -as		<i>grautar</i> -ar (*-s) < gp. i_m (< \bar{o})
Dat.	<i>vag</i> \sim (*-i) < ds. i_m		<i>grauti</i> -i < - \bar{e}
Akk.	<i>vag</i> \sim < - \tilde{a}		<i>graut</i> \sim < - \tilde{a}

2.3.1.2 Maskuline og nøytrale *wa*-stammer (wa_{m+n})

Denne klassen ble i urnordisk bøydd likt med *a*-stammer, jf. **sangw-az* (norr. *sǫngr*), **arm-az* (norr. *armr*). Ved overgang til norrønt falt *w* (som i urnordisk var del av ordstammen) bort, og ble bare bevart foran *a* og *i*. Således oppstod et nytt sett av endelser og *wa*-stammer ble dermed adskilt fra *a*-stammer. På grunn av *w* viser *wa*-stammer *u*-omlyd i alle former. Verken maskulina eller nøytra er veldig tallrike.

⁸⁹ Noreen (1923), s. 252.

<i>wa_m</i>				<i>wa_n</i>				
<i>sɔŋgr</i> ”sang”				<i>hɔgg</i> ”hogg”				
	Sg.		Pl.		Sg.		Pl.	
Nom.	-r < -az		-var < *-ōz	}	~ < -ã		^u ~ < *-u	
Gen.	-s < -as		-va < *-ō̄					
Dat.	-vi ⁹⁰ < -ē		-um < -umz					
Akk.	~ < -ã		-va < *-an			~ < -ã		^u ~ < *-u
	<i>sɔŋgr</i>		<i>sɔŋgvar</i>		<i>hɔgg</i>		<i>hɔgg</i>	
	<i>sɔŋgs</i>		<i>sɔŋgva</i>		<i>hɔggs</i>		<i>hɔggva</i>	
	<i>sɔŋgvi</i>		<i>sɔŋgum</i>		<i>hɔggvi</i>		<i>hɔggum</i>	
	<i>sɔŋg</i>		<i>sɔŋgva</i>		<i>hɔgg</i>		<i>hɔgg</i>	

2.3.1.3 *Ja*-stammer (*ja_m*)

Under betegnelsen *ja*-stammer forstås vanligvis en annen, veldig liten klasse. Den består egentlig av ett ord, *niðr*, ”slektning” og et par folkenavn (se 2.1.4). Siden den klassen ikke oppfyller krav til den minimale klassestørrelsen, har jeg valgt å bruke betegnelsen *ja*-stammer for en mer tallrik klasse, nemlig den som oftest regnes under *i*-stammer på grunn av eksponenter i nom. og akk. pl., men som likevel er ganske særpreget.

Ja-stammer ble i urnordisk bøydd på samme måte som vanlige *a*-stammer, f. eks. **burj-az* (norr. *byrr*) som **arm-az* (norr. *armr*). På grunn av fonologisk utvikling ble *j* stående bare foran endelser på *-u* og *-a* og derfor opptrer den i norrønt som en del av endelsen. På den måten skilte *ja*-stammer seg fra *a*-stammer (jf. *wa*-stammer). Alle *ja*-stammer tok en del endelser av maskuline *i*-stammer, men beholdt karakteristisk *j* foran *-a* og *-u*. Den opprinnelige bøyningen ble forholdsvis best bevart i det uregelmessige ordet *niðr*, men til og med her kan man se innflytelsen av *i*-stammer, jf. gen. sg. *niðs/niðjar*, dat. sg. *nið*.

Det er lett å se at tilhørighet til denne klassen ikke er forutsigbar ut fra ordets fonologiske form. Alle *ja*-stammer har *i*-omlydt vokal og enten kort stavelse eller lang

⁹⁰ Endelsen i dat. sg. kan stundom mangle.

stavelse som ender på *-g* eller *-k*. Maskulina med samme struktur kan man imidlertid finne i andre klasser også, jf. *vegr* ”vei” (*a/u*-stamme), *verr* „mann“ (*a*-stamme).

Det er to klasser av *ja*-stammer som skiller seg bare i gen. sg. Klassen *jaA* bevarte den opprinnelige endelsen. Mesteparten av *ja*-stammer kan bøyes både som *jaA* og *jaB*.

2.3.1.3.1 *ja_mA*

drengr ”ung mann”

Sg.			Pl.		
Nom.	<i>drengr -r</i>	< <i>-az</i>	<i>drengir</i>	<i>-ir</i> (*- <i>jar</i>)	< np. <i>i_m</i>
Gen.	<i>drengs -s</i>	< <i>-as</i>	<i>drengja</i>	<i>-ja</i>	< *- <i>ō</i>
Dat.	<i>dreng ~</i> (*- <i>i</i>)	< ds. <i>i_m</i>	<i>drengjum</i>	<i>-jum</i>	< <i>-umz</i>
Akk.	<i>dreng ~</i>	< <i>-ã</i>	<i>drengi</i>	<i>-i</i> (*- <i>ja</i>)	< ap. <i>i_m</i>

2.3.1.3.2 *ja_mB*

byrr „medbør”

Sg.			Pl.		
Nom.	<i>byrr -r</i>	< <i>-az</i>	<i>byrir</i>	<i>-ir</i> (*- <i>jar</i>)	< np. <i>i_m</i>
Gen.	<i>byrjar -jar</i>	< gs. <i>i_m</i> (< <i>ō</i>)	<i>byrja</i>	<i>-ja</i>	< *- <i>ō</i>
Dat.	<i>byr ~</i> (*- <i>i</i>)	< ds. <i>i_m</i>	<i>byrjum</i>	<i>-jum</i>	< <i>-umz</i>
Akk.	<i>byr ~</i>	< <i>-ã</i>	<i>byri</i>	<i>-i</i> (*- <i>ja</i>)	< ap. <i>i_m</i>

2.3.1.4 Nøytrale *ja*-stammer (*ja_n*)

Denne klassen er etterkommer av urnordiske nøytrale *a*-stammer. *Ja*-stammer skilte seg fra vanlige nøytrale *a*-stammer på samme måte som maskuline *ja*-stammer fra maskuline *a*-stammer (se ovenfor). Til forskjell fra maskuline *ja*-stammer beholdt nøytra sin bøyning fullstendig. Fra *a_n* skiller de seg da bare i gen. og dat. pl.

kyn ”slekt”

	Sg.			Pl.		
Nom.	<i>kyn</i>	~	< - <i>ã</i>	<i>kyn</i>	^u ~	< *- <i>u</i>
Gen.	<i>kyns</i>	- <i>s</i>	< *- <i>as</i>	<i>kynja</i>	- <i>ja</i>	< *- <i>ō</i>
Dat.	<i>kyni</i>	- <i>i</i>	< *- <i>ē</i>	<i>kynjum</i>	- <i>jum</i>	< *- <i>umz</i>
Akk.	<i>kyn</i>	~	< - <i>ã</i>	<i>kyn</i>	^u ~	< *- <i>u</i>

Nom./akk. pl. *Ja*-stammer har aldri *a* som rotvokal på grunn av *i/j*-omlyden (jf. f. eks. *skegg*, ”skjegg” < urn. **skagjã*). Derfor blir *u*-omlyd i nom./akk. pl. aldri synlig. Eksponenten ^u~ kunne da faktisk skrives bare ~, men med hensyn til sammenlikning med andre klasser er denne formaliteten viktig.

2.3.1.5 Maskuline *i*-stammer (*i_m*)

Det er to klasser som kan betraktes som etterkommere av urnordiske *i*-stammer: *i_mA* (gen. sg. -*s*), *i_mB* (gen. sg. -*ar*). I urnordisk ble både maskuline og feminine *i*-stammer bøydt likt uansett genus. I norrønt er det et sterkt skille mellom dem og det er maskulina som bevarte den opprinnelige bøyningen forholdsvis best.

Gen. pl. Den lydrette endelsen *-*ja* av urnordisk *-*iō* ble erstattet av -*a* som forelå i de fleste andre klasser, vi kan altså anta at denne overførelsen skyldes synergien akkurat som i dativ plural (se 2.3.b).

Dat. pl. En rest av den opprinnelige endelsen *-*imz* er bevart i den norrøne dativformen av tallordet ”tre” *þrimr* og „*die Ausdrücke böþom (øllom u. a.) megen (durch Dissimilation aus dem seltenen meгим, und dies nach § 132, b statt *wegim zu vegr 'Weg')*”.⁹¹

2.3.1.5.1 *i_mA*

De fleste maskulina i denne klassen er langstavete ord med *i*-omlydt vokal som *gestr*.

⁹¹ Noreen, (1913), s. 168.

gestr ”gjest”

	Sg.			Pl.	
Nom.	<i>gestr</i>	-r	< -iz	<i>gestir</i>	-ir < *-īz
Gen.	<i>gests</i>	-s (*-ir)	< gs. <i>a_m</i>	<i>gesta</i>	-a (*-ja) < andre klasser
Dat.	<i>gest</i>	~	< *-i?	<i>gestum</i>	-um (*-im) < andre klasser
Akk.	<i>gest</i>	~	< -ī	<i>gesti</i>	-i < *-in

2.3.1.5.2 *i_mB*

De fleste maskulina i denne klassen er kortstavete ord uten omlyd som *staðr*. I tillegg bøyes slik alle avledninger på *-skapr*.

staðr „sted“

	Sg.			Pl.	
Nom.	<i>staðr</i>	-r	< -iz	<i>staðir</i>	-ir < *-īz
Gen.	<i>staðar</i>	-ar (*-ir)	< gs. <i>i_f</i> (< <i>ō</i>) + u	<i>staða</i>	-a (*-ja) < andre klasser
Dat.	<i>stað</i>	~	< *-i?	<i>staðum</i>	-um (*-im) < andre klasser
Akk.	<i>stað</i>	~	< -ī	<i>staði</i>	-i < *-in

Gen. sg. Eksponenten *-ar* tolkes ofte som den ”ekte” genitiv av *i*-stammer, altså en direkte etterkommer av den urgermanske eksponenten **-ai_z*.⁹² En slik utvikling **-ai_z* > **-ē_z* > **-ā_z* > *-ar* er imidlertid problematisk og veldig usannsynlig (forresten antas den bare for den ene endelsen, noe som allerede virker som litt av en *ad hoc* løsning).⁹³ Den urnordiske endelsen **-ai_z* > **-ē_z* ville trolig gitt norrøn **-ir* (jf. endelsen i dat. sg. *a*-stammer: *-ai* > *-ē* > *-i*), ikke *-ar*. Den hypotetiske opprinnelige endelsen **-ir* finnes ikke i norrønt.⁹⁴ Det er derfor rimelig å anta at *-ar* ble overført til *i*-stammer fra en annen bøyingsklasse. Forklaring av hvordan det skjedde gir Syrett (1994, s. 102-103). Det er mange opprinnelige *u*-stammer og feminine *i*-

⁹² Slik for eksempel Krause, s. 90; Boutkan, s. 244-245, 398-399.

⁹³ Boutkan som er en av mange tilhengere av denne tolkningen gjenkjenner dette selv (s. 399): *The interpretation presented here is not without problems, however. It is important to note that *-z usually had a raising effect on preceding vowels. This makes a monophthongization to ā before *-z next to a general monophthongization to ē phonetically questionable. Still, I see no other solution.* Se ellers Syrett, s. 95-97 for en godt begrunnet kritikk.

⁹⁴ Muligens foreligger spor av den i ordene *vetter-ges* ”ingenting” (av *vétrr*) som allerede er belagt i den islandske homilieboka (se Larsson, s. 372) og *Alfer-* (i stedsnavn), se Noreen § 390, 2 anm. 1. Formen *vetter-ges* tolker Heusler som endelsen *-ar* *i*-omlydt av suffikset *-gi* (§ 217a. Anm).

stammer i denne klassen. De skulle brakt denne endelsen med seg.⁹⁵ Grunnen til at en del opprinnelige *i*-stammer (nemlig kortstavete ord) skulle foretrekke endelsen *-ar* overfor sin egen **-ir* var ifølge Syrett følgende. Nom. og akk. pl. skulle lydrett vise *i*-omlyd (**steðir*, **steði*). Utjevning til fordel for den uomlydte formen skulle ha skjedd på grunn av singular som var omlydløs. Genitiv **staðir* (uten omlyd fordi $i < \bar{e}$ virker ikke omlyd, jf. dat. sg. *a*-stammer) ville da virke usystematisk og forvirrende ved siden av plural **steðir* fordi ut fra de ellers identiske formene skulle man forvente omlyd i genitiv. Den ville imidlertid bryte den omlydløse ensformigheten i singular. Endelsen *-ar* som både *u*- og feminine *i*-stammer (som tidligere hadde fått den av \bar{o} -stammer, se 2.3.2.a.3) tilbød var en god løsning til dette dilemmaet. Siden maskuline og feminine *i*-stammer hadde ellers ulik bøyning på grunn av omformingen som omfattet sterke feminina (se 2.3.2.a), var det ikke noe som stod i veien for at maskuline *i*-stammer skulle tilegne seg denne endelsen.

2.3.1.6 *U*-stammer (*u*)

Norrøne *u*-stammer fortsetter urnordiske *u*-stammer. Det er bare maskulina, av feminina og nøytra var det igjen ubetydelige fragmenter.⁹⁶ Bøyning av norrøne *u*-stammer viser en stor morfofonologisk kompleksitet. Ord med opprinnelig rotvokal *e* som *skjǫldr* (< urn. **skelduz*, jf. got. *skildus*) veksler mellom allomorfer *skjǫld-*, *skjald-* og *skild-*. Denne vekslingen er gjennomført usedvanlig konsekvent i forhold til de urnordiske formene. Ingen annen klasse bevarte veksling mellom tre vokaler i en helt opprinnelig fordeling.

Det er to klasser av *u*-stammer. Som *uB* bøyes tostavete ord på *-uðr*, som *uA* bøyes alle andre.

2.3.1.6.1 *uA*

skjǫldr ”skjold”

	Sg.			Pl.		
Nom.	<i>skjǫldr</i>	^u -r	< -uz	<i>skildir</i>	ⁱ -ir	< *-iuz
Gen.	<i>skjaldar</i>	-ar	< -ōz	<i>skjalda</i>	-a	< *-ō

⁹⁵ Jf. for eksempel *i*-stammer *stuldr* ”tyveri”, *fundr* ”funn” som beholdt feminint genus i gammelsvensk: *styld*, *fynd* (Syrett, s. 112).

⁹⁶ Dat. sg. *hendi* av *hǫnd*, ”hand” som ellers bøyes som rot_fA, og gen. sg. *ffjár* av *fǣ*, „fe“ som ellers bøyes som *a_n*.

Dat.	<i>skildi</i>	ⁱ -i	< -iu	<i>skjöldum</i>	-um	< *-umz
Akk.	<i>skjöld</i>	^u ~	< -ũ	<i>skjöldu</i>	-u	< *-un

2.3.1.6.2 uB

Manglende *i*-omlyd i dat. sg. og nom. pl. er ikke å betrakte som utjevning, men som etymologisk korrekt tilstand. Ifølge Noreen skyldes dette *Schwachtonigkeit* av vedkommende stavelser (Noreen (1923) § 64). Akkusativ plural er overført fra *i*-stammer, ellers er alle eksponentene opprinnelige.

I det yngre språket kan disse substantiva bøyes med analogisk *-aðr*. Da bøyes de egentlig akkurat som *i_mB* bortsett fra dat. sg.

fǫgnuðr ”glede”

	Sg.			Pl.		
Nom.	<i>fǫgnuðr</i>	^u -r	< -uz	<i>fagnaðir</i>	-ir	< *-iuz
Gen.	<i>fagnaðar</i>	-ar	< -ōz	<i>fagnaða</i>	-a	< *-ō
Dat.	<i>fagnaði</i>	-i	< -iu	<i>fǫgnuðum</i>	-um	< *-umz
Akk.	<i>fǫgnuð</i>	^u ~	< -ũ	<i>fagnaði</i>	-i (*-u)	< ap. <i>i_m</i>

2.3.1.7 Maskuline *an*-stammer (*an_m*)⁹⁷

Denne klassen fortsetter urnordiske maskuline *an*-stammer, men egentlig bare i singular. Plural er fullstendig omformet etter *a*-stammer. Dermed ble opprettet det typisk maskuline forholdet nom. -Vr / akk. -V.⁹⁸ De lydrette endelsene *-a/*-nu ville ikke vært i samsvar med det dominerende mønstret. Dette var sannsynligvis hovedårsaken til at endelsene til *a*-stammer hadde seiret i plural.

⁹⁷ Det er to feminina i denne klassen, personnavn *Skaði* og *Yri*.

⁹⁸ ”V” betegner vokal.

arfi "arving"

Sg.			Pl.		
Nom.	<i>arfi</i>	-i < - <i>ǣ</i>	<i>arfar</i>	- <i>ar</i> (*-a) < np. <i>a_m</i>	
Gen.	<i>arfa</i>	-a < - <i>an</i>	<i>arfa</i>	-a (*-na) < gp. <i>a_m</i>	
Dat.	<i>arfa</i>	-a < - <i>an</i>	<i>ǫrfum</i>	- <i>um</i> (*-num) < andre klasser	
Akk.	<i>arfa</i>	-a < *- <i>an</i>	<i>arfa</i>	-a (*-nu) < ap. <i>a_m</i>	

I norrønt finner vi små spor av alle de opprinnelige pluralendelsene:⁹⁹

Nom. pl. Former på -a < urn. *-*an* finnes hyppig i eldste gammelsvenske håndskrifter, f. eks. *granna*, "granner", og i noen ubøyelige ord som norr. *samfeðra* (-*mæðra*) "de som har samme far (mor)", gsv. *samkolla* "de som stammer fra samme ekteskap". Om formen *yxn* se 1.2.6 Nom. pl.

Gen. pl. Endelsen -na er bevart i få maskulina, f. eks. gsv. *næfna* av *næfi*, "neve", gammelgutnisk *gutna* av *guti*, "beboer av Gotland", norr. *uxna* av *uxi/oxi*, "okse". Noen ord generaliserte -n- i hele plural, f. eks. *gumnar* av *gumi*, "mann", noen til og med i singular: *hrafn*, "ravn", jf. ght. *hrabo*; *ǫrn*, "ørn", jf. poetisk *ari* og personnavn *Ari*; *bjørn*, "bjørn", jf. gsv. personnavn *Biari*. Spredning av -n- til alle formene forårsaket at ordene skiftet bøyingsklasse – *hrafn* ble *a*-stamme, *bjørn* og *ǫrn* *u*-stammer.

Dat. pl. Den opprinnelige formen skal foreligge i *yxnum* av *uxi/oxi* (*i*-omlyd fra nom. pl.) og *ǫrnum*, *bjørnum*, se nedenfor.

Akk. pl. Ifølge Boutkan (s. 279) utviklet akkusativendelsen -a seg fra urn. *-*an(s)* og den igjen fra urgermansk *-*anuns* gjennom haplologi. I så fall ville det vært uavbrutt fortsettelse fra urnordisk, skjønt ikke helt lydrett. Med hensyn til resten av plural er dette imidlertid lite sannsynlig. Det virker mer rimelig å anta at hele plural tok rett og slett nye endelser fra *a*-stammer.

Endelsen -*nu* < urn. *-*anun* er trolig bevart i *ǫrnu*, *bjørnu*. Men siden disse substantiva generaliserte -n- i hele bøyningen og ble *u*-stammer, forblir opprinneligheten av disse endelsene egentlig usynlig. Deres ordstamme ble nemlig reanalysert som *ǫrn-*, resp. *bjørn-*, så faktisk får vi akkusativendelsen -*u* som er helt normal endelse hos *u*-stammer (det samme

⁹⁹ Se Noreen (1913), § 195.

gjelder genitivformene *arna*, *bjarna* og dativformene *ørnum*, *bjørnum*). Deres opprinnelighet kan vi se bare gjennom sammenheng med de arkaiske formene *ari*, *Biari*.

Hadde man slått sammen singularbøyningen av *Biari* og gen., dat., akk. plural av *bjørn* samt nominativ plural på **-a* belagt i *samfeðra*, ville man få en direkte fortsettelse av bøyningen av det urnordiske ordet **berǣ*,¹⁰⁰ jf. norr. *bera*, ”binne”, geng. *bera*, ”bjørn”.

2.3.1.8 Jan-stammer (*jan*)

Jan-stammer er bare maskulina. De får *j* foran alle endelser på *-a* og *-u*, dvs. alle kasus bortsett fra nom. sg. Slik bøyes blant annet alle maskulina på *-byggj*, *-ingj*, *-nyti*, *-skeggi*, *-veri*, *-virki* og andre. Deres klassetilhørighet er ikke mulig å bestemme etter nom. sg. fordi den formen faller sammen med *an*-stammer. Ellers tok *jan*-stammer, slik som *an*-stammer, pluralendelser fra *a*-stammer, men foran dem bevarte karakteristisk *j*.

bryti „husstyrer“

	Sg.		Pl.	
Nom.	<i>bryti</i> <i>-i</i>	< <i>-ǣ</i>	<i>brytjar</i> <i>-jar</i> (<i>*-ja</i>)	< np. <i>a_m</i>
Gen.	<i>brytja</i> <i>-ja</i>	< <i>-an</i>	<i>brytja</i> <i>-ja</i> (<i>*-na</i>)	< gp. <i>a_m</i>
Dat.	<i>brytja</i> <i>-ja</i>	< <i>-an</i>	<i>brytjum</i> <i>-jum</i> (<i>*-num</i>)	< andre klasser
Akk.	<i>brytja</i> <i>-ja</i>	< <i>*-an</i>	<i>brytja</i> <i>-ja</i> (<i>*-nu</i>)	< ap. <i>a_m</i>

2.3.1.9 Nøytrale *an*-stammer (*an_n*)

Denne klassen er forholdsvis liten sammenliknet med maskuline *an*-stammer. Men til forskjell fra dem bevarte nøytra sin bøyning i større grad enn maskulina. Bare i dat. pl. fikk de den generelle eksponenten *-um* istedenfor **-num*.

hjarta ”hjerter”

	Sg.		Pl.	
Nom.	<i>hjarta</i> <i>-a</i>	< <i>*-ǫ̅</i>	<i>hjǫrtu</i> <i>-u</i>	< <i>*-una</i>

¹⁰⁰ Brytning i nom. sg. *Biari* er analogisk etter oblike kasus, lydrett ville vært **beri*.

Gen.	<i>hjarta -a</i>	< *-an	<i>hjartna-na</i>	< *-ōna
Dat.	<i>hjarta -a</i>	< *-an	<i>hjørtum-um</i> (*-num)	< andre klasser
Akk.	<i>hjarta -a</i>	< *-ō	<i>hjørtu -u</i>	< *-una

2.3.2 Feminine klasser

Norrøne feminina omfatter en mengde klasser av såkalte sterke feminina og bare én klasse svake feminina eller *ōn*-stammer. I en generell diskusjon skal jeg derfor først og fremst konsentrere meg om sterke feminina hvis utvikling har en stor betydning for historien til hele den norrøne substantivbøyningen.

Sterke feminina er flere klasser som historisk sett mer eller mindre direkte fortsetter urnordiske *ō*-stammer, *i*-stammer og rotstammer. De fleste fikk nesten samme bøyning i hele singular (en liten variasjon som forekommer oftest er dat. sg. med, respektive uten *-u*). Plural er derimot forskjellig i de tre gruppene fordi den har delvis bevart den karakteristiske bøyningen (forskjellen består dog bare i nom./akk. som får henholdsvis *-ar*, *-ir*, *ⁱ-r*).

Dominerende klasser innenfor de tre gruppene er henholdsvis *ōA*, *i_fA* og *rotA* hvorav *i_fA* er den aller største. I indoeuropeiske språk er *ō*-stammer den mest tallrike gruppen av feminina. Norrønt hadde fått nedarvet omtrent 300 opprinnelige *ō*-stammer (regnet uten de tallrike gruppene av substantiv på *-ing*, *-ung* og på urg. *-*ipō*-, f. eks. norr. *þyngð* „tyngde“), 60 feminine *i*-stammer og bare ca 25 feminine rotstammer.¹⁰¹

Allikevel forandret forholdene seg i norrønt til fordel for rotstammer og først og fremst *i*-stammer.¹⁰² Dette henger sammen med en særutvikling i sen urnordisk og norrønt. Mange opprinnelige *ō*-stammer skiftet bøyingsklasse og flyttet til rotstammer og *i*-stammer. På grunn av denne tendensen (som faktisk fortsatt er virksom i de moderne språkene) viser mange norrøne feminina to, noen til og med tre eksponenter i nom./akk. pl. Med andre ord kan mange sterke feminina bøyes etter flere enn bare én klasse.

Årsaker som førte til denne situasjonen skal jeg undersøke i følgende avsnitt. Siden utviklingen av de sterke feminine bøyingsklassene er så tett tvinnnet sammen, er det best å behandle dem alle i hop. Den gjensidige tilnærmingen av de tre gruppene er preget av en

¹⁰¹ Bjorvand (1972), s. 197.

¹⁰² Dette er en måte å betrakte utviklingen på. For en annen vurdering se 3.1.1.

gjennomgående tendens til å atskille feminint genus fra det maskuline.¹⁰³ Første fase av denne tendensen var omforming av singularbøyning slik at feminint genus fikk sine særpregede former. Dermed ble feminina forenet i singular og stod da i en sterkere posisjon overfor maskulina.

2.3.2.a Omforming av den sterke feminine bøyningen

2.3.2.a.1 Akk. sg. \bar{o} -stammer

Den urnordiske eksponenten \bar{o} som ville gitt norrøn $*-a$ (som ble bevart i adjektivbøyning, jf. akk. sg. *spaka*) synes vanligvis å ha blitt erstattet av nominativformen.¹⁰⁴ \bar{O} -stammer var stort sett sakord (abstrakter og konkrete). Som Wessén (s. 80) bemerker, *beteckningar för levande väsen saknas bland dem så gott som alldeles*. Distinksjonen mellom nominativ og akkusativ spilte da kanskje ikke så stor rolle (jf. derimot bøyningssklassen $\bar{o}C$), jf. synkretismen av nom. og akk. i nøytrum i indoeuropeisk. I plural var dessuten nom. lik akk. (også hos rotstammer) allerede i urnordisk og det kunne bidra til analogisk omforming i singular.

Bjorvand mener at akkusativ \bar{o} -stammer ble omformet etter forbildet av rotstammer hvor nominativ tidlig skulle ha fått akkusativeksponenten $-u$ (som i gammelengelsk).¹⁰⁵ Rotstammer var imidlertid en liten gruppe som alene neppe kunne utøve slik innflytelse (for ikke å snakke om feminine u -stammer nevnt i denne sammenheng av Wessén, se fotn. 104).¹⁰⁶

Etter min oppfatning er det også mulig å lete etter forbildet i i -stammer. Akk. sg. i -stammer viser seg uten endelse i norrønt ($<$ urn. $-i$). Den kunne altså vært kilden til den nye endelsesløse akkusativformen i \bar{o} -stammer.¹⁰⁷ Overføringen kunne da ha skjedd etter at $-i$ hadde blitt synkopert i akk. sg. i -stammer, altså i løpet av 600-tallet, jf. *hali*, „stein“ (Strøm, ca 600) med $-i$ bevart, *Afunþ*, „misunnelse“ (Valby, ca 700) med $-i$ synkopert. Dessuten er det viktig å merke at bortfallet av i -stammens nominativendelse $-r < -iz$ (se neste avsnitt) gjorde

¹⁰³ Et spor av genusdifferensiering finner vi allerede i tidlig urnordisk (selv om årsaken kunne kanskje ha vært å øke avstanden mellom maskulinum og nøytrum), nemlig nom. sg. maskuline *an*-stammer (se 1.2.6 Nom. sg. m.), men der var det maskulinum som tok initiativ.

¹⁰⁴ I noen runeinnskrifter fra sen urnordisk tid kan endelsen $-a$ faktisk foreligge, tolkningen er imidlertid usikker, se Syrett, s. 156-159.

¹⁰⁵ Bjorvand (1972), s. 212. Slik også Wessén, s. 81-82. I tillegg nevner han feminine u -stammer hvor nominativ skulle også ha falt sammen med akkusativ.

¹⁰⁶ Syrett, s. 162-163.

¹⁰⁷ U -omlyden som viser seg i akk. sg. \bar{o} -stammer kunne selvfølgelig ikke stamme fra den overførte formen. Den hadde vært tilføyet til den endelsesløse formen analogisk for å opprette mønstret nom. = akk.

at nom. ble lik akk. Dermed kunne *i*-stammer danne et bra forbilde for omformingen av \bar{o} -stammer. Kanskje var det den kombinerte styrken av *i*-, rot- og *u*-stammer som påvirket \bar{o} -stammer?

2.3.2.a.2 Nom. sg. *i*- og rotstammer

Bortfallet av *r*-endelsen ble allerede nevnt. Nominativformen som en slags grunnform ble et viktig kjennetegn av genus. Feminina som opprinnelig hadde *-r* < *-iz* i nom. sg. ble stort sett kvitt den. Rotstammer erstattet nominativ med akkusativ og *i*-stammer mistet nominativendelsen slik at etter synkopen ble nom. og akk. lik. *Das primäre Genusmerkmal war das Fehlen oder das Vorhandsein des N. -r des Singulars.*¹⁰⁸ Bjorvand nevner et par interessante eksempler i denne sammenheng. Noen opprinnelige maskulina som på grunn av lydlig utvikling mistet *-r* fikk feminint genus. Et slikt tilfelle er ordet *tǫnn*, ”tann”, f. som opprinnelig var en maskulin rotstamme, jf. geng. *tōþ*, m. og personnavnet *Hildi-tannr* hvor endelsen *-r* holdt seg, gen. *Hildi-tanns*, dat. *Hildi-tanni*.¹⁰⁹ Ordet *nagl*, „negl“ som også var maskulin rotstamme i norrønt ble femininum først i senere islandsk. Det fikk karakteristisk feminin form *nögl*, gen. *naglar*, pl. *neglur*. Færøysk som systematisk gjenopprettet den maskuline endelsen *-ur* < *-r* bevarte maskulint genus: *naglur*, m. Det finnes også motsatte eksempler, nemlig feminina som bevarte *-r* og følgelig ble maskulina, f. eks. *burðr* (*i*-stamme), ”fødsel” (jf. got. *gabaurþs* f., geng. *zebyrd* f.). Jf. også dialektale forskjeller som viser seg i norrøne maskuline *i*-stammer *stuldr*, ”tyveri”, *fundr*, ”funn” mot gammelsvenske feminina *styld*, *fynd*.

-r ble bevart helt unntaksvis bare i noen få feminina: *brúðr*, ”brud”, *Urðr*, nornenavn, *unnr/uðr*, ”bølge“, *vétr/vætr*, ”vesen“, *naudð(r)*, ”nød”.

2.3.2.a.3 Gen. sg. *i*- og rotstammer

I-stammenes opprinnelige endelse var **-ēz* som ville gitt norr. **-ir* (se 2.3.1.5.2) og rotstammenes **-iz* > norr. *i-r*. Begge ble erstattet av \bar{o} -stammenes eksponent *-ar*. Motivasjonen var igjen å skille feminina fra maskulina. I *i*-stammer ble denne omformingen fullstendig gjennomført, i rotstammer var det igjen en liten gruppe ord som bevarte den opprinnelige endelsen (se 2.3.2.6.1). Syrett mener at forbildet for overføringen av den nye endelsen til *i*-stammer ga sammenblanding av feminine *i*-stammer og \bar{o} -stammer på **-iði-*,

¹⁰⁸ Bjorvand (1972), s. 212.

¹⁰⁹ Cleasby-Vigfússon, s. v.

respektive *-iðu og *-ni, resp. *-nu.¹¹⁰ Endelsen -ar forelå også i feminine *u*-stammer. De var imidlertid så få at de neppe kan regnes som en mulig kilde for en slik omfattende omforming.

2.3.2.a.4 Dat. sg.

Dativ singular viser godt hvor sammenblandet sterke feminina er. Det er variasjon mellom to ulike eksponenter, ^u~ og -*u*, hvorav den første er blant sterke feminina trolig den vanligste.

At -*u* opprinnelig bare var \bar{o} -stammenes eksponent og ^u~, respektive ~ (om *u*-omlyden se neste avsnitt) tilhørte *i*- og rotstammer har blitt ganske sikkert påvist (se 1.2.2 og 1.2.4).¹¹¹ Begge eksponentene blandte seg etter hvert inn i bøyingsklasser hvor de opprinnelig ikke tilhørte. Situasjonen er egentlig lik hos *i*-stammer og \bar{o} -stammer: en del ord beholdt den opprinnelige eksponenten (*i*-stammer ~, \bar{o} -stammer -*u*, dvs. makrobøyingsklasser i_fA , $\bar{o}A$), andre fikk overført den uopprinnelige (i_fB , $\bar{o}B$). Bare rotstammer var konservative nok (til tross for at det var den minste gruppen av sterke feminina) til å bevare utelukkende den opprinnelige formen.¹¹² Sammenblanding av *i*- og \bar{o} -stammer i dat. sg. er antakeligvis en av yngre forandringer som må ha begynt først i løpet eller på slutten av vikingtida. I det eldste litterære språket er endelsen -*u* hos \bar{o} -stammer vanligere enn senere.

2.3.2.a.5 U-omlyd

Veksling mellom former med og uten *u*-omlyd er typisk for alle tre gruppene av sterke feminina (i ord som kan ta den, dvs. med opprinnelig rotvokal *a*). *U*-omlyd viser seg i hele singular unntatt genitiv (den fonologiske *u*-omlyden i dat. pl. er ikke relevant her). Forbildet for dette mønstret ga \bar{o} -stammer. *U*-omlyd ble en fast karakteristikk av sterke feminina og spredte seg til mange *i*-stammer og rotstammer hvor den erstattet den lydrette *i*-omlyden: [*Wie oben erwähnt wurde,*] *muss der Vokalwechsel o/a (nisl. ö/a) als ein geeignetes Merkmal femininen Genus empfunden worden sein, und er ist deswegen auch bei den fem. i-Stämmen einigermassen produktiv gewesen: Z. B. awn. ołd – G. aldar – Pl. aldir, f statt *eldr – G. aldar – Pl. *eldir, vgl. got. alds, f – G. aldais – Pl. aldeis.*¹¹³

¹¹⁰ Syrett, s. 101-102.

¹¹¹ At dat. sg. -*u* opprinnelig tilhørte bare \bar{o} -stammer er også Bjorvands oppfatning: (1972) s. 195, fotn. 1.

¹¹² Endelsen -*u* angir Noreen bare for *miolk* "melk", dat. sg. *miolko*. (Noreen (1923), § 417, Anm. 2.)

¹¹³ Bjorvand (1972), s. 213.

Som følge av dette finnes det innenfor sterke feminina ikke noen enstavete ord med vokal *a*.¹¹⁴ Alle slike ord har obligatorisk *u*-omlyd. Jeg betrakter vokalen *a* som grunnvokalen slik det er vanlig i historiske framstillinger. Fra et synkront synspunkt er det kanskje mindre naturlig ettersom omlydte former forekommer i singular, og framfor alt nominativ, som er mindre markert kategori enn plural og det ville da vært mer naturlig å ta utgangspunktet der enn å avlede singularformene (unntatt genitiv) fra de mer markerte formene av plural (eller genitiv singular). Men den historiske synsvinkelen er gunstigere for sammenlikning med andre klasser.

Resultatet av disse forandringene var at hele singular av sterke feminina ble bøyd nesten likt (med en liten variasjon i dativ og en liten gruppe rotstammer som beholdt den opprinnelige genitiveksponenten *i*-*r*) og at nominativ sg. ble lik akkusativ sg. hos alle sterke feminina. Den siste morfologiske forandringen som er relevant i en bredere sammenheng av hele den feminine gruppen gjelder akkusativ *i*-stammer.

2.3.2.a.6 Akk. pl. *i*-stammer

Synkretismen nom. pl. = akk. pl. var et kjennetegn på urnordiske feminine rot- og *ō*-stammer (dessuten også *ōn*-stammer). Dette mønstret ble en ytterligere karakteristikk av feminint genus og *i*-stammer ble derfor omformet i samsvar med det. De fikk altså nominativeksponenten *-ir* også i akkusativ (jf. maskuline *an*-stammer hvor omforming i plural forsikret det motsatte, ”maskuline” mønstret), mens maskulina fortsatt hadde nom. pl. *-ir* og akk. pl. *-i*.

Denne omfattende omformingen var en kompleks og flersidig prosess. Det er vanskelig å finne entydige forklaringer og fastsette nøyaktig i hvilken rekkefølge de enkelte forandringene hadde skjedd, men det er klart nok hva som var hovedårsaken til denne prosessen, nemlig genusedifferensiering. Det er også klart at *ō*-stammer spilte en sentral rolle i denne prosessen. Det vitner om at på den tida var det den største feminine gruppen og den mest typiske representanten av feminint genus, i hvert fall i begynnelsen av prosessen.

¹¹⁴ Sideformer uten omlyd som for eksempel *hall* (*høll*), *rand* (*rønd*), *hafn* (*høfn*) hvor vokalvekslingen ble utjevnet er sjeldne og jeg skal ikke ta hensyn til dem. Utjevning er nokså vanligere i tostavellesord som *skipun* som da får *skipan* i nom., gen. og dat. sg.

De forandringene som hittil ble nevnt er de viktigste som utformet bøyningen av sterke feminina. Mindre forandringer som er spesifikke for enkelte klasser blir omtalt under dem.

2.3.2.a.7 Konsekvenser av omformingen

Den nærmest unifiserte singularbøyningen og den proporsjonalt like pluralbøyningen hadde store konsekvenser for klassenes produktivitet og utvikling av deres leksikalske sammensetning. Det kan virke nesten litt paradoksalt at det nettopp var den store innflytelsen som \bar{o} -stammer hadde utøvet på de to andre gruppene av sterke feminina som senere førte til (eller i hvert fall var en viktig forutsetning for) at selve \bar{o} -stammer sluttet å være produktive og til og med begynte å minke kraftig (men jf. 3.1.1). Den store likheten av bøyningen gjorde nemlig at overganger mellom bøyingsklasser var veldig enkle. Men det var nok ikke årsaken til \bar{o} -stammens forfall, bare en forutsetning. Dette emnet har blitt detaljert undersøkt av Bjorvand (1972), så her kan vi bare nevne grunnlinjer i hans argumentasjon.

Ifølge ham var både i -stammens pluraleksponent $-ir$ og rotstammens ^i-r bedre markører av feminint genus enn \bar{o} -stammens $-ar$ og derfor ble de mer produktive. Selv om \bar{o} -stammer i utgangspunktet var en stor gruppe, var maskuline a - og an -stammer med nom. $-ar$ / akk. $-a$ mye mer tallrike. For maskuline a -, an -stammer vs. feminine \bar{o} -stammer gir Bjorvand slik kvantitetsforhold, basert på to norrøne tekster - *Elis saga ok Rosamundu* og *Strengleikar*: a - + an -stammer (mønstret $-ar/-a$): 254 vs. \bar{o} -stammer (mønstret $-ar/-ar$): 78.¹¹⁵ Det er altså omtrent tre ganger flere maskulina enn feminina som i nominativ plural viser endelsen $-ar$. Eksponenten $-ar$ måtte da blitt først og fremst betraktet som et maskulint kjennetegn.

Ved siden av feminine i -stammer fantes det selvfølgelig maskuline i -stammer som også hadde $-ir$ i nom. pl. Her var imidlertid forholdene annerledes enn hos \bar{o} -stammer vs. a - og an -stammer. For det første var maskuline i -stammer betydelig færre enn maskuline a - og an -stammer (ca bare 150 ord). For det andre (og dette er av større betydning) var i -stammer, så vel som \bar{o} - og rotstammer, hovedsakelig (verbal)abstrakter og konkreter og derfor ble mye mer brukt i akkusativ enn i nominativ (ifølge Bjorvand var frekvensforholdet mellom nom. og akk. hos \bar{o} -stammer slik: Nom.: 282 belegg / akk. 1168.¹¹⁶ Hos i - og rotstammer skal det antakeligvis være liknende forhold). Det var altså av mye større betydning at maskuline og feminine i -stammer var differensiert i akkusativ (etter at feminina fikk den nye endelsen $-ir$ til

¹¹⁵ Bjorvand (1972), s. 207.

¹¹⁶ Bjorvand (1972), s. 208. Basert på hans magisteravhandling.

forskjell fra mask. *-i*) fordi i dette tilfellet var det akkusativ som var hyppigst. Endelsen *-ir* var derfor først og fremst assosiert med feminina.

Rotstammenes pluraleksponent *ⁱ-r* som ellers er felles for både maskulina og feminina skulle også vært en god markør av feminint genus fordi det var veldig få maskuline rotstammer i norrønt (som i andre germanske språk) samt et par *nd*-stammer som hadde samme pluralendelser. Tilknytning av eksponenten *ⁱ-r* til maskulint genus var derfor temmelig svak.

Av Bjorvands undersøkelser kommer det fram at overganger fra *ō*-stammer til både *i*- og rotstammer fant sted allerede i førletterær tid, mens i den senere, litterære perioden var rotstammer ikke lenger produktive. Da var det først og fremst *i*-stammer som var destinasjonsstedet for en stor del av *ō*-stammer slik at de ble den største gruppen av feminina i norrønt. Denne tendensen fortsetter videre inn i moderne tid.¹¹⁷

Som sagt ovenfor er det på grunn av disse overgangene mye variasjon i nom./akk. pluralendelse blant sterke feminina. Å bøye opprinnelige *ō*-stammer som *ō*-stammer, altså med *-ar* i nom./akk. plural, er vanligere i eldre tekster. Men i det hele tatt er det veldig få opprinnelige *ō*-stammer som alltid viser endelsen *-ar*. De aller fleste av de omtrent 300 nedarvete *ō*-stammer er belagt også med *-ir* (ca 240) og mange med *ⁱ-r* (ca 90). Endelsen *-ar* står oftest som alternativ til *-ir* eller *ⁱ-r* eller til begge samtidig, bare unntaksvis finnes den som eneform (se Bjorvands (1972) liste, s. 203-204).

2.3.2.1 *ō*-stammer (*ō*)

I norrønt er urnordiske *ō*-stammer representert av tre makrobøyningsklasser: *ōA*, *ōB*, *ōC*. De fleste eksponentene går direkte tilbake til urnordiske *ō*-stammer og behøver ikke noen kommentar. Litt problematisk er dativ plural.

Dat. pl. Eksponenten *-um* er tvetydig å tolke. Den kunne egentlig utviklet seg lydrett fra urnordisk fordi **-ōmz* ville gi norrøn *-um* (jf. urn. 1. pl. pres. ind. **kallōmz* ”vi kaller” > norr. *kollum*),¹¹⁸ eller den kunne blitt overført fra andre klasser slik det var tilfellet for eksempel med *i*-stammer. På hvilken måte *-um* havnet i dat. pl. *ō*-stammer er da ikke mulig å bestemme. I realiteten kan det forresten kanskje være vanskelig å holde disse to mekanismene strengt

¹¹⁷ I moderne islandsk blir enstavete lånord som får feminint genus regelmessig bøyd som *i*-stammer (Carstairs-McCarthy, s. 215).

¹¹⁸ Noreen (1923), § 137, 1.

separert. Hvis vi antar en prinsipielt lydrett utvikling, så er det vanskelig å tenke seg at den store synergien som endelsen *-um* disponerte bare ”observerte” hvordan **-ōmz* blir til **-umz*. Synergien kunne i det minste betydelig akselerere hele prosessen.

2.3.2.1.1 *ōA*

Denne klassen inneholder først og fremst alle feminina på *-ing* og *-ung*, f. eks. *drótning*, „dronning“, *lausung*, „falskhet“. Disse ordene dannet en morfologisk særgruppe (det var ingen *i*-stammer på *-ing -ung*), derfor finnes det veldig lite variasjon i deres bøyning. De får alltid *-ar* i nom./akk. pl. og nesten alltid *-u* i dat. sg., i hvert fall i eldre norrønt (se Jónsson (1901), s. 40-41), *endelsen er dog næppe begyndt for alvor at falde bort før end i det 11. og 12. årh.*¹¹⁹

Ved siden av denne klart definerte gruppen av tostavete substantiv er det i denne makrobøyningsklassen også noen enstavete ord. De er imidlertid lite stabile og ofte vandrer mellom *ōA* og *ōB* (dvs. dropper *-u* i dat. sg.). Bøyning med *-u* i dat. sg. er vanligere i det eldre språket.¹²⁰

*fǫr*¹²¹ ”reise”

	Sg.			Pl.	
Nom.	<i>fǫr</i>	~	< <i>-u</i>	<i>farar -ar</i>	< <i>*-ōz</i>
Gen.	<i>farar</i>	<i>-ar</i>	< <i>*-ōz</i>	<i>fara -a</i>	< <i>-ō̅</i>
Dat.	<i>fǫru</i>	<i>-u</i>	< <i>-ū</i>	<i>fǫrum -um</i>	< <i>*-ōmz/andre klass.</i>
Akk.	<i>fǫr</i>	~ (<i>*-a</i>)	< <i>ns. / andre kl.?</i>	<i>farar -ar</i>	< <i>-ōz</i>

2.3.2.1.2 *ōB*

Klassen *ōB* skiller seg fra den foregående bare i dat. sg. som her er uten endelse. Denne formen er overført fra *i*-stammer. De fleste enstavete *ō*-stammer bøyes slik. Noen av dem kan også bøyes som *ōA*.

¹¹⁹ Jónsson (1901), s. 41.

¹²⁰ Se Jónsson (1901), s. 37-43, Noreen (1923) § 376, Hesselman, s. 52.

¹²¹ Et substantiv på *-ing/-ung* hadde vært et mer typisk eksempel av denne klassen. *Fǫr* (som kan også bøyes som *ōB*, se ovenfor) er her valgt som eksempel med hensyn til at det viser veksling mellom former med og uten *u*-omlyd som avledninger på *-ing/-ung* ikke kan.

grøf ”grav”

Sg.			Pl.	
Nom.	<i>grøf</i> ~	< - <i>u</i>	<i>grafar</i> - <i>ar</i>	< *- <i>ōz</i>
Gen.	<i>grafar</i> - <i>ar</i>	< *- <i>ōz</i>	<i>grafa</i> - <i>a</i>	< - <i>ō̄</i>
Dat.	<i>grøf</i> ~ (*- <i>u</i>)	< ds. <i>i_f</i>	<i>grøfum</i> - <i>um</i>	< *- <i>ōmz</i> /andre klass.
Akk.	<i>grøf</i> ~ (*- <i>a</i>)	< ns. / andre kl.?	<i>grafar</i> - <i>ar</i>	< - <i>ōz</i>

2.3.2.1.3 *ōC*

Denne klassen skiller seg fra *ōA* i akk. sg. som her får eksponenten -*u*. Slik bøyes bare feminine personnavn, først og fremst sammensatte navn på -*björg*, -*hvít*, -*laug*, -*leif*, -*lǫð*, -*rún*, -*veig*, -*vör* og en del fremmede navn som f. eks. *Kristín*. Plural er for personnavn en ekstremt markert kategori og vanligvis mangler eller brukes bare unntaksvis.

Ingibjörg, personnavn

Sg.		
Nom.	<i>Ingibjörg</i> ^u ~	< - <i>u</i>
Gen.	<i>Ingibjargar</i> - <i>ar</i>	< *- <i>ōz</i>
Dat.	<i>Ingibjörgu</i> - <i>u</i>	< - <i>ū</i>
Akk.	<i>Ingibjörgu</i> - <i>u</i> (*- <i>a</i>)	< ns.?

Akk. sg. Opphavet til akkusativeksponenten -*u* er ikke helt klart. I grunnen er det to muligheter. Den første er at endelsen er en forholdsvis ung innovasjon. Vanligvis betraktes den som å ha blitt overført enten fra dat. sg.,¹²² eventuelt fra *ōn*-stammer (akk. sg. -*u*),¹²³ etter at -*u* i nominativ-akkusativ ble synkopert. Det er godt tenkelig at både nærheten av endelsen -*u* i dativ og -*u* i akk. sg. *ōn*-stammer kunne ha vært med på å påvirke akkusativformen i denne klassen.

¹²² Heusler, § 212, 3. Syrett, s. 115, fotn. 98.

¹²³ Boutkan, s. 228.

Den andre muligheten er at *-u* er endelsen til nominativformen (som ifølge en teori erstattet akkusativ sg. hos alle \bar{o} -stammer (se 2.3.2.a.1)), altså også en innovasjon men litt eldre enn i det ovennevnte tilfellet. Til forskjell fra nominativ ble *-u* bibeholdt i akkusativ, til tross for at det var i strid med normale *Auslautgesetze*, fordi distinksjonen nom./akk. er særlig viktig hos personer (jf. derimot de øvrige \bar{o} -stammene som stort sett er sakord).¹²⁴ På den måten var skillet nom. sg./akk. sg., som hadde eksistert i urnordisk (*-u/-ō*), gjenopprettet etter at *-u* i nominativ falt bort.¹²⁵

Uansett om vi velger den første eller den andre varianten, er det etter min mening mest sannsynlig at motivasjonen var å fjerne en upassende morfologisk tvetydighet. De to variantene skiller seg bare i sin tidfesting. At denne forandringen rammet bare personnavn hvor behovet for å skille mellom subjektet og objektet er stort er godt forståelig. En veldig nær parallell finner vi i historien av slaviske språk. Der går et viktig skille mellom bøyning av levende og ikke-levende maskuline substantiv. Opprinnelig viste begge gruppene ikke noen forskjell mellom nominativ og akkusativ. Siden slaviske språk har forholdsvis fri ordstilling (som norrønt), var det ikke alltid mulig å identifisere subjektet og objektet. For å forhindre slike tvetydigheter ble akkusativ erstattet av genitivformen hos levende maskulina (jf. gammelkirkeslavisk nom./akk. *gostъ*, „gjest“ vs. tsjekkisk nom. *host*, akk. *hosta*).

2.3.2.2 *Wō*-stammer (*wō*)

Denne klassen ble i urnordisk bøyd likt med \bar{o} -stammer, jf. **arw-u* (norr. *ǫr*), **far-u* (norr. *fǫr*). Ved overgang til norrønt falt *w* (som i urnordisk var del av ordstammen) bort, og ble bare bevart foran *a* og *i*. Således oppstod et nytt sett av endelser og *wō*-stammer ble dermed adskilt fra \bar{o} -stammer. Klassen er ganske liten, bare ca ni ord.

ǫr „pil“

	Sg.			Pl.
Nom.	<i>ǫr</i>	~	< <i>-u</i>	<i>ǫrvar</i> <i>-var</i> < <i>*-ōz</i>
Gen.	<i>ǫrvar</i>	<i>-var</i>	< <i>*-ōz</i>	<i>ǫrva</i> <i>-va</i> < <i>-ō</i>

¹²⁴ At morfologien noen ganger opererer mot fonologiske ”lover” er ikke så sjelden, se Van Loon, s. 171-176 for flere eksempler.

¹²⁵ Av slik oppfatning er Noreen som betrakter endelsen som usynkopert nominativ (1913) § 192, 4, men han gir ikke noen forklaring på hvorfor.

Dat.	<i>ǫr(u)</i>	~(/-u) < ds. <i>i_f</i> (/-ū)	<i>ǫrum</i>	-um	< *-ōmz/andre klass.
Akk.	<i>ǫr</i>	~ (*-va) < ns. / andre kl.?	<i>ǫrvar</i>	-var	< -ōz

EkspONENTENE til *wō*-stammer utviklet seg på samme måte som hos rene *ō*-stammer (se der).

Den vanligste eksponenten i dat. sg. er ~, bare unntakelsesvis finnes her -u.¹²⁶

2.3.2.3 *Jō*-stammer (*jō*)

Jō-stammer ble i urnordisk bøydd på samme måte som rene *ō*-stammer, jf. **agj-u* (norr. *egg*). På grunn av fonologisk utvikling ble *j* stående bare foran endelser på -u og -a og derfor opptrer den i norrønt som en del av endelsen. På den måten skilte *jō*-stammer seg fra *ō*-stammer i norrønt (jf. *wō*-stammer). Det er tre klasser av *jō*-stammer, *jōA*, *jōB*, *jōC* som er helt parallelle til de rene *ō*-klassene *ōA*, *ōB*, *ōC*. For utviklingen av eksponenter gjelder altså det samme som for *ō*-klassene. *Jō*-stammer er mye mindre tallrike enn *ō*-stammer.

2.3.2.3.1 *jōA*

I denne klassen er det bl. a. kvinnenavn på -ey, -yn og (*v*)in og bare noen få appellativer. Alle disse ordene kan også bøyes som *jōB* bortsett fra *hel*, „dødsriket“.

egg „egg (på kniv)“

	Sg.			Pl.	
Nom.	<i>egg</i>	~	< -u	<i>eggjar</i>	-jar < *-ōz
Gen.	<i>eggjar</i>	-jar	< *-ōz	<i>eggja</i>	-ja < -ō̄
Dat.	<i>eggju</i>	-ju	< -ū	<i>eggjum</i>	-jum < *-ōmz/andre klass.
Akk.	<i>egg</i>	~ (*-ja)	< ns. / andre kl.?	<i>eggjar</i>	-jar < -ōz

2.3.2.3.2 *jōB*

ben „sår“

	Sg.			Pl.	
Nom.	<i>ben</i>	~	< -u	<i>benjar</i>	-jar < *-ōz
Gen.	<i>benjar</i>	-jar	< *-ōz	<i>benja</i>	-ja < -ō̄

¹²⁶ Se Jónsson, s. 43.

Dat.	<i>ben</i>	~	< ds. <i>i</i> _f	<i>benjum</i>	-jum	< *-ōmz/andre klass.
Akk.	<i>ben</i>	~	(*-ja) < ns. / andre kl.?	<i>benjar</i>	-jar	< -ōz

2.3.2.3.3 *jōC*

Denne klassen inneholder bare sammensatte feminine personnavn på *-ný*.

Signý, personnavn

Sg.						
Nom.	<i>Signý</i>	~	< -u			
Gen.	<i>Signýjar</i>	-jar	< *-ōz			
Dat.	<i>Signýju</i>	-ju	< -ū			
Akk.	<i>Signýju</i>	-ju	(*-ja) < ns.?			

2.3.2.4 *Ijō*-stammer (*ijō*)

Til forskjell fra de andre stammene med *-j-* var *ijō*-stammer en særegen klasse allerede i urnordisk (se 1.2.3). I norrønt viser de en veldig avvikende bøyning i singular. Plural får samme endelser som *ō*-stammer. I denne klassen er det blant annet mange feminine personnavn, f. eks. *Hildir*, og sammensatte navn på *-dís*, *-(f)riðr*, *-gerðr*, *-gunnr*, *-hildir*, *-unn(r)*, *-brúðr*, *-eiðr*.

I norrøn sammenheng er denne klassen meget spesiell i det at den viser den ellers typisk maskuline endelsen *-r*. Noen få uregelmessige feminine *i*-stammer med bevart *-r* bøyes i singular som *ijō*-stammer, f. eks. *brúðr*, „brud“.

heiðr „hei“

Sg.			Pl.			
Nom.	<i>heiðr</i>	-r (*~)	< ns. <i>i</i>	<i>heiðar</i>	-ar	< *-ijōz
Gen.	<i>heiðar</i>	-ar	< *-ijōz	<i>heiða</i>	-a	< *-ijō̄
Dat.	<i>heiði</i>	-i (*-u)	< as.	<i>heiðum</i>	-um	< *-ijōmz/andre klasser
Akk.	<i>heiði</i>	-i	< *-ijū	<i>heiðar</i>	-ar	< *-ijōz

Nom. sg. I stedet for den forventede eksponenten $*\bar{u} < \text{urn. } *i$ er det $-r$ som denne klassen fikk fra i -stammer.¹²⁷ Dette må være en forholdsvis gammel endring fordi den skulle skjedd da feminine i -stammer fremdeles hadde den felles maskulin-feminine endelsen $-iz$ (med bevart $-i$). Etter deres forbilde tilføyde $ij\bar{o}$ -stammer $-z$ til sin endelse $*i$. På det tidspunktet hadde $-z$ i nominativ ikke ennå hadde sin status som maskulint kjennetegn. Ifølge Wessén skal den opprinnelige formen uten $-z > -r$ være bevart i gda., gsv. *hēþ* (= norr. *heiðr*).¹²⁸

I senere utvikling underkastet $ij\bar{o}$ -stammer seg det dominerende feminine mønsteret nom. = akk. (se 2.3.2.a.1) og fikk analogisk $-i$ i nominativ. Dermed fikk de faktisk den samme endelsen som de hadde i urnordisk (!), jf. nyisl., fær. *heiði* (urn. **haiþi*). Dens strukturelle betydning i de moderne språkene er imidlertid forskjellig.

Dat. sg. $-i$ må være overført fra akkusativ. (jf. Noreen (1913) § 192, 3)

Dat. pl. Se \bar{o} -stammer.

2.3.2.5 Feminine i -stammer (i_f)

2.3.2.5.1 i_fA

i_fA er den mest tallrike klassen av norrøne feminina. Den inneholder mange opprinnelige \bar{o} -stammer hvis påvirkning er veldig tydelig særlig i singular. Feminina med brytning som for eksempel *tjǫrn*, ”tjern” er som regel opprinnelige \bar{o} -stammer.

En morfologisk særgruppe innenfor denne klassen er tostavete feminina på $-un$, f. eks. *skipun*, ”ordning” som får vokalskifte u/a i trykksvak stavelse (gen. *skipanar*) på samme måte som enstavellesord får vokalskifte \varnothing/a .¹²⁹

$\varnothing xl$ ”aksel”

	Sg.		Pl.	
Nom.	$\varnothing xl$	$u \sim (*-r)$	$< \text{ns. } \bar{o}$	<i>axlir</i> $-ir$ $< *-\bar{iz}$
Gen.	<i>axlar</i>	$-ar (*-ir)$	$< \text{gs. } \bar{o} (+ u?)$	<i>axla</i> $-a (*-ja)$ $< \text{andre klasser}$
Dat.	$\varnothing xl$	$u \sim$	$< *i?$	<i>axlum</i> $-um (*-im)$ $< \text{andre klasser}$
Akk.	$\varnothing xl$	$u \sim$	$< -\bar{i}$	<i>axlir</i> $-ir (*-i)$ $< \text{np. } \bar{o} + \text{rot}_f$

¹²⁷ Syrett, s. 165, fotn. 34; Noreen (1913) § 192, 1; Heusler § 214.

¹²⁸ Wessén, s. 107.

¹²⁹ Alternativt kan de også bøyes uten omlyd i hele singular (nom., gen., dat. *skipan*).

Dat. og akk. sg. er opprinnelige for så vidt som de er endelsesløse. Om omlyd se 2.3.2.a.5.

2.3.2.5.2 i_fB

Dette er en mindre makrobøyningsklasse som skiller seg fra i_fA bare i dat. sg. som her får eksponenten $-u$ som er overført fra \bar{o} -stammer. De fleste substantiva som hører til denne klassen kan også bøyes som i_fA .

ǫld ”menneskeslekt” o. fl.

	Sg.			Pl.	
Nom.	<i>ǫld</i>	$^u \sim (*-r)$	< ns. \bar{o}	<i>aldir</i>	$-ir$ < $*-\bar{i}z$
Gen.	<i>aldar</i>	$-ar (*-ir)$	< gs. $\bar{o} (+u?)$	<i>alda</i>	$-a (*-ja)$ < andre klasser
Dat.	<i>ǫldu</i>	$-u (*\sim)$	< ds. \bar{o}	<i>ǫldum</i>	$-um (*-im)$ < andre klasser
Akk.	<i>ǫld</i>	$^u \sim$	< $-\bar{i}$	<i>aldir</i>	$-ir (*-i)$ < np. $\bar{o} + rot_f$

2.3.2.6 Feminine rotstammer (rot_f)

De to norrøne klassene av feminine rotstammer, rot_fA og rot_fB , er etterkommere av urnordiske rotstammer (som da inneholdt både feminina og maskulina). Rot_fB er den største av de to klassene. Singular er omformet etter \bar{o} -stammer (rot_fA bevarte opprinnelig genitiv). U -omlyd hører lydrett hjemme bare i akkusativ.

Det ble flere feminine rotstammer i norrønt enn det var i urnordisk, fordi det var en produktiv gruppe (se 2.3.2.a.7). Ved siden av opprinnelige \bar{o} -stammer sluttet også noen feminine i - og u -stammer seg her (f. eks. *hǫnd*, „hand“, med bevart dat. sg. *hendī*).¹³⁰

2.3.2.6.1 rot_fA

mǫrk „mark (vektenhet)“

	Sg.			Pl.	
Nom.	<i>mǫrk</i>	$^u \sim (*-r)$	< ns. \bar{o}	<i>merkr</i>	^i-r < $*-iz$
Gen.	<i>merkr</i>	^i-r	< $*-iz$	<i>marka</i>	$-a$ < $*-\bar{o}$

¹³⁰ Se Wessén, s. 82-90.

Dat.	<i>mǫrk</i> ^u ~	< *-i	<i>mǫrkum-um</i>	< *-umz
Akk.	<i>mǫrk</i> ^u ~	< *-ũ	<i>merkr</i> ⁱ -r	< *-iz

2.3.2.6.2 rot_fB

rǫng „spant“

	Sg.		Pl.	
Nom.	<i>rǫng</i> ^u ~ (*-r)	< ns. \bar{o}	<i>rengr</i> ⁱ -r	< *-iz
Gen.	<i>rangar</i> -ar (* ⁱ -r)	< gs. \bar{o} (+ u?)	<i>ranga</i> -a	< *- \bar{o}
Dat.	<i>rǫng</i> ^u ~	< *-i	<i>rǫngum-um</i>	< *-umz
Akk.	<i>rǫng</i> ^u ~	< *-ũ	<i>rengr</i> ⁱ -r	< *-iz

2.3.2.7 $\bar{O}n$ -stammer ($\bar{o}n$)

Denne klassen fortsetter urnordiske $\bar{o}n$ -stammer. Den inneholder også noen få maskulina som for eksempel personnavn *Sturla*, *Ella*. Ganske få, bare tre, av eksponentene er lydrette etterkommere av sine urnordiske forgjengere. Allikevel kjennetegnes $\bar{o}n$ -stammer ved en særegen bøyning. Omformingene ble delvis gjennomført ved hjelp av klassens egne ressurser, skjønt etter forbilde av andre klasser.

Ord med stammeutlyd på -j som foran -j har en annen konsonant enn *k* eller *g* mangler -n- i gen. pl., f. eks. *smiðja*, ”smie” (derimot *bylgja*, ”bølge”, gen. pl. *bylgna*). Siden dette avviket er mulig å definere fonologisk, trenger vi ikke å betrakte det som en separat eksponent. $\bar{O}n$ -stammer med henholdsvis -a og -na i gen. pl. er da to forskjellige bøyningsskinner, men én makrobøyningsskinner, så vi kan godt slå dem sammen.

gata „gate“, *smiðja* „smie“

	Sg.		Pl.	
Nom.	<i>gata, smiðja</i> -a	< \bar{o}	<i>gøtur, smiðjur</i>	-ur (*-u) < np. \bar{o} +rot _f
Gen.	<i>gøtu, smiðju</i> -u (*-a)	< gs. <i>an_m</i>	<i>gatna, smiðja</i>	-na < *- $\bar{o}n\bar{o}$
Dat.	<i>gøtu, smiðju</i> -u (*-a)	< ds. <i>an_m</i>	<i>gøtum, smiðjum</i>	-um (*-num) < andre kl.
Akk.	<i>gøtu, smiðju</i> -u	< *- $\bar{u}n$	<i>gøtur, smiðjur</i>	-ur (*-u) < ap. \bar{o} +rot _f

Gen., dat. sg. Disse kasusene fikk overført akkusativendelsen $-u < *-\bar{u}n$. Kanskje var det *an*-stammenes bøyningmønster $-i, -a, -a, -a$ som dannet forbilde for denne forandringen.

Nom., akk. pl. Her ble $\bar{o}n$ -stammer omformet etter \bar{o} - og feminine rotstammer slik at de fikk den typisk feminine endelsen på $-r$ (jf. derimot omformingen hos *an*-stammer). Den opprinnelige endelsen $-u$ ble bevart i svak adjektivbøyning, f. eks. nom./akk. pl. *góðu*.

Dat. pl. fikk den generelle endelsen $-um$. Av den gamle endelsen finnes det i norrønt ingen spor, så vidt jeg fant.

2.3.3 Øvrige klasser

Under denne tittelen er det gruppert alle klasser som i forhold til sine strukturelle egenskaper skiller seg fra de foregående. Det er *r*-stammer, maskuline rotstammer, *nd*-stammer og $\bar{m}n$ -stammer. Alle er små og marginale klasser som i Wurzel sin terminologi ikke er *system congruous* eller i samsvar med systemet (mer herom se 3.2.1).

2.3.3.1 R-stammer (*r*)

Denne klassen hadde allerede siden urnordisk få, men stabile medlemmer – fem slektskapsord: *faðir, bróðir, móðir, systir, dóttir*. Deres bøyning er imidlertid ikke så stabil. Det forekommer mange sideformer som i denne framstillingen ikke er tatt med.

faðir „far“

	Sg.			Pl.		
Nom.	<i>faðir</i>	$-ir$	$< -\bar{a}r$	<i>feðr</i>	${}^i-r$	$< -riz$
Gen.	<i>fǫður</i>	$-ur$ (*-r)	$< as.?$	<i>feðra</i>	${}^i-ra$	$< *-\bar{r}\bar{o}$
Dat.	<i>fǫður</i>	$-ur$	$< as.$	<i>feðrum</i>	${}^i-rum$	$< *-\bar{r}umz$
	<i>feðr</i>	${}^i-r$	$< *-\bar{r}i$			
Akk.	<i>fǫður</i>	$-ur$	$< *-\bar{a}r\bar{u}$	<i>feðr</i>	${}^i-r$	$< *-\bar{r}iz$

Gen., dat. sg. Formene på $-ur$ er sannsynligvis overført fra akkusativ. I dativ finnes den opprinnelige eksponenten ${}^i-r$ som sideform, men hos *móðir* og *dóttir* (*mæðr, dætr*) er den sjelden og hos *systir* er den ikke belagt.

Gen., dat. pl. *I*-omlyd er analogisk etter nom. og akk.

2.3.3.2 Maskuline rotstammer (rot_m)

Denne klassen fortsetter i grunnen urnordiske rotstammer og består av noen veldig få maskulina: *fótr*, „fot“, *fingr*, „finger“, *vetr*, „vinter“ og noen folkenavn som *Eistr* pl. „ester“, *Vinðr* pl. „vender“, *Brændr* pl. „trøndere“, *Jamtr* pl. „jemter“. Også *mánaðr*, „måned“ kan delvis bøyes slik (se nedenfor).

fótr „fot“

	Sg.			Pl.	
Nom.	<i>fótr</i>	-r	< -z	<i>fætr</i>	ⁱ -r < *-iz
Gen.	<i>fótar</i>	-ar (* ⁱ -r)	< gs. u	<i>fóta</i>	-a < *-ō
Dat.	<i>fæti</i>	ⁱ -i (~)	< ds. u	<i>fótum</i>	-um < *-umz
Akk.	<i>fót</i>	~	< *-ũ	<i>fætr</i>	ⁱ -r < *-iz

Gen. sg. Den urnordiske eksponenten *-iz er bare bevart i genitivformen *mánaðr* (når det gjelder manglende omlyd, jf. uB), men ordet kan også få den vanlige genitivendelsen -ar som rotstammer fikk fra *u*-stammer.

Dat. sg. Eksponenten ⁱ-i er også overført fra *u*-stammer. Den urnordiske endelsen *-i etterlot ikke noen spor.

2.3.3.3 *Nd*-stammer

Nd-stammer utgjør bare en liten gruppe i alle germanske språk.¹³¹ Historisk er *nd*-stammer gamle former av presens partisipp i substantivisk bruk. Mens de egentlige presens partisippene i germanske språk stort sett ble bøyd som svake substantiv (dvs. *an*-, resp. *ōn*-stammer), ble *nd*-stammer opprinnelig (i urnordisk, se nedenfor) bøyd som indoeuropeiske partisipp i *-nt-, dvs. med samme endelser som rotstammer¹³² (derfor er de ikke oppført som en selvstendig klasse i urnordisk). I norrønt er den opprinnelige bøyningen av *nd*-stammer bevart bare i plural. Singular tok endelser av maskuline *an*-stammer.

¹³¹ I gotisk 12, norrønt 4, gammelengelsk ca 20, gammelsaksisk 11, gammelhøytysk 2 (Prokosch, s. 259).

¹³² Se Prokosch, s. 259.

gefandi „giver“

	Sg.			Pl.		
Nom.	<i>gefandi</i>	<i>-i</i> (*-r)	< ns. <i>an_m</i>	<i>gefendr</i>	ⁱ -r	< -iz
Gen.	<i>gefanda</i>	<i>-a</i> (* ⁱ -r)	< gs. <i>an_m</i>	<i>gefanda</i>	-a	< *-ō̄
Dat.	<i>gefanda</i>	<i>-a</i> (*~)	< ds. <i>an_m</i>	<i>gefōndum</i>	-um	< *-umz
Akk.	<i>gefanda</i>	<i>-a</i> (*~)	< as. <i>an_m</i>	<i>gefendr</i>	ⁱ -r	< *-iz

Den arkaiske singularbøyningen som sannsynligvis eksisterte i urnordisk (som i gotisk) etterlot noen spor i norrønt:¹³³

Nom. sg. Urn. *-z foreligger i norr. *þróndr*, ”kastret galte”; *Stígandr*, mannsnavn (jf. got. *nasjands*, ”frelser”)

Gen. sg. Urn. *-iz foreligger i sammensatte ord *siánz-vitne*, ”øyenvitnemål”, gsv. *mætanþ-orþ*, ”sakkyndig uttalelse av en takstmann” (jf. got. *nasjandis*)

Etter gamle dativ- og akkusativendelser kan det ikke finnes noen spor i norrønt rett og slett av fonologiske grunner. Endelsene (*-i, respektive *-ū) hadde for lenge siden blitt synkopert.

2.3.3.4 *Īn*-stammer (*īn*)

Denne feminine klassen inneholder stort sett bare abstrakter. Plural mangler nesten hos alle.¹³⁴ *Īn*-stammer kan da like godt betraktes som ubøyerlige substantiv.

elli „alderdom“

	Sg.		
Nom.	<i>elli</i>	<i>-i</i>	< *-ī
Gen.	<i>elli</i>	<i>-i</i>	< *-īn
Dat.	<i>elli</i>	<i>-i</i>	< *-īn
Akk.	<i>elli</i>	<i>-i</i>	< *-īn

¹³³ Se Noreen, (1913), s. 176-177.

¹³⁴ Noen få ord av denne klassen som brukes i plural, som for eksempel *gørsimi* ”kostbarhet”, får vanligvis *ō*-stammenes pluralbøyning (Noreen (1923) § 411, 3).

3. Konklusjoner

3.1 Morfologisk konservatisme

3.1.1 Klassekontinuitet og bruk av historiske klassebetegnelser

Som det går fram av det foregående kapittelet, skiller norrøne substantivklasser seg etter i hvilken grad de fortsetter sine urnordiske forgjengere. Å avgjøre hvilken klasse som fortsetter hvilken (og følgelig hvor morfologisk konservativ den er), kan imidlertid i noen tilfeller vise seg vanskelig. La oss betrakte feminine „*i*-stammer“ under den tradisjonelle antakelsen at det dreier seg om *i*-stammer. Det er egentlig to klasser, i_fA og i_fB , som skiller seg i dat. sg., men nå kan vi ignorere denne forskjellen og betrakte dem som én klasse. Bøyningsmessig ble denne klassen sterkt forandret siden urnordisk. Mindre enn halvparten (så få som ca 1-2) av dens eksponenter kan føres tilbake til urnordiske *i*-stammer. Resten beror på innflytelsen av \bar{o} -stammer, eventuelt andre klasser (se...). Man kunne da med minst like stor berettigelse hevde at bøyningsmessig er det en omformet klasse av \bar{o} -stammer.

Når det gjelder den leksikalske sammensetningen av denne gruppen, finner vi at den er full av opprinnelige \bar{o} -stammer. I alt er det omtrent 240 opprinnelige \bar{o} -stammer som flyttet dit, noen helt og andre delvis (det vil si at de kunne bøyes som *i*-stammer så vel som \bar{o} -stammer, eventuelt også rotstammer). Derimot fikk nordisk nedarvet omtrent bare 60 feminine *i*-stammer. Det betyr at klassen ”*i*-stammer” inneholder flere ganger så mange opprinnelige \bar{o} -stammer enn nedarvede *i*-stammer.

Konklusjonen er at „*i*-stammenes“ tilknytning til urnordiske *i*-stammer er temmelig svak. Bøyningsmessig er disse to klassene (i_fA og i_fB) i større grad \bar{o} -stammer enn *i*-stammer og innholdsmessig har \bar{o} -stammer også klart flertall. Man kunne faktisk hevde at det ikke finnes noen feminine *i*-stammer i norrønt, at de alle sammen gikk over til \bar{o} -stammer og beholdt bare to eller tre særegne kasusformer som også spredte seg til andre \bar{o} -stammer. Men de kalles allikevel for ”*i*-stammer” og ikke \bar{o} -stammer. En rett banal forklaring på det er at det var en annen, skjønt mye mindre, klasse som allerede var kalt \bar{o} -stammer. Den klassen (eller mer nøyaktig gruppen av klasser) er dessuten en mye renere etterkommer av urnordiske \bar{o} -stammer, både bøyningsmessig og når det gjelder den leksikalske sammensetningen.

I den tradisjonelle inndelingen i klasser finnes det flere uoverensstemmelser. En annen gruppe bestående av to klasser, i min framstilling kalt maskuline *ja*-stammer (ja_mA , ja_mB), er

vanligvis klassifisert som „*i*-stammer“. Mer enn halvparten av deres eksponenter (4-5) kan føres direkte tilbake til urnordiske *a*-stammer (*ja*-stammer og *a*-stammer hadde samme bøyning i urnordisk) og siden de ikke synes å ha blitt veldig produktive, er deres sammensetning ganske opprinnelig. Til tross for disse fakta betraktes de som „*i*-stammer“. I min bøyingsfremstilling har jeg brukt den historisk riktigere betegnelsen „*ja*-stammer“ for denne gruppen fordi den var „ledig“ (tradisjonelle *ja*-stammer – substantivet *niðr* – hadde blitt avskaffet). Grunnen til at jeg beholdt det tradisjonelle navnet for feminine „*i*-stammer“ var den jeg allerede har nevnt. Det historisk mer passende navnet „*ō*-stammer“ var allerede opptatt. Derfor var det mer praktisk og bruke et annet navn. I de tradisjonelle grammatikkene som hovedsakelig er basert på historisk-lingvistiske prinsipper (her tenker jeg først og fremst på grammatikkene av Noreen, Heusler, Iversen, Gordon) er dette poenget imidlertid ikke klart formulert. Uten noen forklaring virker dette forvirrende i forhold til den historiske utviklingen. Hvis man derimot gjør greie for hva navnet innebærer, er det egentlig ikke så veldig viktig hvilke konkrete betegnelser man bruker.

Det ser ut til at de tradisjonelle grammatikkene som gir seg ut for å være diakrone, følger likevel en synkron regel uten å ha uttrykkelig formulert den. Inndelingen i klasser er nemlig stort sett basert på eksponenten for akk. (og nom.) pl. slik den opptrer i norrønt. Dette er trolig den eneste mulige forklaringen på de førnevnte uoverensstemmelsene. Et slikt valg er naturligvis godt begrunnet siden akk. pl. viser størst paradigmatiske variasjon (se 3.3). Så vidt jeg vet er det bare i O. E. Haugens moderne og stort sett synkrone grammatiske fremstilling *Grunnbok i norrønt språk* at denne regelen står tydelig formulert (s 112). Haugen avskaffet den historiske terminologien fullstendig og baserte substantivklasser på eksponenten av akkusativ plural alene (skjønt ikke helt konsekvent). Han bruker navn som „*a*-typer“, „*i*-typer“, „*ar*-typer“ som er tydelig forankret i det norrøne språket selv og ikke har noen villedende diakrone antydninger.

Selv om eksponenten for akk. pl. i de fleste tilfellene kan skille mellom de store gruppene av klasser som stammer fra én urnordisk klasse, f. eks. *a*-stammer, *i*-stammer (men ikke mellom enkelte klasser av henholdsvis *a*- og *i*-stammer), er det dog ikke en hundre prosent pålitelig markør. Pluralbøyningen av maskuline *an*-stammer er jo helt lik *a*-stammens pluralbøyning. Men *an*-stammer blir aldri regnet som en variant av *a*-stammer (til forskjell fra *ja*-stammer som på grunn av eksponenten i nom. og akk. pl. regnes som ”*i*-stammer”), de får alltid være en selvstendig klasse, antakeligvis på grunn av sin avvikende bøyning i singular.

Vi kan altså konkludere med at inndeling i klasser i de tradisjonelle grammatikkene er basert på en dårlig definert blanding og inkonsekvent bruk av diakrone og synkrone kriterier. Dette kan betydelig fortegne bildet av hvordan substantivklassene utviklet seg, hvis man tror på at historiske betegnelser er troverdige. Det hadde man forresten forventet fra historiske fremstillinger. Hvis man da velger å bruke de tradisjonelle klassenavnene, burde man være klar over at deres tilknytning til det de gir seg ut for, i mange tilfeller er problematisk.

Det er praktisk talt ikke mulig å bruke de historiske navnene på substantivklasser på det norrøne språktrinnet slik at de konsekvent svarer til de virkelige historiske forholdene. De forandret seg så mye siden urnordisk at norrøne substantivklasser stort sett kan karakteriseres bare som en større eller mindre blanding av urnordiske klasser. Man kan i beste fall karakterisere for eksempel klassen $i\text{B}$ (bøyningsmessig) som omtrent 45% \bar{o} -stammer, 25% feminine i -stammer, 3% feminine rotstammer og 27% andre klasser. Et slikt klassifikasjonssystem av norrøne klasser basert på bøyningsekspONENTER hadde vært relativt nøyaktig fra diakron synsvinkel, men ikke akkurat brukervennlig. Dessuten ville det uten tvil oppstå forskjeller i prosenttall på grunn av forskjellige tolkninger av den historiske utviklingen. Jeg har likevel forsøkt å skissere en slik prosentvis fremstilling av norrøne substantivklasser (se Vedlegg 3, 4). Den er basert på min nåværende oppfatning av den morfologiske utviklingen fra urnordisk til norrønt.

3.1.2 Maskulinum og femininum

Maskulina og feminina er generelt mindre konservative enn nøytrale klasser. De hadde mye kontakt med hverandre. Her blir hovedlinjene i deres utvikling oppsummert.

Urnordiske ikke-nøytrale klasser kan vi inndele i tre store grupper:

1. Felles maskulin-feminine klasser: i -stammer, u -stammer, rotstammer, r -stammer.
2. Maskuline klasser: a -stammer, an -stammer.
3. Feminine klasser: \bar{o} -stammer, $\bar{o}n$ -stammer.

I den første gruppen, maskulin-feminine klasser, var det stort sett feminina som etter hvert ble den aktive, innovative kraften i differensieringen, mens maskulina som regel beholdt den opprinnelige bøyningen fram til norrøn tid. Dette gjelder først og fremst i -stammer og rotstammer. Men også de få feminine u -stammer gikk antakeligvis over til feminine rotstammer (jf. *hōnd*), mens maskuline u -stammer i norrønt fremdeles har en veldig

alderdommelig bøyning. Den lille klassen av fem slektskapsord, *r*-stammer, er bøyningmessig forholdsvis ensartet i norrønt, men til og med her er det et tegn på at maskulinum er den mer konservative delen av klassen (jf. at den gamle dativformen er hyppigere hos *faðir* og *bróðir* enn hos feminina).

Grunnen til at det var feminina som spilte den aktive rollen i differensieringen er etter min mening ganske opplagt. Vi kan anta at den største maskuline klassen, *a*-stammer, og dens feminine motstykke, *ō*-stammer, var de mest typiske representantene for henholdsvis maskulinum og femininum. I språk som skiller mellom maskulinum og femininum er det vanligvis maskulint genus som gjelder som det umarkerte genuset. Det synes å ha vært tilfellet også i urnordisk. Bøyning av de felles maskulin-feminine klassene var i det hele tatt mer lik *a*-stammer enn *ō*-stammer, den var altså „mer maskulin“ enn feminin. *ō*-stammer var da i en bedre posisjon til å danne forbilde for en morfologisk omforming som ville skille feminina fra maskulina. Derfor var det femininum som tok initiativet til å utføre differensiering, og maskulinum kunne holde forholdsvis fast ved sin opprinnelige bøyning.

Når det gjelder den andre og tredje gruppen, maskuline og feminine klasser, kan vi trekke følgende slutninger. Norrøne *a*-stammer og *ō*-stammer representerer de bøyningmessig mest konservative klasser innenfor henholdsvis maskulina og feminina. Mangfoldet av ulike klasser som disse to gruppene viser i norrønt (men ikke urnordisk) skyldes på den ene siden fonologisk utvikling (*j*- og *w*-klasser) og på den andre siden blanding med andre klasser (B-, C-klasser). Bøyning av *an*- (plus *jan*-) og *ōn*-stammer er derimot preget av større forandringer. Disse to klassene var mer markerte representanter for sine genus, og i plural (som igjen er en mer markert kategori enn singular og dermed generelt mer tilbøyelig til å miste distinktive trekk) underordnet de seg derfor det dominerende henholdsvis maskuline og feminine mønstret. Til forskjell fra *a*- og *ō*-stammer er det mange færre klasser av *an*- og *ōn*-stammer. Det skyldes dels det faktum at det ikke er noen andre klasser i den svake bøyningen (som kunne danne motstykker til for eksempel de sterke *i*- og *u*-stammer) som *an*- og *ōn*-stammer kunne blande seg med, og dels generelt mindre antall ord i disse klassene.

Norrøne ikke-nøytrale klasser har jeg i min framstilling gruppert slik:

1. Maskuline klasser: $a_m(A, B, C)$, wa_m , $ja_m(A, B)$, $i_m(A, B)$, $u_m(A, B)$, an_m , jan_m
2. Feminine klasser: $\bar{o}(A, B, C)$, $w\bar{o}$, $j\bar{o}(A, B, C)$, $ij\bar{o}$, $i_f(A, B)$, $rot_f(A, B)$, \bar{on}
3. Øvrige klasser: rot_m , nd , r , (\bar{in})

Sammenliknet med urnordisk er de aller fleste klassene enten maskuline eller feminine. Den tredje gruppen inneholder klasser som på en eller annen måte er anomale i forhold til det norrøne bøyningssystemet. Klassene *rot_m* og *nd* består kun av maskuline substantiv, men deres pluralbøyning er ikke i samsvar med det maskuline mønstret *nom.≠akk.* som alle andre maskuline klasser viser. Av de urnordiske „fellesklassene“ er det bare *r*-stammer som har bevart samme bøyning for begge genusene (men også her finnes det en liten genusrelatert assymetri som nevnt ovenfor). Klassen *īn* hører ikke sammen med andre feminina fordi den er egentlig ubøyelig.

3.1.3 Nøytrum

Nøytrum er den mest konservative delen av det norrøne bøyningssystemet og utviklingsmessig står litt atskilt fra de to andre genusene. Det har ikke deltatt i de store omformingene som råket maskulinum og femininum. Det fortsetter sin opprinnelige bøyning nesten helt fullstendig. I norrønt er det ikke lenger så tett assosiert med maskulinum som i urnordisk. Urnordisk hadde tre nøytrale bøyningssklasser (*u_n*, *a_n*, *an_n*) som alle dannet (makrobøyning)klasser med sine maskuline motstykker (*u_m*, *a_m*, *an_m*). Denne tilstanden holdt seg bare delvis i norrønt.

Nøytrale *u*-stammer som sannsynligvis allerede i urnordisk var veldig få forsvant så godt som helt. Nøytrale *an*-stammer kan ikke slutte seg til maskuline *an*-stammer fordi maskulina fikk andre pluralendelser (fra *a*-stammer) og ble dermed helt atskilt fra nøytrum. Nøytrale *a*-stammer danner fortsatt en klasse med maskuline *a*-stammer, men deres tilknytning til dem er svakere på grunn av splittelsen i maskuline *a*-stammer. De står altså sammen bare med en del av maskuline *a*-stammer, nemlig med klassen *a_mA*, som var like konservativ som nøytra.

Denne konservatismen er antakeligvis å tilskrive det lille antallet nøytrale klasser. Etter at *u_n* hadde forsvunnet, ble det igjen bare to nøytrale klasser, den ene med sterk, den andre med svak bøyning. Alle nøytra har helt fra begynnelsen fulgt konsekvent sitt klart definerte mønster *nom.=akk.* (dette mønstret er bemerkelsesverdig stabilt i de indoeuropeiske språk hvor nøytrum ble bevart) Forskjellig fra maskulinum og femininum eksisterte det ikke noen motstridende strukturelle tendenser som det var behov for å jevne ut. Samtidig som de to nøytrale klassene fulgte like strukturelle mønstre, var de forskjellige nok fra hverandre til at det var liten sjanse til at de kunne blande seg. Dette var ideelle forhold for at de kunne

fortsette sin bøyning uten morfologiske endringer. De to nye nøytrale klasser, ja_n og wa_n , oppstod helt regelmessig på grunn av fonologisk utvikling.

3.3 Norrøn og urnordisk substantivbøyning: et typologisk-strukturelt blikk

Selv om det norrøne bøyningssystemet er en umiddelbar etterkommer av det urnordiske, dreier det seg om to ganske forskjellige systemer med ulike strukturelle ordninger. En grundig typologisk analyse og sammenlikning av disse to systemene ligger utenfor denne oppgavens formål. Her skal jeg bare legge merke til en karakteristikk, nemlig ”referanseform”.

I urnordisk er det nominativ singular som har flest allomorfer av alle kasus. Alle bøyningssklasser bortsett fra an_n og \bar{on} (i tidlig urnordisk også an_m) har unike endelser for nominativ singular, i alt altså 12 ulike former for 13 bøyningssklasser. Ifølge markerthets teori er dette en generell tendens at umarkerte kategorier oftest viser større paradigmatiske kompleksitet enn markerte kategorier (jf. Van Loon, s. 7). Den paradigmatiske mangfoldigheten førte med seg at nominativ singular var en god referanseform, det vil si at den nesten utvetydig henviste til resten av paradigme. Bare i ett enkelt tilfelle trenger vi å spesifisere genus for bare én (liten) substantivgruppe, nemlig nøytrale an -stammer.¹³⁵ Ellers blir alle andre substantiv plassert i sine bøyningssklasser entydig kun på grunnlag av sine grunnformer. Et slikt system er ganske sjeldent. Van Loon hevder at *because of its natural opacity, the nominative singular is not the most reliable basis to derive the rest of the paradigm, at least synchronically*.¹³⁶ Dette gjelder for en rekke språk, jf. for eksempel:

Tsjekkisk:

Maskulinum: nom. sg. *soudc-e*, ”dommer”, gen. pl. *soudc-ů* vs. *kníž-e*, ”fyrste”, gen. pl. *kníž-at*.

Nøytrum: nom. sg. *moř-e*, ”sjø”, gen. pl. *moř-í* vs. *kuř-e*, ”kylling”, gen. pl. *kuř-at* vs. *letišt-ě* ($\check{e} = /e/$), ”lufthavn” gen. pl. *letišt'* vs. *vejec-e*, ”egg” gen. pl. *vajec*.

¹³⁵ Man kunne eventuelt spesifisere genus for \bar{on} -stammer, men nøytrale an -stammer var en mye mindre gruppe (vurdert ut fra komparativt materiale) og derfor er det mer naturlig å spesifisere den mindre og mer markerte gruppen.

¹³⁶ Van Loon, s. 29.

Tysk:

Nom. sg. *Tag*, ”dag”, pl. *Tag-e* vs. *Gast*, ”gjest”, pl. *Gäst-e* vs. *Park*, ”park”, pl. *Park-s* vs. *Mensch*, ”menneske”, pl. *Mensch-en* vs. *Mann*, ”mann”, pl. *Männ-er*.

Nom. sg. *Kino*, ”kino”, pl. *Kino-s* vs. *Fresko*, ”fresko”, pl. *Fresk-en* vs. *Cello*, ”cello”, pl. *Cell-i* vs. *Schema*, ”skjema”, pl. *Schema-ta*.¹³⁷

Latin:¹³⁸

Nom. sg. *host-is*, ”fiende”, pl. *hostes* vs. *lap-is*, ”stein”, pl. *lapides*.

Nom. sg. *p-ēs*, ”fot”, pl. *pedes* vs. *di-ēs*, ”dag”, pl. *diēs*.

Nom. sg. *pu-er*, ”gutt”, pl. *pueri* vs. *pat-er*, ”far”, pl. *patres*.

Nom. sg. *lup-us*, ”ulv”, pl. *lupi* vs. *lep-us*, ”hare”, pl. *lepores* vs. *fruct-us*, ”frukt”, pl. *fructūs*.

Latvisk:

Nom. sg. *akmen-s*, ”stein”, dat. *akmen-im* vs. *ozol-s*, ”eiketree”, dat. *ozol-am*.

Litauisk:

Nom. sg. *ses-ė*, ”søster”, dat. *ses-ei* vs. *dukt-ė*, ”datter”, dat. *dukt-erei*.

I eksemplene ovenfor har jeg tatt hensyn til ikke-morfologiske egenskaper som genus, skillet mellom levende og ikke-levende osv. Det er klart at hvis man sløyfer dem, blir graden av ugjennomsiktighet i nom. sg. enda mye høyere. Liknende eksempler finner man i mange andre språk. Van Loon påstår til og med at *the defective status of the nominative singular is not language-specific but presumably language-universal*.¹³⁹ Av de ovenfor nevnte eksemplene er det klart at det uten tvil er et ganske vanlig og hyppig fenomen. Urnordisk system (slik jeg har presentert det) er fra et universelt perspektiv et ganske sjeldent tilfelle, dog ikke utenkelig. Overgangen til norrønt innebar at det ble forandret til en mer vanlig modell.

I norrønt er antall eksponenter i nominativ singular 7 (se oversikten nedenfor), litt mer enn halvparten i forhold til urnordisk. Antall klasser i norrønt er 32 (*īn*-klasse ikke tatt

¹³⁷ Eksempler hentet fra Wurzel (1987), s. 78.

¹³⁸ Eksemplene er fra Van Loon, s. 28.

¹³⁹ Van Loon, s. 29. Dessverre går han altfor langt med å hevde: *For the reconstruction of IE or Palaeo-Gmc. nominatives this insight into the opacity of the basic form is not unimportant, as it implies that the traditionally reconstructed stem formatives (underlined) such as *dag-a-z, *gast-i-z, *anst-i-z, *gumē-n, (Go. guma 'man'), *tungō-n, (Go. tuggō) might already have disappeared from the nominative singular at a very early stage in Indo-European.* (Van Loon, s. 30) Dette motsies helt klart av belegg fra urnordiske runeinnskrifter og andre arkaiske indoeuropeiske språk.

med),¹⁴⁰ omtrent 2,5 ganger flere enn urnordisk. For å fastsette hvilken klasse et substantiv tilhører er formen av nominativ singular i de aller fleste tilfellene ikke tilstrekkelig. Det er bare *r*-stammer (altså fem ord) som har en (morfologisk, jf. fotnoten) unik eksponent *-ir*.¹⁴¹ I det hele tatt er nominativformen i norrønt veldig ugjennomsiktig og forteller veldig lite om hvilken klasse et substantiv tilhører. En bedre referanseform for norrøne substantiv er akkusativ plural som har 12 allomorfer (det er også eneste kasus som har flere allomorfer enn samme kasus i urnordisk). Det er derfor denne formen som vanligvis brukes som grunnlag for klasseinndeling i grammatikker (jf. ovenfor).

Oversikt over bøyingsallomorfer i urnordisk:

	Sg.		Pl.	
Nom.	<i>az, ã, u, i, iz, uz, ũ, ǣ, ȭ, ǣr, z, ī</i> (12)		<i>õz, u, ijõz, īz, iuz, an, una, ũn, riz, iz</i>	(10)
Gen.	<i>as, õz, ijõz, ēz, an, õn, raz, iz, īn</i> (9)		<i>ȭ, ijȭ, iȭ, anȭ, õnȭ, rȭ</i>	(6)
Dat.	<i>ē, ũ, ijũ, i, iu, an, õn, ri, īn</i> (9)		<i>umz, õmz, ijõmz, imz, anumz, ũnumz, rumz</i>	(7)
Akk.	<i>ã, ȭ, ijȭ, ã̄, ũ, an, õn, arũ, īn</i> (9)		<i>an, u, õz, ijõz, in, un, anun, una, ũn, riz, iz</i>	(11)

Oversikt over bøyingsallomorfer i norrønt:

	Sg.		Pl.	
Nom.	<i>r, ~, i, ^ur, a, ^u~, ir</i>	(7)	<i>ar, ^u~, ir, jar, ⁱir, u, var, ⁱr, ur</i>	(9)
Gen.	<i>s, ar, a, jar, ja, ⁱr, var, u, ur</i>	(9)	<i>a, ja, na, va, ⁱra</i>	(5)
Dat.	<i>i, ~, a, ja, ⁱi, vi, ^u~, u, ur</i>	(9)	<i>um, jum, ⁱrum</i>	(3)
Akk.	<i>~, a, ^u~, ja, u, i, ur</i>	(7)	<i>a, ^u~, i, ja, u, va, ir, ar, ⁱr, jar, var, ur</i>	(12)

Grunnen til at den paradigmatiske mangfoldigheten er bedre bevart i akkusativ og nominativ plural i norrønt, ligger kanskje i et universelt lingvistisk prinsipp – ikonisitet. I samsvar med dette prinsippet pleier pluralformen å være lengre enn singularformen (eller mer presist: pluralformen pleier å ikke være kortere enn singularformen). Det var stort sett også

¹⁴⁰ Til forskjell fra urnordisk er her virkelig snakk om makrobøyningsklasser, antall regulære bøyingsklasser ville vært ufattelig større.

¹⁴¹ På overflaten ser *r*-stammer i nominativ singular samme ut som *ija*-stammer (jf. *faðir, hirðir*). Den morfologiske strukturen er imidlertid forskjellig fordi *-i* i *ija*-stammer hører til ordstammen.

tilfellet i urnordisk. Når alle trykklette stavelser ble generelt svekket under overgangen til norrønt, mistet kortere singulareksponenter veldig mye av sin spesifisitet slik at de stort sett falt sammen med hverandre, mens lengre pluraleksponenter klarte å beholde sine distinktive trekk i en større grad enn singular (skjønt i en mer sammendratt form enn i urnordisk). Men selv om man tar akkusativ plural som referanseformen, får man et slikt forhold 12 : 32 (referanseformer : antall bøyingsklasser), mens i urnordisk er det 12 : 13. Det totale antallet morfemer brukt som eksponenter for substantivbøyning er også nesten dobbelt så stort i urnordisk (47) som i norrønt (24).

Denne korte sammenlikningen av ett strukturelt trekk er nok til å vise at singular nominativ i urnordisk er en langt bedre referanseform enn akkusativ plural i norrønt. Den norrøne substantivbøyningen er i det hele tatt mindre transparent og mye mindre forutsigbar enn den urnordiske. Med andre ord må man ha flere opplysninger for å vite hvordan norrøne substantiv bøyes.

Etterord

Jeg håper at denne avhandlingen har vist at ved siden av de store fonologiske forandringene som synkope og omlyd, fantes det også viktige morfologiske omforminger som preget overgangen fra urnordisk til norrønt. Det innebar at et helt nytt og ganske forskjellig bøyningssystem ble til. Det var på en måte både et enklere og mer komplisert system. Det totale antallet bøyningsmorfemer ble betydelig mindre, altså færre eksponenter å lære. Samtidig ble det imidlertid mange flere bøyningssklasser og de var mindre transparente og forutsigbare enn i urnordisk. Det er påfallende at et slikt system har holdt seg uten større endringer fram til moderne islandsk.

Når det gjelder substantivklassenes morfologiske konservatisme, så er det forskjeller mellom enkelte klasser. Nøytrale klasser var mest konservative og fortsetter de urnordiske nesten fullstendig. Feminina var den mest aktive innovative kraften som forsikret at det oppstod klare forskjeller mellom feminint og maskulint genus. Som man kunne forvente, var de store klassene, *ō*- og *a*-stammer, mest konservative innenfor henholdsvis feminina og maskulina. Når det gjelder bruk av de tradisjonelle klassebetegnelse i norrøne grammatikker, bør man være klar over at de ikke alltid uttrykker de historiske forholdene helt korrekt. I noen tilfeller er de særlig villedende.

Den typologisk-strukturelle synsvinkelen har fått dessverre ikke mye plass her. Denne avhandlingen kan imidlertid danne et grunnlag for en mer detaljert undersøkelse av strukturelle egenskaper ved det urnordiske og det norrøne bøyningssystemet og for en typologisk sammenlikning med andre verdens språk.

Litteraturliste

- Antonsen, Elmer H. *A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions*. Tübingen: Niemeyer, 1975.
- . *Runes and Germanic Linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2002.
- Aronoff, Mark. *Morphology by itself - Stems and Inflectional Classes*. Cambridge: MIT Press, 1994.
- Bammesberger, Alfred. *Die Morphologie des urgermanischen Nomens*. Heidelberg: Winter, 1990.
- Barðdal, Jóhanna. *Case in Icelandic – A Synchronic, Diachronic and Comparative Approach*. Lund: Lund University, 2001.
- Bjorvand, Harald. ”Zu den altwestnordischen Pluralendungen -ar, -ir und -r bei femininen Substantiva.“ *Norsk tidsskrift for sprogvidenskap* 26.2 (1972) : 195-215.
- . ”Wie alt ist der u-Vokalismus im Dativ Plural der a-Stämme im Nordwestgermanischen?“ *Nordisches Germanistentreffen* 3 (1993).
- Boutkan, Dirk. *The Germanic 'Auslautgesetze'*. Leiden: Rodopi, 1995.
- Carstairs, Andrew. *Allomorphy in Inflexion*. New York: Croom Helm, 1987.
- Carstairs-McCarthy, Andrew. ”Inflection classes: Two questions with one answer.“ *Paradigms. The Economy of Inflexion*. Ed. Frans Plank. Berlin: Mouton de Gruyter, 1991. 213-253.
- Cleasby, Richard, og Gudbrand Vigfusson. *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford: Clarendon, 1874.
- Faarlund, Jan Terje. ”Ancient Nordic.“ *The Ancient Languages of Europe*. Ed. Roger D. Woodard. Cambridge: Cambridge University, 2008. 215-229.
- Fortson IV, Benjamin W. *Indo-European Language and Culture: An Introduction*. (2. ed.) Malden: Blackwell, 2010.
- Gordon, Eric V., a A. R. Taylor. *An Introduction to Old Norse*. (2. ed.) Oxford: Clarendon, 1981.
- Haugen, Einar. *Scandinavian Language Structures. A Comparative Historical Survey*. Minneapolis: University of Minnesota, 1982.
- Haugen, Odd Einar. *Grunnbok i norrønt språk*. (4. ed.) Oslo: Gyldendal, 2002.
- Hesselman, Bengt. *Västnordiska studier 2. En nordisk och västgermansk slutljudsregel*. Uppsala: A.-B. Akademiska bokhandeln, 1913.

- Heusler, Andreas. *Altisländisches Elementarbuch*. Heidelberg: Winter, 1962.
- Iversen, Ragnvald. *Norrøn grammatikk*. (4. ed.) Oslo: Aschehoug, 1946.
- Jóhannesson, Alexander. *Frumnorræn málfræði*. Reykjavík: Bókaverzlun Sigfúsar Eymundssonar, 1920.
- Jónsson, Finnur. *Det norsk-islandske skjaldesprog omtr. 800-1300*. København: S. L. Møllers bogtrykkeri, 1901.
- Krause, Wolfgang. *Die Sprache der urnordischen Runeninschriften*. Heidelberg: Winter, 1971.
- Larsson, Ludvig. *Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna*. Lund: Ph. Lindstedts universitets-bokhandel, 1891.
- Looijenga, Tineke. *Texts and Contexts of the Oldest Runic Inscriptions*. Leiden: Koninklijke Brill NV, 2003.
- Makaev, E. A. *The Language of the Oldest Runic Inscriptions: A Linguistic and Historical-Philological Analysis*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 1996.
- Nielsen, Hans Frede. *The Early Runic Language of Scandinavia*. Heidelberg: Winter, 2000.
- Noreen, Adolf Gotthard. *Geschichte der nordischen Sprachen, besonders in altnordischer Zeit*. Strassburg: Trübner, 1913.
- . *Altnordische Grammatik. Altisländische und altnorwegische Grammatik (Laut- und Flexionslehre) unter Berücksichtigung des Urnordischen*. Halle: Niemeyer, 1923.
- Prokosch, Eduard. *A Comparative Germanic Grammar*. Philadelphia: University of Pennsylvania, 1939.
- Ringe, Donald. *A History of English, Volume I: From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*. Oxford: Oxford University, 2006.
- Santesson, Lillemor. "En blekingsk blotinnskrift." *Fornvännen* 84 (1989) : 221-229.
- Sapir, Edward. *Language. An introduction to the study of speech*. New York: Harcourt, Brace, 1921.
- Syrett, Martin. *The Unaccented Vowels of Proto-Norse*. Odense: Odense University, 1994.
- Van Loon, Jozef. *Principles of Historical Morphology*. Heidelberg: Winter, 2005.
- Wessén, Elias. "Til de feminina substantivböjningarnas historia." *Festskrift til Hjalmar Falk*. Oslo: Aschehoug, 1927. 78-111.
- Wurzel, Wolfgang Ulrich. *Inflectional Morphology and Naturalness*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1989.

---. "System-dependent morphological naturalness in inflection." *Leitmotifs in natural morphology*. Dressler, Wolfgang et al. Amsterdam: Benjamins, 1987. 59-96.

Vedlegg 1: Oversikt over urnordisk substantivbøyning

	a_m	a_n	\bar{o}	$*ij\bar{o}$	i	u_{mf}	u_n
Singular							
Nom.	-az	-ã	-u	*-i	-iz	-uz	-ũ
Gen.	-as	*-as	*-ōz	*-ijōz	*-ēz	-ōz	*-ōz
Dat.	-ē	*-ē	-ū	*-ijū	*-i?	-iu	*-iu
Akk.	-ã	-ã	-ō	*-ijō	-ĩ	-ũ	-ũ
Plural							
Nom.	*-ōz	*-u	-ōz	*-ijōz	*-īz	*-iuz	*-u
Gen.	*-ō	*-ō	-ō	*-ijō	*-iō	*-ō	*-ō
Dat.	-umz	*-umz	*-ōmz	*-ijōmz	*-imz	*-umz	*-umz
Akk.	*-an	*-u	-ōz	*-ijōz	*-in	*-un	*-u

	an_m	$*an_n$	\bar{on}	r	rot	$*īn$
Singular						
Nom.	-ō>æ	*-ō	-ō	-ær	-z	*-ī
Gen.	-an	*-an	-ōn	*-raz	*-iz	*-īn
Dat.	-an	*-an	*-ōn	*-ri	*-i	*-īn
Akk.	*-an	*-ō	*-ūn	*-arũ	*-ũ	*-īn
Plural						
Nom.	*-an	*-una	*-ūn	-riz	*-iz	*---
Gen.	-anō	*-anō	*-ōnō	*-rō	*-ō	*---
Dat.	*-anumz	*-anumz	*-ūnumz	*-rumz	*-umz	*---
Akk.	*-anun	*-una	*-ūn	*-riz	*-iz	*---

Vedlegg 2: Oversikt over norrøn substantivbøyning

	a_mA	a_n	a_mB	a_mC	an_m	i_mA	i_mB	uB	ja_mA	ja_mB	ja_n	jan	uA	an_n	wa_m	wa_n
Singular																
N.	$-r / \sim$		$-r$		$-i$	$-r$		^u-r	$-r$		\sim	$-i$	^u-r	$-a$	$-r / \sim$	
G.	$-s$			$-ar$	$-a$	$-s$	$-ar$		$-s$	$-jar$	$-s$	$-ja$	$-ar$	$-a$	$-s$	
D.	$-i$	\sim	$-i$	$-a$	\sim	$-i$	\sim	\sim	$-i$	$-ja$	^i-i	$-a$	$-vi$			
A.	\sim			$-a$	\sim	$^u\sim$	\sim		$-ja$	$^u\sim$	$-a$	\sim				
Plural																
N.	$-ar / ^u\sim$		$-ar$		$-ir$				$^u\sim$	$-jar$	^i-ir	$-u$	$-var / ^u\sim$			
G.	$-a$						$-ja$				$-a$	$-na$	$-va$			
D.	$-um$						$-jum$				$-um$					
A.	$-a / ^u\sim$		$-a$		$-i$				$^u\sim$	$-ja$	$-u$	$-va / ^u\sim$				

	i_fA	i_fB	$\bar{o}A$	$\bar{o}B$	$\bar{o}C$	$ij\bar{o}$	rot_fA	rot_fB	$j\bar{o}A$	$j\bar{o}B$	$j\bar{o}C$	$w\bar{o}$	$\bar{o}n$	rot_m	nd	r
Singular																
N.	$^u\sim$				$-r$	$^u\sim$						$-a$	$-r$	$-i$	$-ir$	
G.	$-ar$					^i-r	$-ar$	$-jar$			$-var$	$-u$	$-ar$	$-a$	$-ur$	
D.	$^u\sim$	$-u$	$^u\sim$	$-u$	$-i$	$^u\sim$		$-u$	$^u\sim$	$-u$	$^u\sim$	$-u$	^i-i	$-a$	$-ur$	
A.	$^u\sim$			$-u$	$-i$	$^u\sim$				$-u$	$^u\sim$	$-u$	\sim	$-a$	$-ur$	
Plural																
N.	$-ir$		$-ar$		^i-r			$-jar$		$-var$	$-ur$	^i-r				
G.	$-a$						$-ja$		$-va$	$-na$	$-a$	^i-ra				
D.	$-um$						$-jum$		$-um$						^i-rum	
A.	$-ir$		$-ar$		^i-r			$-jar$		$-var$	$-ur$	^i-r				

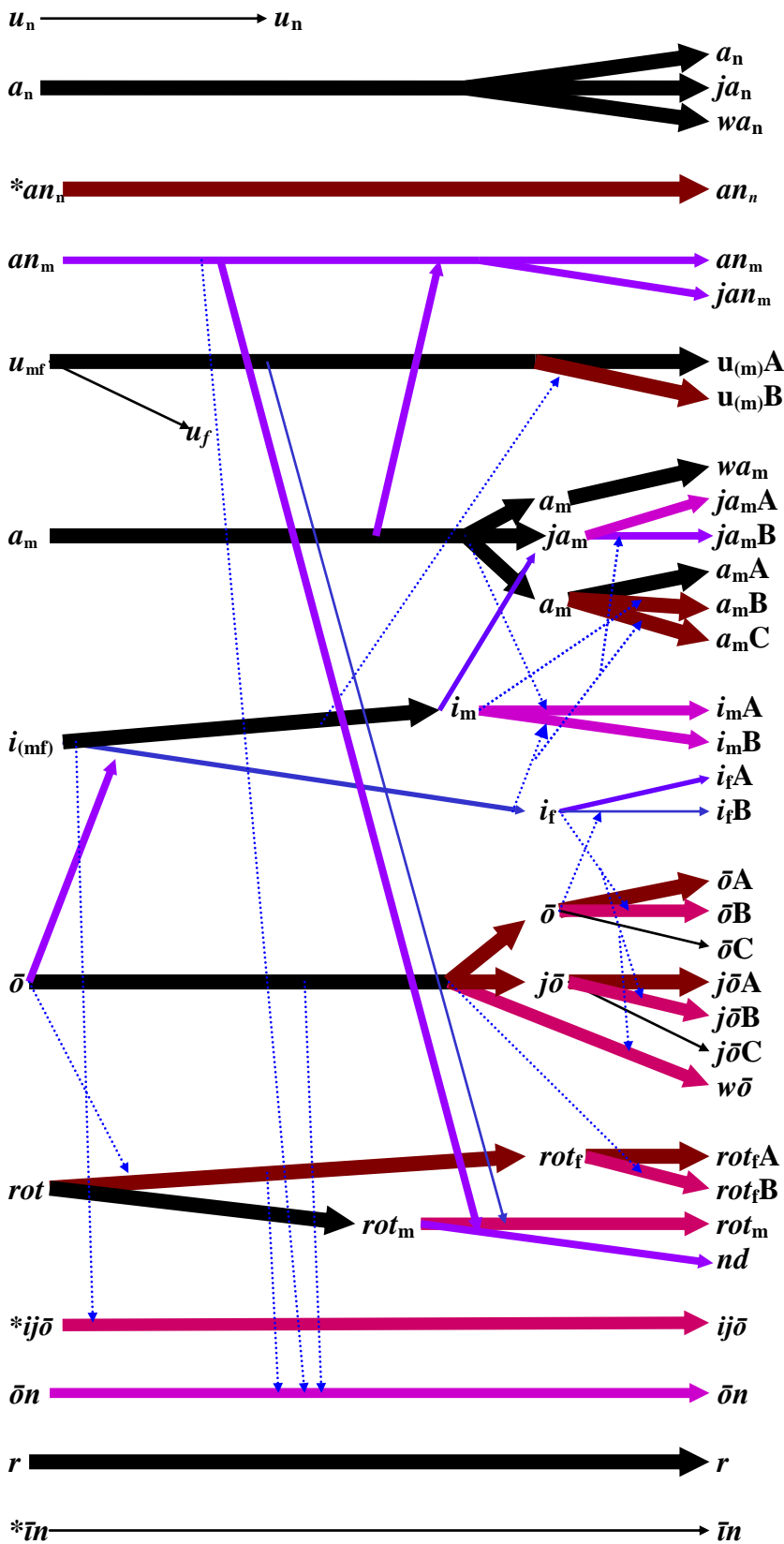
Vedlegg 3: Bøyningsmessig avstamning av substantivklasser – dynamisk modell

(se neste side)

Diagrammet viser avstamning av norrøne bøyningeksponenter i forhold til urnordisk. Skjemaet er forenklet og stort sett ikke viser ”interne” forandringer innenfor en klasse (som f. eks. gen. sg. *fǫður* som fikk endelsen *-ur* av akkusativformen *fǫður*). Skjemaet er (bare veldig grovt) ordnet kronologisk fra venstre til høyre.

Urordisk

Norrønt

Forklaringer

Linjenes tykkelse og farge viser antall eksponenter (fra 0,5 til maks. 8) som ble nedarvet/overført. Tallene ble beregnet slik:

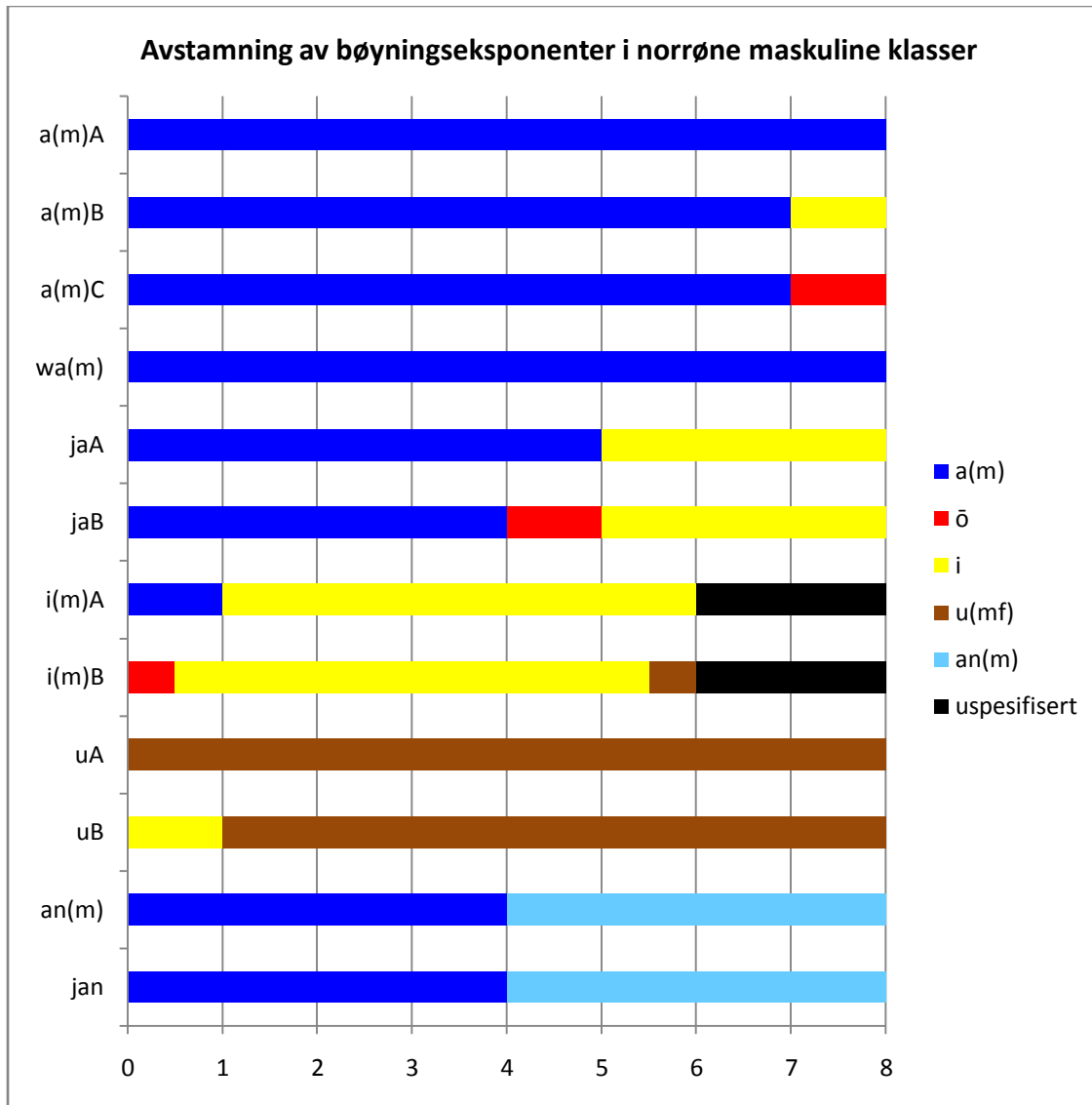
- Hele eksponenten, f. eks. $-ir, ^u\sim, ^i-ir = 1$.
- For eksponenter med omlyd regnes omlyd og endelse hver som 0,5.
- Analogisk omdannet (ikke direkte overført) endelse, f. eks. gen. sg. $\bar{o}n$ -st., teller 0,5 for klassen som dannet forbildet (an_m) og 0,5 for klassen som „skaffet ressurser“ ($\bar{o}n$).

..... → 0,5 – 1 eksp.
——— → 1,5 – 2 eksp.
——— → 2,5 – 3 eksp.
——— → 3,5 – 4 eksp.
——— → 4,5 – 5 eksp.
——— → 5,5 – 6 eksp.
——— → 6,5 – 7 eksp.
——— → 7,5 – 8 eksp.
——— → uberegnet

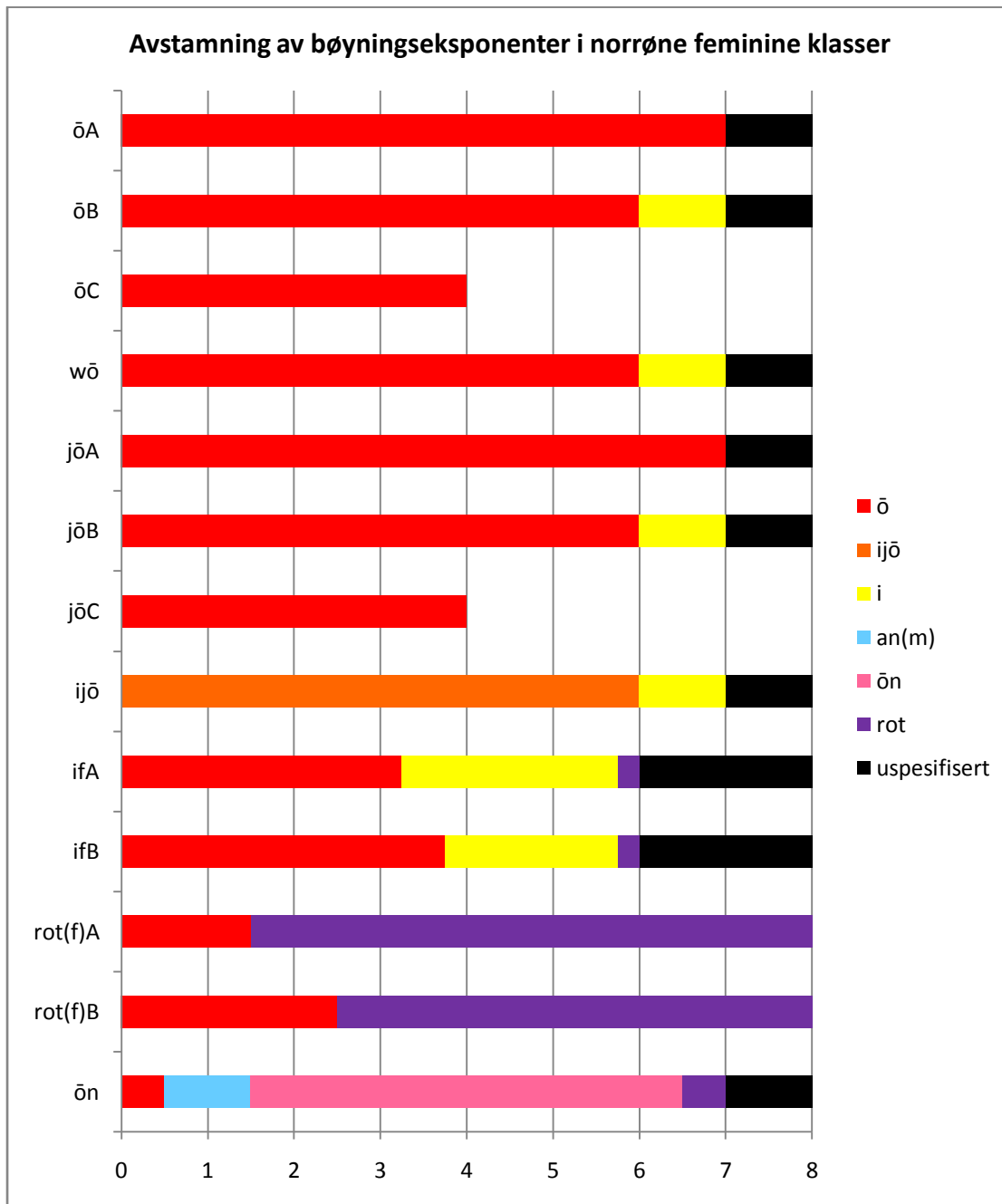
Vedlegg 4: Bøyningsmessig avstamning av substantivklasser – statistisk modell

Tallene er beregnet på samme måte som for den dynamiske modellen (se Vedlegg 3).

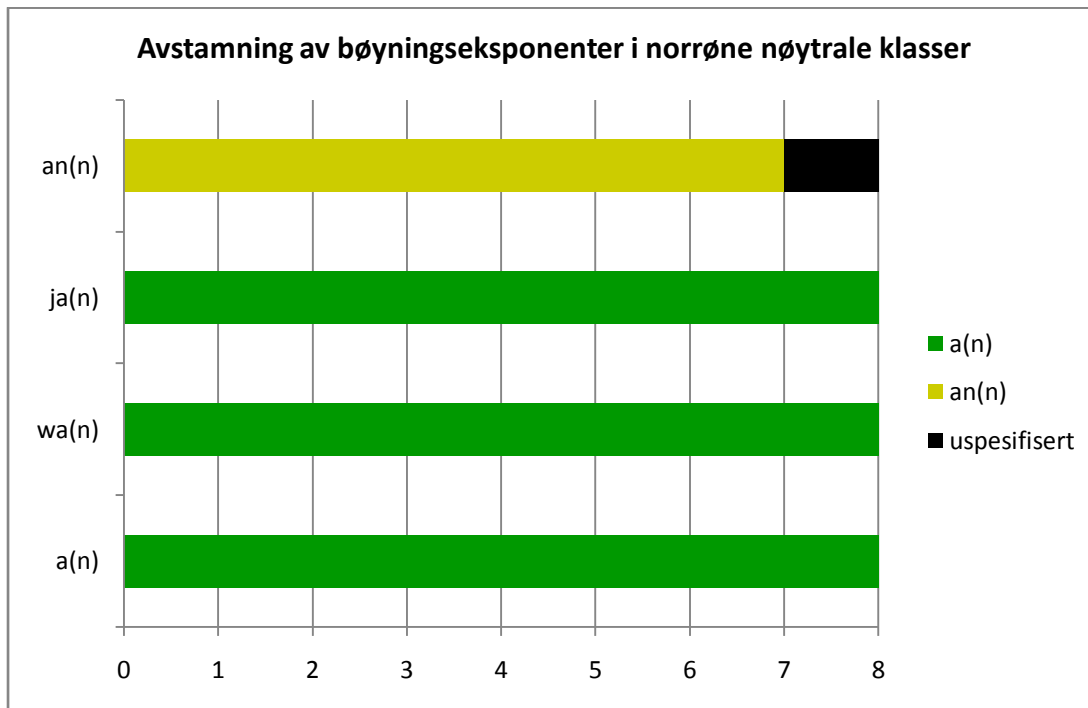
A) Maskulina

B) Feminina

C) Nøytra

D) Øvrige klasser

